

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πολιτικές για τη Μετανάστευση, τις Κοινωνικές Διακρίσεις και την
Ιδιότητα του Πολίτη

Θέμα: «Οι τροχιές ζωής των Μικρασιατών προσφύγων στην
περιοχή του Αιγίου»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ορέστης Αναστάσιος Κοντόπουλος | Α.Μ: 3032202101011

Επιβλέπων Καθηγητής: Ε. Σπυριδάκης

Μέλη: Α. Φερόνας | Ε. Γαζή

Κόρινθος 2023

«Την τέταρτη μέρα ήρθε ένας αξιωματικός και είπε: -Ν' αδειάστε τις μαούνες.
Τραβάτε στη στεριά!

Τρέξαμε να φύγουμε. Πιστεύαμε πως κάθε μετακίνηση έκρυβε κάποιαν ελπίδα.

-Στο νεκροταφείο! Πάμε στο νεκροταφείο. Δεν πατούν εκεί Τούρκοι. Σκιάζονται!

Πήγαμε στο νεκροταφείο. Ούτε σπιθαμή να σταθείς. Είχανε προλάβει άλλοι, πριν από
μας, και πήρανε την πρωτοκαθεδρία. Βγάλανε απ' τους τάφους λιωμένους κι
άλιωτους νεκρούς και βάλαν οι ζωντανοί τα στρωσίδια τους και τα παιδιά τους.

Γυναίκες γεννούσανε πρόωρα. Είχε διαδοθεί στους γύρω μαχαλάδες: «Όποια είναι
για γέννα, στο νεκροταφείο. Παραστέκουνε και γιατροί!». Γερόντισσες βράζανε νερά
για τις λεχώνες με προσάναμμα κόκαλα πεθαμένων!» (Σωτηρίου, σσ. 318-319)

“ΠΑΤΡΙΟΣ ΓΗ”

Σιγανή βραδιά στο γιαλό έχει γείρει.

Στου γιαλού τ' οπάλι έγερνε χρυσή
μιαν ουράνια δύση. Μόνο εγώ κι εσύ
είχαμε μεθύσει μπρος στο πανηγύρι.

Μέλισσα η ψυχή, λουλουδιών, λουλουδιών τη γύρη

έπινε κι εκέρνα σαν γλυκό κρασί

σ' αργυρό κροντήρι. Μαγικό νησί!

Θάλασσά μου εσύ, γαλανό ζαφείρι.

Μαγικό νησί, πατρικό μου σπίτι,

γαλανέ ουρανέ, φως του αποσπερίτη,

καθαρέ μου αγέρα, δάσου φυλλωσιά.

Ήρθε μian ημέρα - κοσμογαλασιά.

Ήρθε μian μέρα που σας πήρε η μπόρα.

Της ψυχής μου αγάπες, σας θρηνώ εγώ τώρα...

Γιάννης Βαλσαμίδης (Ριζόπουλος, σ. 40)

Copyright © 2023

Ορέστης Αναστάσιος Κοντόπουλος

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας έκδοσης, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των μελετών για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα των κειμένων εκφράζουν τους συγγραφείς και μόνο.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	4
Summary.....	4
Πρόλογος.....	6
Εισαγωγή	8
Μέθοδος έρευνας.....	9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η συνθήκης των Σεβρών	10
Μικρασιατική καταστροφή	14
Η σύμβαση της Λοζάνης.....	17
Ένας Αιγιώτης στη Σμύρνη	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η άφιξη των προσφύγων	21
Ο ρόλος της ΕΑΠ	23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Πελοπόννησος.....	27
Πάτρα.....	27
Αίγιο	29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Οι συνοικισμοί του Αιγίου	35
Οι συνθήκες διαβίωσης	41
Οι αγώνες των προσφύγων για στέγαση	47
Εργασία και καθημερινότητα	49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Πολιτισμός, σύλλογοι & αθλητισμός	52
Λογοτέχνες & ποιητές.....	54
Μαρτυρίες.....	58
Συμπεράσματα	60
Φωτογραφικό υλικό.....	62
Βιβλιογραφία - Πηγές	77

Περίληψη

Η Μικρασιατική καταστροφή εκτός από μελανό κομμάτι της ιστορίας αποτελεί και σημείο αναφοράς για την δημιουργία του ελληνικού κράτους, σε πρώιμη μορφή, όπως το ξέρουμε σήμερα όσον αφορά την έκταση, την ομοιογένεια και την εθνοποίηση.

Αρχικά, πραγματοποιείται μια ενδεικτική αποτύπωση των γεγονότων και των προσώπων που διαδραμάτισαν πρωταρχικό ρόλο στη διαδρομή μέχρι την καταστροφή και τον ξεριζωμό των προσφύγων. Έπειτα, αναλύονται τα δεδομένα της εποχής με έμφαση στις άσχημες συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων, προβάλλοντας την συμβολή της ΕΑΠ και τη δυσκολία του έργου της. Εν συνεχεία, περιγράφονται οι προσφυγικές ροές των οποίων η κινητικότητα ήταν έντονη κατά την πρώτη περίοδο του ξεριζωμού προς την Πελοπόννησο, με κατεύθυνση ιδιαίτερα την μεγαλύτερη πόλη της, την Πάτρα, κυρίως λόγω του λιμανιού. Παρ' όλο που στην πρωτεύουσα του νομού συγκεντρώθηκε μεγάλος αριθμός προσφύγων το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών παρατηρήθηκε στο Αίγιο. Η μικρή αυτή πόλη, αν και απροετοίμαστη, αγκάλιασε ένα τεράστιο, σε σχέση με τον πληθυσμό της, αριθμό προσφύγων.

Τέλος, παρ' όλο που χρειάστηκε να παρέλθει ένα σχετικά μεγάλο διάστημα για την στέγαση τους και την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, η ενσωμάτωση τους ήταν αρκετά γρήγορη και σε μεγάλο βαθμό. Αυτό φαίνεται από την απορρόφηση τους στον εργασιακό τομέα αλλά και από την συμβολή τους στην ανάδειξη του πολιτισμού και του αθλητισμού της τοπικής κοινωνίας, όπως περιγράφονται στην εν λόγω εργασία.

Summary

The Asia Minor disaster, apart from being a dark part of Greek history, is considered a reference point for the creation of the Greek state, as we know it at the present, in terms of extent, homogeneity and nationalization.

Initially, the events and people who played an important role in the destruction and the uprooting of the refugees are described.

Next, different parts of the refugees' life are discussed, especially their harsh living conditions, highlighting the contribution of the Refugee Settlement Commission and the difficulties of its demanding work.

Furthermore, the immense mobility during the first period of the uprooting towards the Peloponnese is presented. Even though a significant number of refugees headed to the province's capital Patras, mainly because of the port, the majority of them was observed in Aigio. Despite the fact that Aigio was a small town and utterly unprepared for such a large number of refugees compared to its population, it welcomed and embraced them.

Finally, despite the fact that a relatively long time had to pass for their housing and the improvement of living conditions, their integration was quite fast and to a large extent. This can be seen from their absorption in the work sector but also from their contribution to the cultural and sports development of the local society, as it is described on this thesis.

Αφιέρωση - Ευχαριστίες

Η εργασία αυτή είναι αφιερωμένη στους πρόσφυγες του Αιγίου των οποίων τα σπίτια και η καθημερινότητα γέμιζαν με ζεστές εικόνες το «κάδρο» του παραθύρου στο παιδικό μου δωμάτιο και στους παππούδες μου που με τις ιστορίες τους με ταξίδευαν σε αλλοτινές εποχές.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου για τη στήριξη καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας, την Μαντούλα Κοντοπούλου για την πολύτιμη βοήθειά της στην εύρεση πηγών και μαρτυριών, την αδερφή μου Αριάδνη που ήταν δίπλα μου στις δύσκολες στιγμές και στη Μαρία που δεν με άφησε να κάνω πίσω ούτε στιγμή.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή κ. Ε. Σπυριδάκη. Αντιλαμβανόμενος την ιστορική σημασία για την κοινωνία του Αιγίου της συγγραφής της έρευνας αυτής με στήριξε σε όλο το ταξίδι αυτής της δύσκολης και απαιτητικής διαδρομής.

Πρόλογος

Η Αγγελική γεννήθηκε το 1928 στο Διακοπτό και έζησε όλες τις στερήσεις και τις κακουχίες της εποχής, πόλεμο, κατοχή και πείνα. Είχε ακούσει για τους πρόσφυγες στο Αίγιο αλλά ποτέ δεν έτυχε να συναντήσει κάποιον από αυτούς. Στις αρχές του 1950 αρραβωνιάζεται τον Τάσο από το Αίγιο και έτσι θα πάει να ζήσει απέναντι από τον προσφυγικό συνοικισμό της Δεξαμενής. Έχουν περάσει τριάντα χρόνια από τότε που οι πρόσφυγες έφτασαν στην πόλη. Ο γάμος κοντεύει, η Αγγελική βρίσκεται στο χωριό και έχει πάει να πάρει νερό από τη βρύση. Ανάμεσα στις ευχές για τον γάμο οι γειτόνισσες ρωτούν που βρίσκεται το σπίτι του γαμπρού. Μη γνωρίζοντας την ακριβή τοποθεσία του σπιτιού έδωσε την απάντηση πως βρίσκεται στον συνοικισμό της Δεξαμενής. Ο τρόμος θα ήταν η απάντηση των κυριών που την είχαν περικυκλώσει. «Θα σε φάνε κακομοίρα» της είπαν, «δεν ξέρεις τι παλιάνθρωποι είναι». Τρομαγμένη η Αγγελική μετά τον γάμο πηγαίνει στο μέρος που πια θα αποκαλούσε σπίτι της. Το κτήριο αυτό βρισκόταν κοντά στην πλατεία Δεξαμενής απέναντι από τον συνοικισμό και διατηρούσαν στον μπροστινό χώρο ένα μαγαζί, μανάβικο για την ακρίβεια. Τον πρώτο καιρό από το παράθυρο που κοιτούσε στην οδό Ρήγα Φεραίου έβλεπε στις πόρτες και στα μπαλκόνια του συνοικισμού μαυροντυμένες γυναίκες, ηλικιωμένες, αλλά και νέες, να κάθονται στις εισόδους, ενώ ο ανδρικός πληθυσμός ήταν εμφανώς λιγότερος. Κάποια στιγμή παίρνει το θάρρος και ρωτά την πεθερά της για το χρώμα των ρούχων και την απουσία των ανδρών και τότε μαθαίνει την πικρή τους ιστορία. Ο καιρός περνάει, η Αγγελική γνωρίζει τη γειτονιά, συναναστρέφεται με τον κόσμο και συναντά τους πρόσφυγες που καθημερινά επισκέπτονται το μαγαζί για τις ανάγκες του νοικοκυριού τους. Σε πλήρη αντίθεση με όλα όσα της είχαν πει, βρήκε ανθρώπους με μεγάλη καρδιά, γλυκομίλητους, ευγενικούς και εργατικούς.

Ο Τάσος και η Αγγελική μετά από λίγο θα κάνουν παιδιά, τα οποία θα μεγαλώσουν στους χωμάτινους δρόμους παίζοντας με αυτά των προσφύγων. Τα στενά δρομάκια και οι γύρω δρόμοι κατακλύζονται από παιδιά. Όταν ο παιδονόμος τα κυνηγούσε, ο δρόμος έμοιαζε μικρός μπροστά στο πλήθος των παιδιών και τα γέλια τους αντιλαλούσαν στα σοκάκια. Το καφενείο του Κατσανάκη ήταν από τα στέκια του Τάσου και η Αγγελική θα δουλέψει με χαρά δίπλα στις προσφυγοπούλες στα εργοστάσια της περιοχής.

Ο χρόνος κυλά αλλά κάποια πράγματα δεν αλλάζουν, τα εγγόνια του Τάσου και της Αγγελικής συνέχισαν να παίζουν στα στενά δρομάκια του συνοικισμού.

Σκοπός της έρευνας όπως αποτυπώνεται σε αυτή τη διπλωματική είναι η ανάδειξη της προσφοράς των προσφύγων στην κοινωνία του Αιγίου και η συμβολή τους στην πνευματική, πολιτιστική, πολιτισμική και αθλητική εξέλιξη του τόπου.

Η συμπλήρωση των 100 χρόνων από την Μικρασιατική καταστροφή συνέβαλε στην αύξηση πηγών και πληροφοριών, δεν αποτελεί όμως τον λόγο της συγγραφής της εργασίας. Η σύμπτωση αυτή βοήθησε στην εκπόνηση, αλλά η συγγραφή αποτέλεσε την εκπλήρωση μιας υπόσχεσης. Μεγαλώνοντας δίπλα στο καφενείο του Κατσανάκη με το ξεθωριασμένο σύμβολο της ΑΕΚ και των μαυροφορεμένων γυναικών στα μπαλκόνια του συνοικισμού θεωρώ χρέος μου απέναντι σε αυτούς ανθρώπους να καταγράψω όσα έζησαν ώστε να μην ξεχαστούν.

Εισαγωγή

Η «Μεγάλη Ιδέα» υπήρξε το αλυτρωτικό δημαγωγικό όραμα υπό το οποίο ξεκίνησε το μεγαλόπνοο σχέδιο της Ελλάδας των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Ήταν δηλαδή ένα ιδεολογικό περίβλημα μιας προσπάθειας για εδαφική επέκταση και κοινωνική ενσωμάτωση. Αντί όμως για την προσάρτηση χαμένων πατρίδων θα πνιγεί στο αίμα εκείνων που θα απελευθέρωνε και η Μικρασιατική καταστροφή θα γίνει ένα από τα πιο σκοτεινά σημεία της ελληνικής ιστορίας.

Ο τεράστιος όγκος των ροών που καταφτάνουν καθημερινά στην Ελλάδα θα πρέπει ταχύτατα να στεγασθεί και να λάβει την απαραίτητη σίτιση και περίθαλψη. Το σχεδόν χρεοκοπημένο ελληνικό κράτος θα αναγεννηθεί με την βοήθεια των προσφύγων. Η μεγάλη πληθυσμιακή μετακίνηση θα ταραξεί συθέμελα την ελληνική κοινωνία φέρνοντας κοινωνικές, πολιτικές αλλά και πολιτιστικές αλλαγές και το Αίγιο θα είναι μια εκ των περιοχών που θα το βιώσουν.

Η στέγαση του μεγάλου αριθμού, 17,3% ήταν ο πληθυσμός των προσφύγων στο Αίγιο, αποτελεί το κύριο πρόβλημα της τοπικής κοινωνίας. Ειδικά για τις οικονομικές δυνατότητες της μικρής αυτής κοινότητας.

Παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των τοπικών Αρχών, η στέγαση θα αποτελέσει το αγκάθι του Δήμου για αρκετό καιρό προκαλώντας συχνές αντιδράσεις από γηγενείς και πρόσφυγες. Αποθήκες, σχολεία και παράγκες θα στεγάσουν τον προσφυγικό πληθυσμό για μεγάλο χρονικό διάστημα και οι άσχημες συνθήκες διαβίωσης θα δημιουργήσουν φόβους για την υγεία των ίδιων αλλά και των ντόπιων. Μετά από χρόνιους αγώνες των τοπικών Αρχών, του Δήμου και των προσφύγων, η στεγαστική αποκατάσταση θα επιτευχθεί με την κατασκευή δύο συνοικισμών.

Η απορρόφηση και η ένταξη των προσφύγων αν και αρχικά φάνταζε πρόκληση θα γίνει με αρκετά γρήγορους ρυθμούς. Η άφιξη των προσφύγων στην πόλη του Αιγίου αποτελεί γεγονός ζωτικής σημασίας καθώς με την εργατικότητα τους, την έμφυτη κλίση στις τέχνες και τα γράμματα προσέφεραν, πολύπλευρα, στην εξέλιξη και την πρόοδο του τόπου. Στελέχωσαν τις βιομηχανίες, εργάστηκαν στην παραγωγή και την συσκευασία σταφίδας, άνοιξαν επιχειρήσεις και ανοικοδόμησαν την οικονομία της περιοχής.

Η συμβολή τους στην πνευματική καλλιέργεια και ανάδειξη του τόπου ήταν πρωτοφανής, όπως επίσης και στον τομέα του αθλητισμού.

Παρά το γεγονός της συμπλήρωσης 100 χρόνων από τον καιρό που οι πρώτοι πρόσφυγες έφτασαν και εγκαταστάθηκαν στην πόλη του Αιγίου η ιστορική έρευνα γύρω από τον ερχομό, την ενσωμάτωση τους, τις πτυχές της ζωής τους και τις δράσεις τους παραμένει ανεπαρκής.

Μέθοδος έρευνας

Μπορούμε να πούμε πως δεν υπάρχει μια εκτενής, συστηματική και τεκμηριωμένη διερεύνηση του προσφυγικού ζητήματος στην περιοχή. Με πληροφορίες από τον τοπικό τύπο, μαρτυρίες, έγγραφα δημοτικών, νομαρχιακών και κρατικών υπηρεσιών και από αρχειακές πηγές γίνεται μια προσπάθεια καταγραφής και αποτύπωσης της ιστορίας των προσφύγων στην πόλη του Αιγίου.

Η έρευνα αυτή έγινε συλλέγοντας στοιχεία και πληροφορίες από τον τύπο του Αιγίου αλλά και της Πάτρας της περιόδου της προσφυγικής κρίσης του 1922. Εκτός από τις εφημερίδες «Έρευνα», «Νεολόγος» και «Τηλέγραφος», έγινε βιβλιογραφική έρευνα από επιλεγμένες δημοσιευμένες πηγές σχετικές με το θέμα. Η συμπλήρωση των 100 χρόνων από την καταστροφή της Σμύρνης και την έλευση των προσφύγων στην Ελλάδα είχε σαν αποτέλεσμα την πληθώρα ημερίδων, εκδηλώσεων και την δημοσίευση άρθρων. Ειδική μνεία πρέπει να γίνει στον Αιγιώτη δημοσιογράφο, ποιητή και λογοτέχνη Γιάννη Ανδρικόπουλο (1930-2021), τα άρθρα και τα αφιερώματα του οποίου κράτησαν ζωντανή τη μνήμη των δεινών και της προσφυγιάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η συνθήκης των Σεβρών

Η «Μεγάλη Ιδέα» ως κομμάτι της αλυτρωτικής πολιτικής που υιοθετήθηκε από την εποχή την οθωμανικής κατοχής αποτέλεσε θεμέλιο λίθο του ελληνισμού ύστερα από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης και ιδιαίτερα κατά τον 18^ο αιώνα και μετά. (Δημαράς, 1991, σσ. 45-58) Κύριος στόχος ήταν η απελευθέρωση και η ενσωμάτωση εντός των συνόρων της των περιοχών της Εγγύς Ανατολής στις οποίες ζούσαν ελληνικοί πληθυσμοί αποβλέποντας στην εθνική ενότητα. Στον χώρο των Βαλκανίων αντίστοιχο όραμα είχε η Αλβανία, η Σερβία, η Βουλγαρία, η Ρουμανία, αλλά και η Τουρκία.

Ως όρος η «Μεγάλη Ιδέα» αποδίδεται στον Ιωάννη Κωλέττη, ο οποίος στην αγόρευση του κατά τις εργασίες της Α' Εθνοσυνέλευσης θα αναφερθεί στους αυτόχθονες και ετερόχθονες Έλληνες - Έλληνες που ζούσαν στην επικράτεια του τότε ελληνικού κράτους, και Έλληνες της υπόλοιπης τουρκοκρατούμενης Ελλάδας, των ελληνικών νησιών, της Κωνσταντινούπολης και της Μικράς Ασίας. Σύμφωνα με τον Michael Llewellyn Smith, τον Ιανουάριο του 1844 ο Κωλέττης είπε: «Το Βασίλειο της Ελλάδος δεν είναι η Ελλάς. Αποτελεί έν μέρος μόνον, το πλέον μικρόν και το πλέον πτωχό της Ελλάδος. Υπάρχουν δύο μεγάλα κέντρα του Ελληνισμού. Αι Αθήναι είναι η πρωτεύουσα του Βασιλείου. Η Κωνσταντινούπολις είναι η μεγάλη πρωτεύουσα, η Πόλις, το όνειρο και η ελπίς όλων των Ελλήνων». (Smith, 2009, σ. 36) Ο Κωλέττης δεν χρησιμοποίησε επακριβώς τον όρο «Μεγάλη Ιδέα», αλλά εκφράσεις παρεμφερείς που η ερμηνεία τους δίνει υπόσταση στην έννοια της, που πολλοί αναζητούσαν ώστε να δώσουν την προοπτική για ένα όραμα, την «Μεγάλη Ελλάδα».

Κατά καιρούς πολλοί πολιτικοί χρησιμοποίησαν και προέβαλαν την «Μεγάλη Ιδέα», μια έννοια που μπορούμε να πούμε πως είναι η ανάκτηση χαμένων εδαφών και η ένωση των υπόδουλων Ελλήνων με τον εθνικό κορμό. Σύμφωνα πάλι με τον Michael Llewellyn Smith (Smith, 2009, σ. 37) διακρίνονται τρεις μορφές της «Μεγάλης Ιδέας», όπως διαπιστώνουμε από το ακόλουθο απόσπασμα:

«Έτσι, η Μεγάλη Ιδέα κατέληξε, στα μέσα του 19ου αιώνα, να περικλείει τρεις τουλάχιστον διαφορετικές τάσεις. Στην κυριολεκτική ερμηνεία της ήταν το ρομαντικό

όνειρο της ανασύστασης της ελληνοβυζαντινής αυτοκρατορίας με κέντρο την Κωνσταντινούπολη.

Ευρύτερα ήταν η βαθιά φιλοδοξία να εξαπλωθεί η ελληνική πνευματική και οικονομική κυριαρχία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, προκαλώντας βαθμιαία ανατροπή από μέσα, με μια φυσική διαδικασία που δεν ήταν απαραίτητο να καταλήξει σε βίαιη σύγκρουση των δύο αντίπαλων εθνοτήτων, Ελλήνων και Τούρκων.

Τρίτον, η Μεγάλη Ιδέα θα μπορούσε να ερμηνευτεί μέσα στα πλαίσια του σύγχρονου εθνικού κράτους: προοδευτική λύτρωση των υπόδουλων ελληνικών περιοχών, με την ενσωμάτωσή τους στο ελληνικό κράτος, πράγμα που σήμαινε κατά μέτωπο σύγκρουση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Παρ' όλο που βρίσκουμε και τις τρεις επιμέρους ιδέες να επιβιώνουν στον 20ό αιώνα, η τρίτη ήταν εκείνη που επικράτησε».

Μετά τους νικηφόρους Βαλκανικούς πολέμους (1912-1913) και την νίκη στον Α Παγκόσμιο πόλεμο, η Συνθήκη των Σεβρών φάνταζε ως η πραγμάτωση της «Μεγάλης Ελλάδας».

Με τη συνθηκολόγηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τον Οκτώβριο του 1918 στο λιμάνι του Μούδρου ξεκίνησε ο διαμελισμός της από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Χωρίς ωστόσο να λάβουν υπόψη τους την Ελλάδα που μπήκε σχετικά αργά στον πόλεμο (1917) κάτι για το οποίο διαμαρτυρήθηκε έντονα με υπόμνημα του ο Ε. Βενιζέλος τον Δεκέμβριο του 1918 διεκδικώντας τις περιοχές της Θράκης και της Μικράς Ασίας όπου υπήρχε Ελληνικός πληθυσμός. Μετά από μεγάλο αγώνα κατάφερε το όραμα του να αρχίσει να γίνεται πραγματικότητα.

Μετά τις Συνθήκες των Βερσαλλιών (28/06/1919) και του Νεϊγύ (27/11/1919), τον επόμενο χρόνο ο Βενιζέλος υπέγραψε τη Συνθήκη των Σεβρών, η επέκταση των ελληνικών συνόρων είναι γεγονός δημιουργώντας την Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των Πέντε θαλασσών. Το όνειρο της «Μεγάλης Ιδέας» φαντάζει πραγματικότητα.

Μετά το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πόλεμου μια από τις συνθήκες που υπογράφηκαν από τους νικητές (Αντάντ) και την ηττημένη Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν η Συνθήκη των Σεβρών. Η συνθήκη αυτή υπογράφηκε στη Σέβρ της Γαλλίας στις 28 Ιουλίου του 1920 (10 Αυγούστου με το νέο ημερολόγιο).

Οι Συμμαχικές δυνάμεις υποχρέωναν την κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης να παραδώσει τη διοίκηση της Μεσοποταμίας (Ιράκ), της Παλαιστίνης και της Υπεριορδανίας στην Αγγλία, στους Γάλλους την Συρία και τον Λίβανο, ενώ η Ανατολία θα περνούσε υπό Ιταλική κατοχή. Σημαντικό είναι να αναφέρουμε πως η Αρμενία και η Χετζάζη του Κουρδιστάν (τμήμα της σημερινής Σαουδικής Αραβίας) θα αποκτούσαν αυτονομία ως κράτη.

Στην συνδιάσκεψη την Ελλάδα εκπροσώπησαν ο πρωθυπουργός της χώρας Ελευθέριος Βενιζέλος και ο Έλληνας πρεσβευτής Άθως Ρωμανός. Με την συνθήκη αυτή το ελληνικό κράτος πέτυχε την κατοχύρωση της κατοχής της Δυτικής Θράκης, την προσάρτηση της Ανατολικής Θράκης (μέχρι την Τσατάλτζα), την ενσωμάτωση των νησιών του Αιγαίου, Ίμβρο και Τένεδο (πλην των Δωδεκανήσων), το καθεστώς των οποίων είχε μείνει ακαθόριστο από τους Βαλκανικούς Πολέμους. Μέσω της συνθήκης αυτής έγινε η αναγνώριση της ελληνικής παρουσίας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων στη Σμύρνη, τα παράλια της Μ. Ασίας αλλά και την ενδοχώρα της περιοχής αυτής. Υπήρχε η προοπτική να περάσει υπό ελληνική κυριαρχία οριστικά με την διενέργεια δημοψηφίσματος ύστερα από 5 χρόνια. Για την ακρίβεια οριζόταν πως η Σμύρνη εξακολουθούσε να βρίσκεται κάτω υπό την κυριαρχία της Τουρκίας αλλά θα διοικούνταν από Έλληνα Αρμοστή καθώς για την διοίκηση και την τήρηση της τάξης θα ήταν υπεύθυνες οι ελληνικές αρχές. Για την ασφάλεια των μειονοτήτων, την διοίκηση και την επιβολή της τάξης το Ελληνικό κράτος θα διέθετε στρατό στην περιοχή. (Woodhouse, 2008, σ. 257)

Όπως ορίζεται στο άρθρο 69 της Συνθήκης των Σεβρών:

«Η πόλις της Σμύρνης και τα εν άρθρω 66 περιγραφόμενα εδάφη παραμένουσιν υπό την οθωμανικήν κυριαρχίαν. Ουχ ήττον η Τουρκία μεταβιβάζει εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν την ενάσκησιν των κυριαρχικών αυτής δικαιωμάτων επί της πόλεως της Σμύρνης και των ειρημένων εδαφών. Εις ένδειξιν της κυριαρχίας ταύτης, η οθωμανική σημαία θα είναι διαρκώς υψωμένη επί εξωτερικού τινός φρουρίου της πόλεως, υποδειχθησομένου υπό των Προεχουσών Συμμάχων Δυνάμεων. Παρελθούσης πενταετίας από της ενάρξεως της ισχύος της παρούσης Συνθήκης, το υπό του άρθρου 72 προβλεπόμενον τοπικόν κοινοβούλιον δύναται, διά ψηφίσματος κατά πλειοψηφίαν, να αιτήσεται παρά του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών, όπως η πόλις της Σμύρνης και το εν άρθρω 66 περιγραφόμενον έδαφος περιέλθωσιν οριστικώς εις το

Βασίλειον της Ελλάδος. Το Συμβούλιον δύναται να απαιτήσει προηγουμένως δημοψήφισμα κατά τους όρους ους θα υποδείξη. Εν περιπτώσει καθ' ην η εφαρμογή της προηγουμένης παραγράφου ήθελεν έχει ως αποτέλεσμα την εις το Βασίλειον της Ελλάδος περιέλευσιν της Σμύρνης και του ειρημένου εδάφους, το κυριαρχικόν δικαίωμα της Τουρκίας, περί ου το άρθρον 69, θα τερματισθή. Η Τουρκία δηλοί από τούδε ότι παραιτείται, εν τη περιπτώσει ταύτη, υπέρ της Ελλάδος, πάντων των δικαιωμάτων και τίτλων αυτής επί της πόλεως της Σμύρνης και του εν άρθρω 66 περιγραφόμενου εδάφους» (Συλλογικό, σσ. 140-141)

Αναμφισβήτητα η Συνθήκη των Σεβρών για την ελληνική διπλωματία θεωρείται μια τεράστια επιτυχία όμως ταυτόχρονα σήμαινε και την συνέχεια του ελληνοτουρκικού πολέμου καθώς δεν υπήρξε καμία ουσιαστική υποστήριξη από τους συμμάχους.

Όπως αναφέρει ο ιστορικός Κωνσταντίνος Σβολόπουλος στο βιβλίο του «Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1830-1981», « Η Συνθήκη των Σεβρών συνυφάνθηκε, έως ένα βαθμό, στη γενική σύλληψη και την ειδικότερη διατύπωση της, με τις αποικιακές βλέψεις και τις ιμπεριαλιστικές τάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων και οι τελευταίες αυτές ήταν πάντοτε συναρτημένες με ενδογενείς αντιθέσεις και ανταγωνισμούς , ικανούς άλλοτε να ευνοήσουν και άλλοτε να παραβιάσουν τα εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας». (Σβολόπουλος, 2014)

Με τη λήξη του Α Παγκόσμιου πολέμου, το ελληνικό κράτος αν και έχει βγει νικητής στο πλευρό των συμμάχων βρίσκεται σε αρκετά δυσμενή οικονομική θέση, όμως όσα έχουν κερδηθεί από την Συνθήκη θα πρέπει να τα υπερασπιστεί ο αποδεκατισμένος από τους συνεχείς πολέμους ελληνικός στρατός. Αυτό πρέπει να γίνει απέναντι σε ένα φανατισμένο στρατό, το εθνικιστικό κίνημα του Κεμάλ.

Το 1919 ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ ξεκινά την εθνική επανάσταση, τον πόλεμο για την ανεξαρτησία τους όπως θεωρείται από τους Τούρκους, έχοντας τον Ιούνιο εκείνης της χρονιάς καταδικάσει την αυτοκρατορική κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης με σκοπό την διαφύλαξη της νέας Εθνικής Τουρκίας. Ο Κεμάλ που είχε εγκατασταθεί στην Άγκυρα από τις 23 Απριλίου 1920, συγκάλεσε τη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση από την οποία εξελέγη η πρώτη Εθνική Κυβέρνηση στις 3 Μαΐου 1920 (με Πρωθυπουργό και πρόεδρο της Εθνοσυνέλευσης τον ίδιο). Η κυβέρνηση του Κεμάλ αρνήθηκε να αναγνωρίσει την Συνθήκη των Σεβρών καθώς την θεωρούσε

ατιμωτική για το έθνος. Η Ελλάδα με την Αγγλία μόνη σύμμαχο στο πλευρό της πρέπει να επιβάλει όσα έχει κερδίσει κατά τους όρους της Συνθήκης.

Ο βασιλιάς Αλέξανδρος πεθαίνει από σηψαιμία στις 12 Οκτωβρίου 1920 μετά από δάγκωμα πιθήκου στα βασιλικά ανάκτορα του Τατοΐου. Στις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 ο Ε. Βενιζέλος χάνει και αναχωρεί για το εξωτερικό αφήνοντας επικεφαλής των «Φιλελευθέρων» τον στρατηγό Παναγιώτη Δαγκλή. Η νέα κυβέρνηση υπό τον Δημήτριο Ράλλη ανακοίνωσε τη διενέργεια δημοψηφίσματος για την επάνοδο ή όχι του Κωνσταντίνου, το οποίο ορίστηκε για τις 22 Νοεμβρίου 1920. Η πιθανότητα επιστροφής του Κωνσταντίνου στον θρόνο και η κυβερνητική αλλαγή προκάλεσαν την αντίδραση των Συμμάχων. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄ ήταν αντιπαθής στις συμμαχικές δυνάμεις καθώς θεωρείτο γερμανόφιλος αλλά και για τον ρόλο και την στάση που κράτησε κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στις 21 Νοεμβρίου 1920, οι πρεσβευτές Αγγλίας, Γαλλίας και Ιταλίας, γνωστοποίησαν στην κυβέρνηση ότι οι σύμμαχοι θα διέκοπταν κάθε οικονομική υποστήριξη στην Ελλάδα αν επέστρεφε ο Κωνσταντίνος. Αποτέλεσμα ήταν να μην υπάρξει καμία αναγνώριση του μονάρχη ως αρχηγού κράτους και πάγωσαν όλα τα δάνεια που είχαν εγκριθεί προς την χώρα. Οι Άγγλοι μόνο δεν έπαψαν να στηρίζουν την ελληνική θέση στον πόλεμο, σε διπλωματικό επίπεδο μόνο, με την Τουρκία. Η επιστροφή του βασιλιά δημιούργησε εντάσεις και στο εσωτερικό της χώρας, ειδικά στο μικρασιατικό μέτωπο. (Βακαλόπουλος, 2005, σ. 367) (Ζολώτας, 1995, σ. 44&58)

Λίγους μήνες μετά οι συνθήκες έχουν αλλάξει. Ο Κεμάλ έχει καταφέρει να δημιουργήσει νέες συμμαχίες συνθηκολογώντας με Γάλλους, Ρώσους και με Ιταλούς, λαμβάνοντας οικονομική αλλά και υλική στήριξη.

Μικρασιατική καταστροφή

Ως Μικρασιατική καταστροφή ορίζονται οι συνέπειες της Μικρασιατικής Εκστρατείας στον Ελληνικό χώρο και στον απανταχού Ελληνισμό. Επίσης με τον όρο αυτό γίνεται αναφορά στη λήξη του ελληνοτουρκικού πολέμου που είχε ως αποτέλεσμα τον βασανισμό και την σφαγή του ελληνικού και του αρμένικου πληθυσμού, καθώς και την πυρπόληση της Σμύρνης. Η καταστροφή της Σμύρνης χρονολογείται στις 31 Αυγούστου έως τις 4 Σεπτεμβρίου, με το παλαιό ημερολόγιο. Ως ημέρα καταστροφής της Σμύρνης σήμερα έχει οριστεί η 13η Σεπτεμβρίου. (Μαργαρίτης, 2002, σ. 183)

Μετά την πτώση των μετώπων, όταν τα ελληνικά στρατεύματα άρχισαν να υποχωρούν προς τα παράλια τους ακολούθησε με κάθε δυνατό μέσο μεγάλος αριθμός προσφύγων (Smith, 2009, σσ. 497, 501-506). Οι πρόσφυγες κυνηγημένοι από τον τουρκικό στρατό και υπό τον φόβο εχθροπραξιών κατέφθαναν στην παραλιακή ζώνη της Σμύρνης από την ενδοχώρα και άλλες περιοχές. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Οικουμενικού Πατριαρχείου ο αριθμός των ξεριζωμένων άγγιζε της 250.000, ενώ σε ημερήσια βάση τα τραίνα μετέφεραν 30.000 πρόσφυγες προς τη Σμύρνη (Μιχελή, 1992, σ. 46). Ήταν 24 Αυγούστου/6 Σεπτεμβρίου όταν τα τελευταία στρατεύματα αναχώρησαν. Την επόμενη μέρα χιλιάδες πρόσφυγες, Έλληνες και Αρμένιοι κατέκλισαν την προκουμαία «Κε» της Σμύρνης περιμένοντας τα ελληνικά πλοία που είχαν επιταχθεί για να τους μεταφέρουν σε γειτονικά νησιά. Ενώ η αναμονή φάνταζε μάταιη μετά από παρέμβαση του Αμερικανού Προξένου Γ. Χόρτον, (G. Horton), στάλθηκαν δύο αμερικανικά αντιτορπιλικά για την διάσωση των προσφύγων.

Ο μητροπολίτης Χρυσόστομος στις 25 Αυγούστου 1922 (παραμονή του θανάτου του) στέλνει επιστολή στον Ε. Βενιζέλο, με τον οποίο διατηρούσε στενές σχέσεις, στην οποία κατηγορεί τον πρωθυπουργό για την επιλογή του να στείλει στη Σμύρνη ως Ύπατο Αρμοστή «ένα παράφρονα και εγωιστή», όπως αποκαλεί τον Αριστείδη Στεργιάδη. Επιπλέον, στην εν λόγω επιστολή αναφέρει πως η Σμύρνη είναι ανυπεράσπιστη, ενώ ο ελληνικό πληθυσμός οδεύει προς τον θάνατο και αποδίδει την ευθύνη της επικείμενης καταστροφής στους πολιτικούς και προσωπικούς εχθρούς του Ε. Βενιζέλου δείχνοντας το πόσο πίστευε σε αυτόν.

Ένας εκ των μοιραίων και υπαίτιων της καταστροφής ήταν ο Ύπατος Αρμοστής, δηλαδή ο υπουργός της Ιωνίας, Αριστείδης Στεργιάδης. Έφυγε από τη Σμύρνη λίγο πριν την καταστροφή υπό την προστασία Βρετανικού αγήματος. Ο άνθρωπος που απέκρυψε την αλήθεια, εμπόδισε συνειδητά κάθε προσπάθεια αμυντικής οργάνωσης και αρνήθηκε να δώσει όπλα με όσο κυνισμό τον διέκρινε είπε στον νεαρό τότε Γεώργιο Παπανδρέου: «Καλύτερα να μείνουν εδώ, να τους σφάζει ο Κεμάλ, γιατί αν πάνε στην Αθήνα θα ανατρέψουν τα πάντα».

Το πρωινό της 26ης Αυγούστου βρήκε στρατώνες, φρουραρχείο και νοσοκομεία άδεια, κόσμος κατευθυνόταν προς το λιμάνι για να βρει κάποιο πλοίο, ενώ την ίδια στιγμή με το πλοίο «Νάξος» αναχωρούν όλοι οι υπάλληλοι της αρμοστείας και ανώτεροι αξιωματικοί μεταφέροντας στην Ελλάδα αρχεία.

Τα θηριώδη γεγονότα της καταστροφής ξεκίνησαν μερικές ημέρες μετά την αποχώρηση και της τελευταίας ελληνικής στρατιωτικής δύναμης από τη Μικρά Ασία. Ο τουρκικός στρατός με επικεφαλής τον Κεμαλ μπήκε στην πόλη, κατά τις πρωινές ώρες του Σαββάτου 27 Αυγούστου/9 Σεπτεμβρίου.

Η καταστροφή ξεκίνησε από την αρμενική συνοικία η οποία μέχρι την Τετάρτη, 31 Αυγούστου/13 Σεπτεμβρίου είχε ισοπεδωθεί, ενώ από το βράδυ της ίδιας μέρας εντάθηκαν οι λεηλασίες και οι δολοφονίες Ελλήνων. Ο νέος διοικητής της πόλης υποστράτηγος Νουρεντίν έδωσε στον όγλο τον μητροπολίτη Χρυσόστομο με αποτέλεσμα να κατακρεουργηθεί. Την ημέρα εκείνη ξέσπασε και η μεγάλη πυρκαγιά που κατέστρεψε την πόλη. Εκδηλώθηκε αρχικά στην αρμενική συνοικία και ενώ η επίσημη θέση της Τουρκίας είναι πως για τον εμπρησμό ευθύνονται Αρμένιοι ή Έλληνες για να εκδικηθούν τους Τούρκους υπάρχουν μαρτυρίες που μιλούν για τούρκους στρατιώτες οι οποίοι έβαζαν φωτιές σε σπίτια και χρησιμοποιούσαν δοχεία βενζίνης. Η φωτιά κατέστρεψε την πόλη ολοσχερώς, σώθηκε μόνο η μουσουλμανική και η εβραϊκή συνοικία.

Ο Αμερικανός πρόξενος Τζωρτζ Χόρτον (George Horton), έγραψε για τη σφαγή των Ελλήνων και των Αρμενίων: «Ένα από τα δυνατότερα συναισθήματα που πήρα μαζί μου απ' τη Σμύρνη ήταν το συναίσθημα της ντροπής, διότι άνηκα στο ανθρώπινο γένος» (Horton, 1926, σ. 104)

Ο τραγικός απολογισμός είναι 700.000 νεκροί, 1.500.000 πρόσφυγες και χιλιάδες όμηροι να οδεύουν προς τα Τάγματα Εργασίας στο εσωτερικό της Ανατολίας. Από την Σμύρνη μόνο υπολογίζεται πως στα Αμελέ Ταμπουρού χάθηκαν πάνω από 150.000 άνδρες 18 έως 45 χρονών.

Ο συγγραφέας Ηλίας Βενέζης (πραγματικό όνομα: Ηλίας Μέλλος) καταγόταν από το Αϊβαλί, στο αυτοβιογραφικό του έργου "Το νούμερο 31328" (υπότιτλος Το βιβλίο της σκλαβιάς) μας διηγείται «Είμαστε ένα τάγμα εργατικό. "Αμελέ Ταμπουρού". Τα τάγματα των στρατιωτικών αιχμαλώτων είναι χώρια από μας. Αυτοί περνούν καλύτερα. Εμείς είμαστε ένα καθαρά τάγμα σκλάβων». (Βενέζης, 1931, σ. 164)

Η σύμβαση της Λοζάνης

Η Συνθήκη της Λοζάνης υπογράφηκε στις 24 Ιούλιο του 1923 (Bierstadt, 1997, σσ. 68-69) στην Λοζάνη της Ελβετίας ανάμεσα στην Ελλάδα, την Τουρκία αλλά και στις υπόλοιπες χώρες που ενεπλάκησαν στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, τη Μικρασιατική εκστρατεία και έλαβαν μέρος στη Συνθήκη των Σεβρών το 1919, συμπεριλαμβανομένης και της ΕΣΣΔ που δεν συμμετείχε στην προηγούμενη συνθήκη. Η ελληνοτουρκική συνθήκη όριζε πιο συγκεκριμένα την υποχρεωτική ανταλλαγή ανάμεσα σε Έλληνες ορθοδόξους κατοίκους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και σε μουσουλμάνους κατοίκους της Ελλάδας. Πρέπει όμως να σημειωθεί πως από αυτή τη συνθήκη ανταλλαγής πληθυσμών δεν επηρεάστηκαν οι Έλληνες ορθόδοξοι κάτοικοι της Ίμβρου, της Τενέδου, της Κωνσταντινούπολης αλλά και οι μουσουλμάνοι κάτοικοι της Δυτικής Θράκης.

Η Συνθήκη όριζε πως οι «ανταλλάξιμοι» θα λάμβαναν την ιθαγένεια της χώρας στην οποία θα εγκαθίσταντο μόνιμα, ενώ μπορούσαν να πάρουν μαζί τους την κινητή τους περιουσία. Επίσης, καθιστούσε το κράτος υπεύθυνο για την αποζημίωση της ακίνητης περιουσίας που εγκατέλειψαν λάμβαναν ένα ποσό ίδιας αξίας με την περιουσία τους. Δεν υπήρχε, όμως, η δυνατότητα επιστροφής στις πατρογονικές τους εστίες χωρίς την απαιτούμενη άδεια από την Τουρκία ή την Ελλάδα αντίστοιχα (Bierstadt, 1997, σ. 405). Η Συνθήκη αυτή είχε μια σημαντική διαφορά από τις προηγούμενες, για πρώτη φορά υπήρξε υποχρεωτική μετακίνηση πληθυσμών, ενώ οι μέχρι τότε αντίστοιχες συμφωνίες είχαν εθελοντικό χαρακτήρα.

Οι προσφυγικοί πληθυσμοί αν και αντέδρασαν μετά την γνωστοποίηση των όρων της Συνθήκης, ο μεγάλος αριθμός των μικρασιατών προσφύγων στον ελλαδικό χώρο και από την άλλη η άρνηση της Τουρκίας να τους δεχθεί πίσω τους έφεραν προς τετελεσμένου γεγονότος μη δίνοντας άλλες εναλλακτικές στην κυβέρνηση. Ωστόσο, η Συνθήκη αυτή είχε θετικό πρόσημο και για τις δύο πλευρές καθώς το σχέδιο του Ε. Βενιζέλου και του Μ. Κεμάλ ήταν η δημιουργία μιας εθνικής ομοιογένειας και η διασφάλιση των συνόρων τους.

Τον Οκτώβριο του 1923 ξεκίνησε στην Κωνσταντινούπολη να λειτουργεί η μεικτή επιτροπή ανταλλαγής των πληθυσμών, η οποία ήταν αρμόδια να ορίσει τους τρόπους μετακίνησης των πληθυσμών και να εκτιμήσει την ακίνητη περιουσία τους. Για την ορθή λειτουργία της επιτροπής συστάθηκαν συνεργεία τα οποία στη συνέχεια

μετονομάστηκαν σε επιτροπές εκτιμήσεως, επτά βρίσκονταν στην Τουρκία και πέντε στην Ελλάδα. Η διαδικασία εκτίμησης της αξίας των περιουσιών γινόταν με αργούς ρυθμούς κάτι που δημιουργούσε τριβές και αντιδράσεις από τους πρόσφυγες. Για να βρεθεί μια προσωρινή λύση δόθηκε μια προκαταβολή έως την τελική αποπληρωμή. Με σκοπό την γρηγορότερη διεκπεραίωση της διαδικασίας χωρίς να υπάρξει επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού διατάχθηκε η έκδοση ομολογιών. Η αρχική ανακούφιση με τον καιρό αποδείχθηκε ανεπιτυχής και με το πέρασμα των χρόνων η ολοκλήρωση του έργου φάνταζε ακατόρθωτη, ιδιαίτερα λόγω των δυσκολιών και την παρεμπόδιση της διαδικασίας από τις τουρκικές αρχές.

Την Συνθήκη της Λοζάνης το 1923 ακολούθησε η Σύμβαση της Άγκυρας το 1925 και η Συμφωνία των Αθηνών. Ο Βενιζέλος έχοντας αντιληφθεί την κατάσταση και δείχνοντας έμπρακτα την αποφασιστικότητά του να ξεκαθαρίσει οριστικώς κάθε διαφορά με την Τουρκία, στις 10 Ιουνίου του 1930 υπέγραψε στην Άγκυρα ένα Σύμφωνο Φιλίας που εκκαθάριζε όλα τα ζητήματα ανταλλαγής περιουσιών και μειονοτήτων. Η συμφωνία αυτή ήταν η ολοκλήρωση της ανταλλαγής των πληθυσμών και των περιουσιών που πέρασαν στην κυριαρχία των κρατών αντίστοιχα.

Ένας Αιγιώτης στη Σμύρνη

Ο Μιχάλης Ροδάς (Μιχάλης Ροδάκης όπως ήταν το πραγματικό του όνομα) γεννήθηκε στην Αράχοβα Αιγίου το 1884 και πέθανε το 1948 στη Αθήνα. Η πορεία του ξεκίνησε με την τυπογραφία, στο Αίγιο πήρε εγκύκλια μαθήματα και στη συνέχεια ξεδίπλωσε το πολυπρόσωπο ταλέντο του στη δημοσιογραφία, τη διηγηματογραφία, την συγγραφή θεατρικών έργων και την κριτική σε θέματα καλών τεχνών. Δούλευε την ημέρα στο τυπογραφείο και τη νύχτα έγραφε και διάβαζε. Ως ορμητήριο του, σχολείο και μελετητήριο υπήρξε το βιβλιοπωλείο του Χρ. Σπηλιόπουλου. Ο χώρος αυτός εκτός από βιβλιοπωλείο ήταν και τυπογραφείο με ένα μικρό πιεστήριο για κάρτες και ένα μεγάλο για την τύπωση μιας εβδομαδιαίας εφημερίδας. Στο βιβλιοπωλείο διαβάζει εκτός από τα βιβλία που υπάρχουν τις τοπικές εφημερίδες, αλλά και τις πατρινές, «Πελοπόννησο» και «Νεολόγο», που φτάνουν με το πρωινό τραίνο. Δράττοντας την ευκαιρία πώς οι εν λόγω εφημερίδες δεν είχαν μόνιμους ανταποκριτές στο Αίγιο ξεκινά να στέλνει δειλά – δειλά κείμενα του στον «Νεολόγο» κάνοντας έτσι τα πρώτα του βήματα στην δημοσιογραφία. (Ροδάς Μ. Α., Το χρονικό μιας επαρχίας. Τα πρώτα μου χρόνια, σ.

233) Καθώς περνούσε ο καιρός, συνειδητοποιεί πως το Αίγιο δεν τον χωράει και φεύγει για την Αθήνα, εκεί ανακαλύπτει μια νέα αγάπη, το θέατρο, με το οποίο ασχολήθηκε αρκετά χρόνια. Μετά την Αθήνα θα ταξιδέψει στην Μικρά Ασία και ύστερα στην Κωνσταντινούπολη, εκεί θα του δοθεί η ευκαιρία να ασχοληθεί περισσότερο με το θέατρο μπαίνοντας σε θιάσους και περιοδεύοντας μαζί τους. (Ροδάς Μ. Λ., Το χρονικό μιας επαρχίας. Τα πρώτα μου χρόνια, σ. 26) Ταξιδεύει πολλές φορές στη Σμύρνη παίρνοντας κάποια στιγμή τη απόφαση να εγκατασταθεί εκεί μόνιμα. Το καλλιτεχνικό του ταλέντο και το ανήσυχο πνεύμα του βρίσκουν εύφορο έδαφος. Αρθρογραφεί με πάθος γράφοντας ανταποκρίσεις από τη Σμύρνη στην «Πατρίς», δημοσιεύει ένα δίπρακτο θεατρικό του στο περιοδικό «Κόσμος» και στην εφημερίδα «Ημερησία» δημοσίευε τις θεατρικές του κριτικές.

Κατά του Βαλκανικούς πολέμους θα βρεθεί στην Ήπειρο και θα τραυματιστεί στην Μανωλιάσσα. Ο γιατρός του επιβάλει ακινησία λόγω της επέμβασης, όμως ο Μ. Ροδάς βρίσκει την ψυχική δύναμη να αποστέλλει τα όσα βίωνε κατά τη διάρκεια του πολέμου στην αθηναϊκή εφημερίδα «Πατρίς».

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος έχει ξεκινήσει, ο Μ. Ροδάς με τη δημοσιογραφική του ιδιότητα πια θα μεταβεί αρχικά στη Λέσβο και ύστερα στη Λήμνο ώστε να παρακολουθήσει από κοντά την εξέλιξη του πολέμου. Από εκεί έχει καλύτερη ενημέρωση και ως πολεμικός ανταποκριτής της εφημερίδας «Πατρίς» στέλνει ολοσέλιδα τηλεγραφήματα και τα εντυπωσιακά του κείμενα κάνουν την εφημερίδα να θριαμβεύσει. (Ζουρόπουλος, 2022, σ. 130)

Το 1919 ο Μ. Ροδάς βρίσκεται στη Σμύρνη, ύστερα από εντολή του ίδιου του Ελευθερίου Βενιζέλου και θα παραμείνει στη Μ. Ασία μέχρι την καταστροφή και την συντριβή του ονείρου της «Μεγάλης Ελλάδας».

Καθ' όλη αυτή την περίοδο έχοντας αναλάβει τη διεύθυνση του Γραφείου Τύπου της Αρμοστείας στη Σμύρνη, λόγω του χαρακτήρα και της ακεραιότητας του, θα έρθει σε σύγκρουση με τον Ύπατο Αρμοστή Αριστείδη Στεργιάδη. (Ροδάς Μ. Λ., Η Ελλάδα στην Μικρά Ασία Η Μικρασιατική Καταστροφή, 1950, σ. 123) Η θέση την οποία κατείχε του έδωσε το πλεονέκτημα να παρακολουθήσει τον Μικρασιατικό πόλεμο σε όλες τις εκφάνσεις, αλλά και να γνωρίσει το σκοτεινό διπλωματικό αγώνα που οδήγησε στα τραγικά γεγονότα. Είναι και η περίοδος που ξεκινά η δεύτερη φάση της δημοσιογραφικής του πορείας καθώς η εποχή είναι μια αστείρευτη πηγή πολεμικών

και διπλωματικών γεγονότων, δρᾶττοντας της ευκαιρία να καταγράψει ανταποκρίσεις, εντυπώσεις και κρίσεις, ένα τεράστιο υλικό για μια ταραγμένη περίοδο.

Καταγράφοντας τα συγκλονιστικά γεγονότα της ιστορικής αυτής περιόδου που ζούσε, με την αντικειμενικότητα που τον χαρακτήριζε οργανώνει τις σημειώσεις και τις αναμνήσεις του συγγράφοντας το μνημειώδες έργο «Η Ελλάδα στην Μικρά Ασία 1918 – 1922» το οποίο αφιερώνει στη μνήμη του Μεγαλομάρτυρα Μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομου. Στον πρόλογο του βιβλίου του γράφει (Ροδάς Μ. Λ., Η Ελλάδα στην Μικρά Ασία. Η Μικρασιατική Καταστροφή, 1950, σ. 33):

«Η ιστορία ενός έθνους, ενός λαού, ενός κόσμου είναι ο καθρέφτης των έργων και των πράξεών του. Και γι' αυτό ο ιστορικός πρέπει να έχει καθαρή τη σκέψη, άκαμπτη τη θέληση. Ο απολογισμός των καλών ή των κακών και δυσάρεστων έργων είναι καθήκον και υποχρέωσί του. Συμπάθειες ή αντιπάθειες παραμερίζουν και μένουν τα έργα για την Ιστορία. Ανάξιος της αποστολής του θα είναι ο ιστορικός εκείνος ο οποίος θα προσέξῃ εις τα πρόσωπα και θα θυσιάσῃ την αλήθεια.[...] Χωρίς φόβο και χωρίς πάθος έρχομαι να ιστορήσω το ελληνικό δράμα της Μ. Ασίας. Θεϊκά και άδολα θα κρατήσω τη ζυγαριά της ιστορικής δικαιοσύνης και ότι θα διακηρύξω, είναι η ολόγυμνη και παραδειγματική αλήθεια, που ένα μονάχα νόμο έχει, τη Δικαιοσύνη. Αλύγιστος είναι ο νόμος της και γι αυτό περνάει μεγαλόπρεπα επάνω από τα μικρά και ταπεινά, χωρίς αδυναμίες και συμβιβασμούς. Αν είμαι ευχάριστος ή πικρός και δυσάρεστος σε πρόσωπα και πράγματα, μου είναι αδιάφορο. Τα δίκαια θα ιστορήσω...».

Σεπτέμβρης 1924

MIX. ΡΟΔΑΣ

Το 1943, καταξιωμένος πια δημοσιογράφος, έχοντας την επίγνωση της σημασίας των ιστορικών στοιχείων που έχει συλλέξει θα γράψει σε δημοσίευμα της εφημερίδας «Ελεύθερον Βήμα» της 1ης Ιουλίου: «... προβαίνω στην δήλωσιν ότι από ετών έχω έτοιμη την Ιστορία της Σμύρνης και του τριγύρω κόσμου της από του 1914 μέχρι της Καταστροφής του 1922, μια Ιστορία έγκυρη όχι μόνο προσωπικών εντυπώσεων, αλλά και βγαλμένη από τα αρχεία του γραφείου τύπου της Αρμοστείας, του Στρατηγείου και της όλης ζωής και δράσεως των τελευταίων χρόνων όλων εκείνων που εμόχθησαν για τα ιδεώδη του πολιτισμού στην χώρα της Ομηρικής Ελλάδος. Ο Παύλος Καρολίδης μου είπε λίγους μήνες προτού πεθάνει: «Είναι τ' αυθεντικότερα ιστορικά στοιχεία των τελευταίων χρόνων της Μικρασιατικής ζωής». Και αν δεν εξεδόθη, πιστέψτε με, το σφάλμα δεν είναι δικό μου». (Ροδάς Μ. , 1/7/1943)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η άφιξη των προσφύγων

Το μέτωπο της Μικράς Ασίας έχει καταρρεύσει σαν πύργος από τραπουλόχαρτα, η Σμύρνη έχει παραδοθεί στις φλόγες, ο αριθμός των αμάχων που έχασαν την ζωή τους στα παράλια της Ιωνίας είναι μεγάλος και οι προσφυγικές ροές καταφθάνουν ασταμάτητα αρχικά στα νησιά του Αιγαίου και ύστερα στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας. Ο αριθμός των προσφύγων λόγω των συνθηκών αλλά και των μέσων της εποχής είναι πλασματικός. Υπολογίζεται πως έφτασαν στην Ελλάδα 900.000 πρόσφυγες, ανάμεσα τους και 50.000 Αρμένιοι. Ένας πληθυσμός κοντά στις 200.000 παρέμειναν στην Καππαδοκία, στην Κεντρική και Νότια Μικρά Ασία, οι οποίοι έφτασαν στην Ελλάδα τα επόμενα χρόνια (1924-1925) με τη φροντίδα της Μικτής Επιτροπής, ενώ ένα τμήμα των Ελλήνων του Πόντου κατέφυγε στη Ρωσία.

Το Ελληνικό κράτος σε μια προσπάθεια καταγραφής του πληθυσμού των προσφύγων διενεργεί το πρώτο δεκαήμερο του 1923 Απογραφή των Προσφύγων που ήρθαν στην Ελλάδα από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη. Τα αποτελέσματά της καταμέτρησης (αριθμός απογραφόμενων προσφύγων κατά διοικητικές περιφέρειες και οικισμούς με διάκριση κατά φύλο) δημοσιεύθηκαν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της 22ας Οκτωβρίου 1923, χωρίς, όμως, τα υπόλοιπα δημογραφικά χαρακτηριστικά που είχαν ζητηθεί.

Το σύνολο των προσφύγων που απογράφηκαν ήταν 786.431, εκ των οποίων 351.313 άντρες και 435.118 γυναίκες. Η απογραφή ήταν προαιρετική με αποτέλεσμα αρκετοί ερευνητές και ιστορικοί να κάνουν αναφορά για πληθυσμό μεγαλύτερο του 1.000.000 προσφύγων.

Το ελληνικό κράτος παρά την κατεστραμμένη οικονομία, το πλήγμα από την ήττα στο μικρασιατικό μέτωπο και τις εσωτερικές ρήξεις κλήθηκε να ανταπεξέλθει στις ανάγκες των κατατρεγμένων προσφύγων προσφέροντας τους σίτιση, στέγαση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Για να μπορέσει να τους παρέχει τις βασικές ανάγκες ιδρύθηκε το 1922 το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας. Αυτό επιτεύχθηκε με τη συνδρομή ιδιωτών και ξένων φιλανθρωπικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνταν εκείνη την περίοδο στον ελλαδικό χώρο. Ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός, ο Βρετανικός Ερυθρός Σταυρός αλλά και ο Ελληνικός Ερυθρός

Σταυρός ήταν μερικές από αυτές τις οργανώσεις, παράλληλα έκαναν εράνους για την ενίσχυση του σκοπού τους.

Οι άσχημες συνθήκες ζωής, οι αρρώστιες, η ταλαιπωρία που υπέστησαν, οι τρόποι ταξιδιού, η έλλειψη τροφής και η άσχημη ψυχολογική κατάσταση αποτέλεσαν μερικούς από τους παράγοντες που συνέδραμαν στην αυξημένη θνησιμότητα των προσφύγων. Ειδικά τους πρώτους μήνες άφιξης τα ποσοστά ήταν πολύ υψηλά. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Κοινωνίας των Εθνών το 20% πέθαναν μέσα σε έναν χρόνο από την άφιξή τους στην Ελλάδα.

Οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων δημιούργησαν φόβο για την υγεία των ίδιων αλλά και του ντόπιου πληθυσμού. Η ανησυχία εξάπλωσης επιδημικών και μολυσματικών ασθενειών, όπως ο τύφος, η ευλογιά, η γρίπη, αλλά και η φυματίωση και η ελονοσία οι οποίες ευδοκίμούσαν στον ελλαδικό χώρο και πριν την άφιξη των προσφύγων το 1922, είχε ως αποτέλεσμα να ιδρυθούν στα μεγάλα αστικά κέντρα νοσοκομεία και ιατρεία αποκλειστικά για τους πρόσφυγες, ενώ έγιναν εντατικές απολυμάνσεις στους προσφυγικούς καταυλισμούς και μαζικοί εμβολιασμοί. (Ανδριώτης Ν. , 2003, σσ. 79-88)

Οι συνεχείς ροές και ο μεγάλος προσφυγικός πληθυσμός δημιούργησαν την ανάγκη εύρεσης λύσης της στέγασής τους. Κατά το πρώτο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου 1922 ξέσπασε το στρατιωτικό κίνημα των αξιωματικών Νικολάου Πλαστήρα και Στυλιανού Γονατά με σκοπό παραίτηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου Α', τη διάλυση της Βουλής, το σχηματισμό νέας κυβέρνησης. Η Επαναστατική Επιτροπή, όπως ονομαζόταν, μόλις ανέλαβε την εξουσία στις 15 Σεπτεμβρίου αποφάσισε να επιταχθούν δημόσια κτήρια, σχολεία, εκκλησίες, εγκαταλειμμένες αποθήκες και να στεγάσουν τους πρόσφυγες. Στις 22 Νοεμβρίου του 1922 έγινε επέκταση του νομοθετικού διατάγματος με την ανακοίνωση επιτάξεων ακινήτων, γεγονός που έφερε περισσότερες προστριβές ανάμεσα σε πρόσφυγες και γηγενείς. (Χαραλαμπίδης, 2011, σσ. 7-41)

Για την επίλυση της στεγαστικής ανάγκης των προσφύγων χρησιμοποιήθηκαν πλατείες, κενά οικόπεδα, καταλήφθηκαν κενά ακίνητα, στήθηκαν σκηνές και αυτοσχέδιες κατασκευές από ξύλο και άλλα υλικά, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις δημιουργήθηκαν «παραγκουπόλεις» στις παρυφές οικισμών.

Τον Νοέμβριο του 1922 γίνεται επίσης η ίδρυση του Ταμείου Περιθάλψεως Προσφύγων με την επιχορήγηση του κράτους, αλλά στηριζόμενο και σε δωρεές,

εράνους και κληροδοτήματα. Παρά το έργο που προσέφεραν το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων και το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας μεγάλο μέρος των προσφύγων δεν κατάφεραν να αποκατασταθούν με αποτέλεσμα πολλοί να παραμένουν σε πρόχειρα καταλύματα, παράγκες και δημόσιους χώρους. Η κυβέρνηση αντιλαμβανόμενη την δυσκολία της κατάστασης και κατανοώντας πως αδυνατεί να ανταπεξέλθει στο δύσκολο έργο της αποκατάστασης των προσφύγων απευθύνθηκε στην Κοινωνία των Εθνών με την συνδρομή της οποία το Σεπτέμβριο του 1923 ιδρύεται η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (Ε.Α.Π.).

Ο ρόλος της ΕΑΠ

Η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.) ιδρύθηκε σύμφωνα με το πρωτόκολλο της Γενεύης στις 29 Σεπτέμβριο του 1923 με πρωτοβουλία της Κοινωνίας Των Εθνών (Κ.Τ.Ε) (Ανδριώτης Ν. , 2020, σ. 205). Η λειτουργία του οργανισμού καθυστέρησε καθώς οι εργασίες ξεκίνησαν περίπου τρεις μήνες αργότερα, τον Δεκέμβρη του 1923 με έδρα την Αθήνα. Ήταν ένας οργανισμός με νομική υπόσταση και υπό την διεθνή εποπτεία ο οποίος ανέλαβε το δύσκολο έργο της απασχόλησης και της στέγασης των προσφύγων. Η διοίκηση της ΕΑΠ σύμφωνα με την ιδρυτική της σύμβαση αποτελείτο από τέσσερα μέλη (Ανδριώτης Ν. , 2020, σ. 206), Αμερικανό πρόεδρο, Ευρωπαϊό αντιπρόεδρο και δύο Έλληνες οι οποίοι είχαν τα γραφεία τους στην Αθήνα. (Πελαγίδης) Ως πρώτος πρόεδρος του οργανισμού ορίστηκε ο διπλωμάτης Ερρίκος Μοργκεντάου, διοικητικό μέλος του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού και της φιλανθρωπικής οργάνωσης «Near East Relief», ο οποίος αφιέρωσε μεγάλο μέρος της ζωής του για τη διασφάλιση της ζωής και της αποκατάστασης των προσφύγων της Μ. Ασίας. Αντιπρόεδρος της ΕΑΠ ήταν ο Βρετανός συνταγματάρχης Campbell, έμπειρος σε ζητήματα διοίκησης καθώς είχε υπηρετήσει στον ινδικό στρατό. Τα δύο μέλη από την πλευρά της Ελλάδας ήταν ο Περικλής Αργυρόπουλος, πρώην πρέσβης της Ελλάδας στις Σκανδιναβικές χώρες και έμπειρος σε προσφυγικά ζητήματα και ο Στέφανος Δέλτα σύμβουλος της Εθνικής Τράπεζας, σύζυγος της Πηνελόπης Δέλτα.

Σκοπός της ΕΑΠ σύμφωνα με το πρωτόκολλο που υπογράφηκε ήταν να χρησιμοποιήσει τα μέσα που της διατέθηκαν ώστε να βοηθηθούν και να ορθοποδήσουν οι πρόσφυγες, ενώ στη συνέχεια να τους εξασφαλιστεί μόνιμη στέγαση και εργασία με ρήτρα να αποπληρώσουν τα δάνεια που τους χορηγούνταν μόλις είχαν την οικονομική

δυνατότητα. Με αυτό τον τρόπο η ευθύνη της αποκατάστασης των προσφύγων, που πια ξεπερνούσαν το 1.000.000, έγινε αποκλειστικό μέλημα της ΕΑΠ. Για να καταφέρει να φέρει εις πέρας ο οργανισμός το δύσκολο αυτό έργο του διετεθήσαν από την ελληνική κυβέρνηση οι ιδιοκτησίες των Τούρκων ανταλλαξιμών, οι ιδιοκτησίες Βουλγάρων που είχαν φύγει από την Ελλάδα, κτήματα του Δημοσίου, κτήματα απαλλοτριωμένα με την αγροτική μεταρρύθμιση που συνολικά ανέρχονταν στα 8.000.000 στρέμματα, τμήματα μοναστηριακής γης, το ποσό των 2 εξωτερικών δανείων (1924, 1928), οικόπεδα μέσα ή γύρω από τις πόλεις με σκοπό την ανέγερση κατοικιών και προσφυγικών συνοικισμών, τεχνικό και διοικητικό προσωπικό του Υπουργείου Γεωργίας και του Υπουργείου Προνοίας και Αντιλήψεως.

Η αποκατάσταση των προσφύγων επικεντρώθηκε σε συγκεκριμένες παραμέτρους που είχαν σκοπό όχι μόνο την διασφάλιση μιας καλής ποιότητας ζωής στους πρόσφυγες, αλλά αποσκοπούσαν και στην ενίσχυση των συνόρων με την εγκατάσταση πληθυσμών σε παραμεθόριες περιοχές.

Στόχος της ΕΑΠ ήταν η τοποθέτηση προσφύγων που προέρχονταν από την ίδια περιοχή ή οικισμό να εγκατασταθούν μαζί, ενώ μεγάλη σημασία δόθηκε στην τοποθεσία, ώστε να είναι αντίστοιχη ή παρόμοια με τη γεωμορφολογία του εδάφους της περιοχής από την οποία προέρχονταν. (Ανδριώτης Ν. , 2020, σσ. 210-228) Επιπλέον, η αποκατάσταση διακρίθηκε σε αγροτική και αστική. Η διάκριση αυτή έγινε με βάση το επάγγελμα που ασκούσαν στα πάτρια εδάφη τους ώστε στην Ελλάδα να έχουν ίδια ή συναφή απασχόληση. Με αυτό τον τρόπο, μεγάλο μέρος των προσφύγων εγκαταστάθηκε στις παραμεθόριες περιοχές της Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο το ελληνικό στοιχείο σε εγκαταλειμμένες και παραμεθόριες περιοχές. Μέσω της αγροτικής αποκατάστασης οι πρόσφυγες μπορούσαν να στεγαστούν σε χωριά (ανταλλάξιμα σπίτια) ή σε οικισμούς που αναγέρθηκαν και συντάσσονταν με πρότυπα ρυμοτομικά σχέδια. Πάνω από 2.000 οικισμοί τέτοιου τύπου κτίστηκαν σε όλη την Ελλάδα με 1.381 στη Μακεδονία και 236 στη Θράκη. Η αγροτική αποκατάστασή εκτός από την στέγαση περιελάμβανε τη διανομή 35 στρεμμάτων που δεν αποτελούσαν ενιαία έκταση, ποίκιλλαν ανάλογα με την καλλιέργεια και το μέγεθος της οικογένειας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αγροτικής αποκατάστασης και της συνάφειας των καλλιεργειών σε Ελλάδα και Μ. Ασία βλέπουμε σε διάφορα μέρη της Ελλάδας όπως με τους καλλιεργητές δημητριακών στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, καπνοπαραγωγούς στην

Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, αμπελουργούς στην Κρήτη και σπηροτρόφους στο Σουφλί και την Έδεσσα. Αν και μεγάλο μέρος των προσφύγων ασκούσαν αστικά επαγγέλματα, το βάρος δόθηκε στον αγροτικό τομέα κυρίως για οικονομικούς, αλλά έμμεσα και για πολιτικούς λόγους, καθώς η αγροτική αποκατάσταση ήταν ταχύτερη, απαιτούσε μικρότερες δαπάνες και η ελληνική οικονομία βασιζόταν στην αγροτική παραγωγή. Από την άλλη, θα αποφεύγονταν κοινωνικές αναταραχές με τη δημιουργία μικροϊδιοκτητών και όχι εργατικού προλεταριάτου.

Σε αντίθεση με την αγροτική, η αστική αποκατάσταση περιελάμβανε μόνο την στέγαση των προσφύγων και όχι την εύρεση εργασίας. Λόγω των οικονομικών δυσχερειών η ανοικοδόμηση των αστικών συνοικισμών σε πολλές περιοχές άργησε ή γινόταν με καθυστερήσεις και πολλές φορές λόγω έλλειψης χρόνου και χρήματος υπήρχαν κακοτεχνίες ή δεν συνοδεύονταν από έργα υποδομής και κοινής ωφελείας. Πολλές είναι οι μαρτυρίες προσφύγων οι οποίοι δεν κατάφεραν να λάβουν κρατική μέριμνα με αποτέλεσμα για πολλά χρόνια να ζήσουν σε αποθήκες, παράγκες, χαμόσπιτα, ενώ πολλές φορές δημιουργούσαν με παραπήγματα καταυλισμούς στις παρυφές πόλεων ή προσφυγικών συνοικισμών.

Η ΕΑΠ δεν ήταν ο μόνος φορέας που δραστηριοποιήθηκε εκείνη την περίοδο με την περίθαλψη των προσφύγων. Το Πατριωτικό Ίδρυμα, ο Πανιωνικός Σύνδεσμος Αμερικής και η Επιτροπή Κυριών Αθήνας, μοίρασαν σε όλη τη χώρα 2.000.000 κουβέρτες, 2.000 κρεβάτια και χιλιάδες κιβώτια με ρούχα, γάλα και αλεύρι. Σημαντική ήταν και η προσφορά διεθνών οργανώσεων όπως ο Βρετανικός Ερυθρός Σταυρός, ο Σουηδικός Ερυθρός Σταυρός, ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός, η YMCA, All British Appeal, Near East Relief, Save the Children Fund, American Women's Hospitals, Society of Friends κ.ά (Τζανακάρης, 2009, σσ. 61, 68, 73-80, 113, 117, 120, 124, 172-180, 325-328, 535-545, 561)

Το 1929 είχε αρχίσει ήδη να ερευνάται η διάλυση της ΕΑΠ και τον Ιανουάριο του 1930 η ελληνική κυβέρνηση συμφώνησε με την οργάνωση για την παύση των εργασιών της. Θα πρέπει να αναγνωρίσουμε την επιτυχημένη πορεία και προσπάθεια της ΕΑΠ, ειδικά αν αναλογιστούμε τις δύσκολες συνθήκες, τον μεγάλο αριθμό του ευάλωτου πληθυσμού που έπρεπε διαχειριστεί και την οικονομική κατάσταση της χώρας. Σημαντικό είναι να αναφέρουμε πως αν και η διοίκηση γινόταν από ξένους, οι Έλληνες

ήταν αυτοί που επάνδρωσαν και στήριξαν το τεράστιο έργο, ενώ η ελληνική οικονομία επιβαρύνθηκε σημαντικά χρηματοδοτώντας σχεδόν αποκλειστικά την διαδικασία της αποκατάστασης των προσφύγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Πελοπόννησος

Μεγάλο ποσοστό προσφύγων σε σχέση με τον γηγενή πληθυσμό συναντούμε κυρίως στα λιμάνια και στα μεγάλα αστικά κέντρα. Στην Πελοπόννησο παρ' όλα αυτά δεν συγκεντρώνεται υψηλό ποσοστό εισροής προσφύγων καθώς για την εγκατάστασή τους προτιμήθηκαν περιοχές που μπορούσαν να προφέρουν εργασία, όπως βιομηχανικά κέντρα, περιοχές με αναπτυγμένη γεωργία και περιοχές ανάπτυξης της συλλογής και επεξεργασίας εμπορικών γεωργικών καλλιεργειών. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι πρόσφυγες να αποτελέσουν φτηνό εργατικό δυναμικό, κερδοφόρο παράγοντα για την βιομηχανία. (Γ., 1992)

Σημαντικό όμως είναι να παρατηρήσουμε τα ποσοστά αποκατάστασης στην επικράτεια 17,3% Αίγιο, 12,3% στην Καλαμάτα, 12,2% στο Άργος, 10,8% στην Πάτρα, ενώ με 0,9% τα Φιλιατρά, 2,5% η Αμαλιάδα και 3,8% η Σπάρτη διαθέτουν το χαμηλότερο ποσοστό. (Μαρινέλλης, 2000, σ. 39)

Η Πάτρα λόγω της σημασίας, του μεγέθους και του λιμανιού της υπήρξε μέρος συγκέντρωσης του μεγαλύτερου πληθυσμού προσφύγων, οι οποίοι στη συνέχεια μετακινήθηκαν με βαγόνια τρένων προς την επαρχία. Μεγάλος όγκος προσφύγων κατευθύνθηκε και εγκαταστάθηκε στον Πειραιά και την Αθήνα με τον απέλπιδα κρυφό πόθο της επιστροφής τους στα πάτρια εδάφη. Σε όλη αυτή τη διαδικασία το Αίγιο αποτέλεσε σταθμό της μετακίνησης των προσφύγων και αυτό μπορούμε να το διακρίνουμε από την συχνή αλλαγή του όγκου του προσφυγικού πληθυσμού, αλλά και από το δημοτολόγιο της πόλης.

Πάτρα

Η Πάτρα λόγω του λιμανιού αποτέλεσε μια εκ των πυλών εισόδου των προσφύγων στην ενδοχώρα, όμως ο πληθυσμός των προσφύγων που έμειναν στην πόλη είναι αρκετά μικρός σε σχέση με τον πληθυσμό της.

Όπως συνέβη και στην υπόλοιπη χώρα, η πόλη δεν είχε προετοιμαστεί για τον μεγάλο αριθμό προσφύγων που θα κατέφταναν, έτσι όταν τον Σεπτέμβριο του 1922 κατακλύζεται από 5.000 πρόσφυγες είναι σχεδόν αδύνατο να διαχειριστεί τον πληθυσμό. Για να στεγαστούν χρησιμοποιήσαν στοές γύρω από τον ανατολικό μέρος

της πλατείας Γεωργίου και της πλατείας Όλγας, παλιά βαγόνια στο σιδηροδρομικό σταθμό και παράγκες.

Πολλοί πολίτες προβλέποντας την κατάσταση, με την ανθρωπιά και την ευαισθησία που τους διακατείχε προέτρεψαν την τοπική κοινωνία να βοηθήσουν με την συγκέντρωση χρημάτων και ειδών πρώτης ανάγκης από τον Αύγουστο του 1922. Οι εφημερίδες της πόλης αντιλήφθηκαν την ανάγκη αυτή και την έθεσαν προς υλοποίηση με πρώτον τον «Νεολόγο» στις 6/9/1922. Με άρθρο του ανακοίνωσε την δημιουργία καταλόγου προσφορών κάνοντας μάλιστα την αρχή καταθέτοντας 250δρχ, το παράδειγμά του θα ακολουθήσουν και οι άλλες δύο εφημερίδες της Πάτρας, «Τηλέγραφος» και «Φως». Όπως επισημαίνει και ο Πατρινός ιστορικός Λευτέρης Μαρινέλλης «Στην έκκληση του τύπου έσπευσε ν' αποκριθεί, με μεγάλη προθυμία, πλήθος ολόκερο επώνυμων και ανώνυμων πολιτών της πόλης. Η Πατραϊκή κοινωνία, στο σύνολό της, σ' ένα "παροξυσμό αγάπης", θα λέγαμε, πρόσφερε ό,τι ήταν δυνατόν σε έμψυχο και άψυχο υλικό για την ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου που περιφερόταν γυμνός στους δρόμους και τις πλατείες, στις γειτονιές και τις ρούγες, σε κάθε γωνιά της πόλης του Απόστολου Ανδρέα, τις πέτρινες εκείνες μέρες του '22... που σ' ένα μόνο σκοπό αποβλέπανε. Να γιομίσουνε, κατά το μπορετό, το κενό, το χάσμα, που τις συγκεκριμένες ώρες δεν ήτανε σε θέση να καλύψει το επίσημο ελληνικό κράτος». (Μαρινέλλης, 2000, σσ. 40-41)

Κατά την απογραφή του 1920 η πρωτεύουσα του νομού απαριθμεί 52.174 κατοίκους και ο αριθμός των Μικρασιατών, συμπεριλαμβανομένων των Ποντίων, υπολογίζεται στις 12.000 και μερικών εκατοντάδων Αρμενίων, από τους οποίους μεγάλος αριθμός εγκαταστάθηκε γύρω από την πόλη. Το 1923 κατά την προαιρετική απογραφή βρίσκονται στην πόλη 8.701 πρόσφυγες και στην επαρχία της 10.874. Αρκετοί απέφυγαν την απογραφή με αποτέλεσμα ο αριθμός που καταγράφηκε να είναι μικρότερος.

Μέσα σε λίγα χρόνια παρατηρείται άνθηση στον τομέα της βιομηχανίας ειδικά μετά το 1925 και ένας από τους μεγάλους παράγοντες που συνέβαλαν ήταν οι πρόσφυγες καθώς προσέφεραν μεγάλο αριθμό φθηνών εργατικών χεριών.

Στην περιοχή της Πάτρας μετά την αποκατάσταση των προσφύγων για να μπορέσει να εξυπηρετηθεί ο μεγάλος αριθμός παιδιών λειτούργησαν σχολεία ακόμα και στους ναούς. Η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού, αλλά και το ενδιαφέρον που έδειχναν

πρόσφυγες και γηγενείς για την μάθηση δημιούργησε την ανάγκη ίδρυσης σχολών και σχολείων ακόμα και μετά το 1931.

Με την απογραφή του 1928 η πόλη αριθμεί 61.278 κατοίκους, 10.000 περισσότερους από την τελευταία, πράγμα που οφείλεται στην παρουσία των προσφύγων. (Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, 2005, σσ. 331-337) Υπολογίζεται πως από την Πάτρα πέρασαν περισσότεροι από 30.000 πρόσφυγες, λίγοι όμως έμειναν καθώς αρκετοί μετακινήθηκαν προς τα χωριά του νομού Αχαιοήλιδος, ενώ μεγάλο ποσοστό επέστρεψε σε Αθήνα και Πειραιά. Η επιστροφή αυτή δεν είναι τυχαία, καθώς εκτός από την ταχύτερη αστική αποκατάσταση που συνέβαινε σε αυτές τις περιοχές, έτρεφαν μια κρυφή ελπίδα πως κάποια στιγμή θα επιστρέψουν στα πάτρια εδάφη τους.

Η διαδικασία της υποδοχής των προσφύγων γινόταν από τις τοπικές αρχές. Με την άφιξη του πλοίου στο λιμάνι γινόταν υγειονομικός έλεγχος και εμβολιασμός, στη συνέχεια τους παραχωρούσαν χώρους για να στεγαστούν στις κενές αποθήκες σταφίδας και σιταριού, που βρίσκονταν απέναντι από το τελωνείο και λίγοι έμειναν σε ξενοδοχεία.

Αίγιο

Το Αίγιο βρίσκεται στη Βόρεια Πελοπόννησο και είναι η δεύτερη μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη της Αχαΐας και έδρα του δήμου Αιγιαλείας. Το έτος 1914 ο Δήμος Αιγίου μεταβάλλεται σε Κοινότητα, κατά το 1920 η περιοχή ακμάζει σε κάθε τομέα, οικονομικά, κοινωνικά, εμπορικά και πολιτιστικά, η έλευση όμως των προσφύγων θα την αλλάξει συθέμελα. Η υποδοχή, η στέγαση και η απορρόφηση των προσφυγικών πληθυσμών είναι μια τεράστια πρόκληση ειδικά για το μέγεθος και τις δυνατότητες της πόλης.

Η κατάσταση στην οποία βρίσκεται η πόλη σκιαγραφείται έντονα σε άρθρο της τοπικής εφημερίδας της εποχής «Έρευνα» στις 24/7/1922 :

«Βρισκόμαστε στο 1922. Το Αίγιο μια πόλις, που δεν θα είναι υπερβολή να πούμε ότι υπήρξε, αναλόγως του πληθυσμού της, μια από τις πρώτες της Ελλάδος, αν όχι η πρώτη, οικονομικά επαρκέστατη, πέτυχε γύρω στην τελευταία δεκαετία να αναπτυχθεί τόσο πολύ εκπολιτιστικά, κοινωνικά και εμπορικά, ώστε να χαρακτηριστεί μικρό “Παρισάκι”. Όμως η παγκόσμια κρίσις της ανωμαλίας, εκείνης της εποχής επηρεάζει

και το Αίγιο. Είναι η λεγόμενη μεταβατική περίοδος, με αποκορύφωμα την άφιξη των προσφύγων από τη Μικρά Ασία. Πώς είναι δυνατόν η πόλις να απορροφήσει και να εντάξει στην κοινωνία της σχεδόν 7.000 πρόσφυγες; Οι αρμόδιοι εφρόντισαν, αλλ' ατυχώς η πόλις μας δεν έχει τα μέσα δι' επικοισμούς χιλιάδων ανθρώπων». (Ρίζες, Έρευνα, 2003, σ. 9)

Το Αίγιο έχει το μεγαλύτερο ποσοστό προσφύγων σε σχέση με τον γηγενή πληθυσμό στην Πελοπόννησο και ένα από τα μεγαλύτερα στη Ελλάδα. Η καταγραφή του πληθυσμιακού αριθμού των προσφύγων δεν είναι ακριβής, μιας και τα στοιχεία που υπάρχουν για τον πρώτο καιρό είναι ελάχιστα. Το φθινόπωρο του 1922 αρχίζουν να φτάνουν οι πρώτοι πρόσφυγες, ο πληθυσμός αυξάνεται και η κατάσταση γίνεται όλο πιο δραματική καθώς η κοινότητα δεν διαθέτει ούτε δομές ούτε την οικονομική δυνατότητα να διαχειριστεί τον τεράστιο αριθμό προσφύγων.

Μερικές ημέρες μετά την άφιξη των πρώτων προσφύγων, η τοπική εφημερίδα γράφει στις 23/10/1922: « Περί τας τέσσαρας χιλιάδας ανέρχονται οι εσχάτως εις την πόλιν μας ελθόντες πρόσφυγες, καταγόμενοι όλοι από την εν Προποντίδι νησίδα Αλόνη (Πασά λιμάνι) οι οποίοι χάρις και εις της επιτροπής τας φροντίδας και ενεργείας αλλά και εις των συμπολιτών την πρωτοβουλίαν και προθυμίαν εστεγάσθησαν άπαντες καίτοι η πόλις μας, ως και άλλοτες εγράψαμεν στερείται επαρκώς οικημάτων. Κι ήδη οι άνθρωποι αυτοί αφού τοις παρεσχέθη ό,τι ήτο δυνατόν εκ μέρους της πόλεως μας ας επιδοθώσιν εις την εργασίαν του έκαστος ίνα συνεισφέρωσι και μόνοι των εις την καλλιτέραν και άνετον όσο το δυνατόν διαβίωσίν των. Ευτυχώς οι εις την πόλιν μας εγκατασταθέντες πρόσφυγες είναι άπαντες φίλεργοι και εργατικοί, όπως εκ των προτέρων των βημάτων φαίνεται, ώστε δεν θα είμεθα υποχρεωμένοι να βλέπωμεν ανθρώπους αδελφούς δυστυχούντας, καθ' όσον ο τόπος μας έχων αρκετάς εργασίας, θα δυνηθή να εξαρκέση προς συντήρησίν των αφ' όσον χρόνον διαμείνωσι ενταύθα». (Έρευνα, 23/10/1922)

Κατά τον πρώτο καιρό της άφιξης των προσφυγικών ροών το βάρος της φροντίδας και της μέριμνας, αλλά και της κάλυψης των στοιχειωδών αναγκών τους βάρυνε την τοπική κοινωνία και την τοπική Αυτοδιοίκηση. Δίπλα στους κατατρεγμένους βρέθηκε σύσσωμη η πόλη, οι τοπικές Αρχές, οι δημοτικές αρχές, η τοπική εκκλησία, φιλανθρωπικές ομάδες και οργανώσεις αλλά και οι εφημερίδες του Αιγίου και της Πάτρας.

Η κοινοτική Αρχή προσπαθεί μάταια να βρει λύσεις και να σταθεί κοντά στους πρόσφυγες διασφαλίζοντας τους τις βασικές ανάγκες. Η μεγάλη μείωση των εσόδων της κοινότητας οφειλόταν σε γραφειοκρατικές καθυστερήσεις καθώς το κράτος αργούσε να λάβει εισπράξεις από τους αγρότες ώστε να αποδώσει στο κοινοτικό ταμείο τον φόρο επί της παραγωγής σταφίδας.

Το κοινοτικό συμβούλιο βλέποντας πως η κρατική βοήθεια καθυστερεί έχει επιφορτιστεί όλο το βάρος της δεινής αυτής κατάστασης. Στα συμβούλια γίνονται αλληπάλληλες συζητήσεις και συνεδριάσεις αδυνατώντας να πάρουν μέτρα. Υπάρχει διάθεση να βοηθήσουν αλλά οι πόροι είναι πενιχροί και τα αποτελέσματα ανεπιτυχείς. Κύρια θέματα συζήτησης είναι οι συνθήκες ζωής γηγενών και προσφύγων καθώς ο φόβος έξαρσης ασθενειών είναι μεγάλος. Την περίοδο εκείνη υπάρχει εμφάνιση επιδημίας εξανθηματικού τύφου και στην Πάτρα έχουν σημειωθεί δύο κρούσματα πανώλης με αποτέλεσμα το ιατρικό προσωπικό του Δημοτικού Νοσοκομείου να παραβρεθεί στο συμβούλιο για την συζήτηση προληπτικών μέτρων. (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σ. 19)

Ο συνεχώς αυξανόμενος πληθυσμός που φτάνει δεν έχει που να μείνει με αποτέλεσμα πολλοί να περιφέρονται ρακένδυτοι ή να στοιβάζονται στο λιμάνι της πόλης. Με τον χειμώνα να πλησιάζει και τον φόβο εξάπλωσης ασθενειών η ανάγκη επίλυσης του στεγαστικού προβλήματος οδηγεί τις τοπικές αρχές να επιτάξουν τα τέσσερα σχολεία της πόλης, τις σταφίδαποθήκες, δημόσια κτήρια και να αναζητήσουν νέα οικήματα για να τους στεγάσουν. Με την έλευση του μεγάλου όγκου προσφύγων και την επιτακτική ανάγκη στέγασης του, τα σχολεία παύουν σχεδόν την λειτουργία τους, με μόνο το Γυμνάσιο να συνεχίζει να έχει ανά τμήματα τακτικότερα μαθήματα, ενώ σε ένα διδακτήριο κάνουν μάθημα δύο και τρία σχολεία.

Έχει φτάσει ο Σεπτέμβριος το 1923 και η κατάσταση δεν έχει αλλάξει. Η σχολική χρονιά κοντεύει να ξεκινήσει με τους πρόσφυγες να παραμένουν εντός των σχολείων και τα μαθήματα Δημοτικού και Γυμνασίου να παραδίδονται σε ακατάλληλα οικήματα. Η εφημερίδα «Έρευνα» σκιαγραφεί το μέγεθος του προβλήματος. Σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας: «Από τώρα να φροντίσουν για το άδειασμα των σχολείων από τους πρόσφυγες. Και πάλιν σήμερα υπενθυμίζω τούτο εις τους αρμοδίους, με την σύστασιν όπως και σήμερα ακόμη κενωθή ένα σχολείον, το Α' δημοτικόν επί παραδείγματι, εις το οποίον δύνανται ασφαλώς να λειτουργούν όλα τα δημοτικά σχολεία ανέτως,

εγκαθισταμένων των εν αυτό προσφύγων εις τα παρά τον σιδηροδρομικόν σταθμόν παραπήγματα τα οποία από ημερών ήδη εξεκενώθησαν. Ο κ. Ειρηνοδίκης ο οποίος είναι ο μόνος αρμόδιος διά τούτο, καθ' όσον και ο μόνος όστις ησχολήθη με αληθινό ενδιαφέρον διά τους πρόσφυγας, δι' όπερ είναι άξιος παντός επαίνου, ας ενεργήση επί του προκειμένου συντόμως και αποτελεσματικώς, εξυπηρετών ούτω την υγείαν και των προσφύγων και των μικρών μαθητών οι οποίοι κάνουν μαθήματα πολλάκις εις το ύπαιθρον υπό δυσκόλους καιρικής συνθήκας». (Ζουρόπουλος, 2022, σσ. 50-52)

Η κατάσταση αυτή δεν θα αλλάξει για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η στέγαση των μαθητών θα γίνει για 5-6 χρόνια σε πρόχειρες και ακατάλληλες αίθουσες. Χαρακτηριστικό και καυστικό είναι το δημοσίευμα της τοπικής εφημερίδας το 1928: «Από αύριον μεταφέρονται εις τα προς τούτο ενοικιασθέντα οικήματα (χαμοκέλλες Μεντζελόπουλου παρά την οδόν Αιγιαλέως) τα δύο Βα Δημοτικά Σχολεία αρρένων και θηλέων. Οι δάσκαλοι και τα παιδιά πηγαίνουν εις άλλο οίκημα, χωρίς να υπάρχει κανέν έπιπλον, ούτε θρανίον, ούτε πίνακας, ούτε ένα κάθισμα για τον δάσκαλο. Όλα τα εν λόγω έπιπλα κατέστρεψεν η εκ Μικρασίας θύελλα η λεγόμενη από τους νεοέλληνες πρόσφυγες. Δεν άφησαν ουδέ ίχνος τάβλας, ούτε θρανία, ούτε καρέκλα, ούτε από τα παράθυρα ακόμη των σχολείων μέσα στα οποία τους τοποθέτησαν. Όλα τα έκαψαν και σήμερα τα παιδιά του κόσμου και των ιδίων, είναι καταδικασμένα εις διαρκή ορθοστασίαν». (Οι πρόσφυγες χρησιμοποίησαν την ξυλεία που υπήρχε στις σχολικές αίθουσες κατά του χειμερινούς μήνες για να ζεσταθούν) (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σ. 23)

Πολλές αποθήκες ήταν γεμάτες σταφίδα, όμως η επίταξη των κενών σταφιδαποθηκών δημιούργησε αγανάκτηση και αντιδράσεις από τους κατοίκους, όπως γράφηκε στον τοπικό τύπο της εποχής: «Ημείς θα συστήσωμεν ως το μόνον μέτρον υπέρ των προσφύγων αυτών την μεταφοράν των εις άλλο μέρος, καθόσον εδώ είναι αδύνατος η εξεύρεσις οικημάτων και ο χειμών πλησιάζει». (Έρευνα Αίγιον, 31.7.1922)

Οι παράγοντες που οξύνουν τα πνεύματα πολλαπλασιάζονται με τον καιρό. Η διαμονή των προσφύγων στα σχολεία είχε σαν αποτέλεσμα να γίνεται παράδοση των μαθημάτων στις εκκλησίες, οι παραγωγοί θέλουν τις αποθήκες για να πουλήσουν το εμπόρευμα τους και οι πιστοί θέλουν τους τόπους λατρείας τους για να ασκήσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα.

Παρά το τεταμένο κλίμα οι κάτοικοι της πόλης προβάλουν και ένα άλλο πρόσωπο, στηρίζουν τους πρόσφυγες και κάνουν εράνους με σκοπό την οικονομική τους ενίσχυση. Μάλιστα, συστάθηκε μια ερανική επιτροπή η οποία όμως δεν κατάφερε να λειτουργήσει. Ο τοπικός τύπος γράφει: «πάντες οφείλομεν και έχομεν υποχρέωσιν και φιλανθρωπικήν και εθνικήν να συνεισφέρωμεν και εκ του υστερήματός μας». (Έρευνα, 11/9/1922)

Καθώς το κράτος καθυστερεί να προσφέρει στέγαση ξεκινούν ιδιωτικές πρωτοβουλίες για την κατασκευή πραγμάτων. Από τους πίνακες των δωρεών της Επιτροπής Περιθάλψεως Προσφύγων εκ Μικράς Ασίας του νομού Αχαιοήλιδος παρατηρούμε μεγάλες προσφορές από Αιγιώτες (Α. Δρούλιας, Ιωαν. Αρβανίτης, Π. Στρουμπούλης, Ιωαν. Παναγιωτόπουλος κ.α.). Μεγάλη αίσθηση προκάλεσε στην τοπική κοινωνία η εντυπωσιακή δωρεά της Αιγιώτικης σταφιδικής εταιρίας με έδρα την Πάτρα, «Δρούλιας», η οποία έγινε δημοσίευμα στην πατρινή εφημερίδα «Νεολόγος» καθώς προσέφερε το ποσό των 60.000 δραχμών (Μαρινέλλης, 2000, σσ. 48-49). Σημαντικές δωρεές έγιναν από πολλούς φορείς, συλλόγους και ιδιώτες, όπως οι Εμπορικοί Οίκοι Πατρών και Αιγίου προσφέροντας από 200 έως 10.000 δραχμές (Βλαχούτσικος 5.000δρχ, Μαραγκόπουλος 25.000δρχ, Σπ. Σταυρουλόπουλος 10.00δρχ, Γ. Μανωλόπουλος 3.000δρχ, Αφοί Πραπόπουλοι 2.000 δρχ, Λ. Μεσσηνέζης 1.000 δρχ, Π. Μάμμος 1.000δρχ κ.π.α). Επιπλέον, ο Σύλλογος των Αιγιαλέων της Νέας Υόρκης «Άρατος» στέλνει 1.000 δραχμές υπέρ των προσφύγων. (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σσ. 14-15)

Από το 1924 θα σημειωθεί ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο, πολλοί τομείς θα βελτιωθούν και θα ανακάμψουν. Η μεταβολή της αρχής από Κοινότητα ξανά σε Δήμο και η προσάρτηση του συνοικισμού του Αγίου Αθανασίου θα καλυτερεύσει την οικονομική κατάσταση του τόπου. Επιπλέον, κατά μεγάλο ποσοστό έχει επιτευχθεί ο ενσωμάτωση των προσφύγων. Υπάρχει μια αναγέννηση στην αγορά της πόλης με το άνοιγμα νέων επιχειρήσεων και την συμβολή του νέου αίματος στις εμπορικές και επαγγελματικές δραστηριότητες. Οι νέοι κάτοικοι με τον οξύ νου και την μεγάλη εμπειρία που διαθέτουν θα συμβάλουν στην οικονομική άνθηση της πόλης ανοίγοντας μαγαζιά κάθε τύπου, ζαχαροπλαστεία, καφεενεία, εστιατόρια κ.α.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί η προσφορά και ο ζήλος που έδειξε ο ιατρικός κόσμος της πόλης απέναντι στα πολλά προβλήματα υγείας που αντιμετώπιζαν οι

εξουθενωμένοι από την ταλαιπωρία και τις κακουχίες πρόσφυγες. Σημειώνει ο τοπικός τύπος“ «Οι γιατροί της πόλεως, εργάται ενός ιερού έργου, είναι άξιοι πόσης τιμής εκ μέρους την κοινωνίας ημών και πόσης ευγνωμοσύνης εκ μέρους του προσφυγικού κόσμου. Από πρωίας μέχρι νυκτός τρέχουν δια τους ασθενείς πρόσφυγας». (Ανδρικόπουλος, 2003, σ. 15)

Παρά την απουσία κάποιας κεντρικής οργάνωσης, οι γιατροί επιτέλεσαν τον καθήκον τους και αποτέλεσμα αυτών των προκλήσεων και κοινωνικών ζυμώσεων ήταν η συγκρότηση τοπικού Ιατρικού Συλλόγου. Ως πρωτεργάτες της διαδικασίας φέρεται να είναι οι εργαζόμενοι γιατροί του Δημοτικού Νοσοκομείου και ειδικότερα ο Κλεομένης Οικονόμου. Παρά την έλλειψη οργάνωσης, οι γιατροί σε συνεργασία με τον Δήμο αποφάσισαν τις εκ περιτροπής επισκέψεις στους προσφυγικούς καταβολισμούς προσφέροντας δωρεάν ιατρικές συμβουλές. Οι γιατροί της περιοχής του Αιγίου συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην καλύτερευση της ζωής των προσφύγων αντιμετωπίζοντας με σεβασμό και υπευθυνότητα τους σοβαρούς κινδύνους που αντιμετώπιζε ο πληθυσμός, ιδιαίτερα τα αδύναμα προσφυγόπουλα τα οποία απειλούνταν από επιδημίες. Το ποσοστό των προσφύγων που νοσηλεύτηκαν στο Δημοτικό Νοσοκομείο ήταν μεγάλος, πολύ μεγαλύτερος ήταν και ο αριθμός αυτών που έχασαν την ζωής τους σε αντιδιαστολή με τον γηγενή πληθυσμό. (Ανδρικόπουλος, 2003, σ. 14)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Οι συνοικισμοί του Αιγίου

Τον Ιούνιο του 1922 έφτασαν στην πόλη γύρω στους 1.000 πρόσφυγες από τον Πόντο και στις 23 Ιουνίου 2.000 Καυκάσιοι. Ο τοπικός τύπος αναφέρει την κατάσταση που διαδραματίζεται: «Είχαμε σαν λίγους... δεν μας έφθασαν οι τόσοι πρόσφυγες, μας έστειλαν και άλλους.. τι θα απογίνουμε με την προσθήκη βρώμας 2.000 απεριποίητων ανθρώπων;» (Έρευνα, 23/7/1922)

Όταν άρχισαν να καταφτάνουν οι μεγάλες προσφυγικές ροές, η πόλη του Αιγίου απαριθμούσε λίγο περισσότερους από 7.500 κατοίκους. Σύμφωνα με τον τοπικό τύπο υπολογίζονται στις 4.000 (εφημερίδα «Έρευνα» στις 23/10/1922), ενώ γίνεται αναφορά μέσα στους επόμενους μήνες για διπλασιασμό του αριθμού τους (άλλοι 4.000 πρόσφυγες σε δημοσίευμα στις 27/11/1922) και ακόμα 4.000 μερικές ημέρες αργότερα. Κάτι που θα σήμαινε πως ο πληθυσμός των προσφύγων θα ξεπερνούσε κατά πολύ τον ντόπιο πληθυσμό. Ο αριθμός αυτός μπορεί να θεωρηθεί υπερβολικός και ανακριβής. Ακόμα και αν ο πρώτος αριθμός των αρχικών 4000 παρουσιάζει το πραγματικό μέγεθος, υπήρξε μετακίνηση μεγάλου αριθμού σε άλλες περιοχές και όσον αφορά το δεύτερο δημοσίευμα η αποστολή αυτή δεν έφτασε ποτέ στο Αίγιο.

Ως έγκυρη πηγή λαμβάνουμε το δημοτικό δημοτολόγιο της εποχής, καθώς μετά την εγκατάσταση τους οι πρόσφυγες κλήθηκαν να απογραφούν και να εγγραφούν στα δημοτολόγια της κοινότητας. Με βάση τους καταλόγους γνωρίζουμε πως ο αριθμός τους ανέρχεται γύρω στις 2.500, όμως αρκετοί ήταν εκείνοι που εγκαταστάθηκαν σε γύρω περιοχές ή δεν πήγαν να δηλώσουν τα στοιχεία τους. Τον πραγματικό αριθμό των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στην πόλη θα τον δούμε στην απογραφή του 1928 με το Αίγιο πια να ανέρχεται στους 13.166 κατοίκους εκ των οποίων 11.225 είναι γηγενείς και 1.941 πρόσφυγες. Οι πρόσφυγες του Αιγίου προέρχονται από διάφορες περιοχές όπως τα νησιά της Προποντίδας ειδικότερα από τα Προκονήσια (Αφισιά, Κούταλη, Αλώνη) της θάλασσας του Μαρμαρά και τα χωριά Χούγλια, Σκουπιά, Βόρι και Πασαλιμάνι.

Η μετακίνηση του προσφυγικού πληθυσμού θα συνεχιστεί για αρκετά χρόνια. Η μετοίκηση γινόταν μετά από απόφαση της αρμόδιας επιτροπής, είχε σκοπό την καλύτερη αποκατάσταση, τη στέγαση και την επαγγελματική απασχόληση. Από

μαρτυρίες γνωρίζουμε πως οικογένειες ή μέλη οικογενειών που αρχικά βρέθηκαν στο Αίγιο μετακινήθηκαν κυρίως προς την Χαλκιδική και τις γύρω περιοχές με αποτέλεσμα συχνά να συναντούμε συγγενείς σε αυτά τα δύο μέρη ακόμα και σήμερα. Τη συνεχή αυτή μετακίνηση προς και από την πόλη του Αιγίου μπορούμε να την διαπιστώσουμε και από το δημοτολόγιο του Δήμου όπου βλέπουμε διαγραφές ανά τακτά χρονικά διαστήματα.

Παρόλο που ο Δήμος, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είχε υποβιβαστεί από το 1914 σε Κοινότητα κατάφερε με τα ελάχιστα μέσα που είχε και τον μικρό οικονομικό προϋπολογισμό να ανταπεξέλθει στις δυσκολίες μέχρι να γίνει και πάλι Δήμος το 1926.

Στην πόλη του Αιγίου ανοικοδομήθηκαν δύο προσφυγικοί συνοικισμοί, στην περιοχή της Δεξαμενής και της Τέμενης. Μέχρι το 1929 είχαν παραδοθεί υποτυπώδεις συνοικισμοί και η συνολική μεταστέγαση των προσφύγων γίνεται έως 1938 μετά από αγώνες των ίδιων με την υποχρέωση ωστόσο να ξεχρεώσουν τις κατοικίες εντός 25 χρόνων πληρώνοντας εισφορά στην Αγροτική Τράπεζα.

Παρακολουθώντας την εξέλιξη του προσφυγικού μέσω του τοπικού τύπου αντιλαμβανόμαστε πως από το φθινόπωρο του 1922 δεν έχουν αλλάξει πολλά. Τα χρόνια περνούν χωρίς να υπάρχει επίλυση του προβλήματος στέγασης, οικογένειες έχουν καταφέρει να μπουν σε κατοικίες, υπάρχουν πολλές ακόμα ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν και υποφέρουν σε θέματα αποχέτευσης, ύδρευσης και υγείας. Οι εκλογές του 1929 θα είναι ένα σημείο καμπής για την τοπική κοινωνία, στις οποίες νικητής αναδεικνύεται ο λαοφιλής και πεπειραμένος Πολυχρόνης Πολυχρονιάδης. Ένας δήμαρχος με μόρφωση, εμπειρία (τρεις φορές βουλευτής) και σημαντικές γνωριμίες με κυβερνητικά στελέχη της βενιζελικής παράταξης καθώς και με τον ίδιο τον πρωθυπουργό. (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σ. 23)

Ο Π. Πολυχρονιάδης με την οξυδέρκεια που τον διέκρινε χρησιμοποίησε στο μέγιστον την επιρροή και τις γνωριμίες του, καθώς και αυτός είχε υπάρξει αξιόλογο κομμάτι του βενιζελικού κόμματος για να ληφθούν μέτρα κοινωνικής πρόνοιας και βελτιστοποίησης της διαβίωσης των προσφύγων. Οι προσπάθειές του ευδοκίμησαν πετυχαίνοντας την υπογραφή κοινής απόφασης μεταξύ των υπουργείων Γεωργίας και Πρόνοιας με την οποία έγινε απαλλοτρίωση των εκτάσεων μεταξύ Τέμενης και Αιγίου για την ανέγερση του προσφυγικού συνοικισμού. Ο συνοικισμός αυτός έγινε σε συνέχεια του ήδη υπάρχοντα στην τοποθεσία «Ξυγκάκη». Επίσης, οι περίπου πενήντα

πρόσφυγες που διέμεναν επί περίπου 9 χρόνια στις εγκαταλελειμμένες αποθήκες σταφίδας του Πετρόπουλου θα στεγάζονταν άμεσα σε ξύλινα παραπήγματα με δέσμευση του Υπουργού Πρόνοιας κ. Ιωαννίδη.

Η κατασκευή των προσφυγικών συνοικισμών δεν έγινε «αναίμακτα». Εκτός από αντιδράσεις των κατοίκων του Αιγίου για την ανέγερση κατοικιών στην περιοχή της Δεξαμενής υπήρξε και η σθεναρή εναντίωση των κατοίκων της Τέμενης στην απαλλοτρίωση των εκτάσεων της περιοχής καθώς την εποφθαλιούσαν προς καλλιέργεια. Όπως βλέπουμε από άρθρα και μαρτυρίες της εποχής οι κάτοικοι της Δεξαμενής και της Τέμενης δημιουργούσαν εμπόδια στην κατασκευή των κατοικιών.

Σύμφωνα και πάλι με άρθρο της εφημερίδας «Έρευνα» σχετικά με την αντίδραση των κατοίκων αναφορικά με την οικοδόμηση του προσφυγικού συνοικισμού στην περιοχή της Δεξαμενής αναφέρεται:

«ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΑ - Κατ' αυτές αναμένεται το παρά του Υπουργού σχετικόν ένταλμα, διά την κατασκευήν παραπηγμάτων διά τους πρόσφυγας. Ως δε πληροφορούμεθα, οι αρμόδιοι σκέπτονται να εγκαταστήσουν τους πρόσφυγας εις τον ύπερθεν της δεξαμενής χώρο. Αλλά δεν υπήρχε άλλο μέρος διά τούτο; Δεν φρονούν οι εκλέξαντες τον χώρο αυτόν ότι δεν είναι φρόνημον να γίνει μία τοιαύτη εγκατάστασις εις την κεφαλήν της πόλεως; Ημείς νομίζομεν ότι το τοιούτον θα είναι ευχερής διάδοσις μολυσμάτων εις την πόλιν και η διευκόλυνσις του εξανθηματικού θα μας θερίση». (ΑΠΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σ. 14)

Επιπλέον, σχετικά με το θέμα της απαλλοτρίωσης των εκτάσεων και την ίδρυση του προσφυγικού οικισμού στην Τέμενη καταγράφεται η εξής μαρτυρία της εποχής:

«Οι κάτοικοι του χωριού Τέμενη, άρχισαν να εκδηλώνουν την πλήρη αντίθεσή τους, στην απόφαση της Πολιτείας ν' απαλλοτριώσει τις εκτάσεις και ν' αρχίσει την κατασκευή προσφυγικών κατοικιών, φθάνοντας μέχρι πράξεις βίας. Συγκεκριμένα, τις νύχτες, πραγματοποιούσαν “επιδρομές” στο χώρο που στήνονταν τα σπίτια κι' ενεργούσαν ζημιές στις οικοδομικές εργασίες. Μπροστά σ' αυτή την απρόβλεπτη κατάσταση, οι πρόσφυγες αναγκάστηκαν να πάρουν την εξέλιξη του θέματος στα “χέρια” τους. Κάθε βράδυ (πριν νυχτώσει) μετά τις δουλειές τους, συγκεντρώνονταν μπροστά στο προαύλιο της εκκλησίας των Εισοδίων κι' όλοι μαζί κατέβαιναν στο Συνοικισμό κι' εκεί με πολυάριθμες βάρδιες, φύλαγαν τα έργα για να μην τα

καταστρέψουν οι Τεμενέοι. Έτσι σιγά σιγά σταμάτησαν τις επιδρομές τους οι διαμαρτυρόμενοι». (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σσ. 23-24)

Ένας μικρός αριθμός προσφύγων θα στεγαστεί στις διώροφες προσφυγικές τετρακατοικίες (κάθε κτήριο διέθετε τέσσερα διαμερίσματα) στην περιοχή της Δεξαμενής και στον συνοικισμό της Τέμενης. Από το 1932 μέχρι το 1935 οι δήμαρχοι του Αιγίου, Πολυχρονιάδης και Σταυρουλόπουλος, σε συνεργασία με τον βουλευτή Θ. Γκόφα έκαναν προσπάθειες ανέγερσης και νέων κατοικιών (συγκροτημάτων) υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πρόνοιας. Ο «Νεολόγος» των Πατρών προς το τέλος του 1935 θα γράψει για αυτή την προσπάθεια δίνοντας επιπλέον πληροφορίες για την κατασκευή 23 διώροφων τετρακατοικιών στη Δεξαμενή και 59 νέων κατοικιών στην Τέμενη. Ειδικότερα αναφέρει: «Κατόπιν επανειλημμένων ενεργειών τόσον του βουλευτού Αιγιαλείας κ. Θεοδ. Γκόφα όσον και του Δημάρχου Αιγίου κ. Σωτ. Σταυρουλόπουλου, το υπουργείον Πρόνοιας ενέκρινε την ανέγερσιν και άλλων οικημάτων εις τους προσφυγικούς συνοικισμούς της οδού Τεμένης και της Δεξαμενής. Χθες το εσπέρας ο Δήμαρχος Αιγίου κ. Σταυρουλόπουλος εγνωστοποίησε τούτο εις τον πρόεδρον των αστέγων προσφύγων Αιγίου δια του κάτωθι τηλεγραφήματος. “Υπουργός Πρόνοιας ενέκρινε δημοπρασίαν κατασκευής 23 διώροφων τετρακατοικιών συνοικισμού Δεξαμενής. Επίσης 59 νέων κατοικιών συνοικισμού Αιγίου – Τεμένης. Ειδοποίησε ενδιαφερόμενους. Δήμαρχος Αιγίου Σταυρουλόπουλος”. Κατόπιν της ανεγέρσεως και των οικημάτων αυτών, το ζήτημα της στεγάσεως των προσφύγων εν Αιγίω λύεται κατά τρόπον οπωσδήποτε καλόν». (Μαρινέλλης, 2000, σ. 227)

Οι μαρτυρίες των προσφύγων που έχουν καταγραφεί και ο τύπος της εποχής σε Πάτρα και ειδικότερα στο Αίγιο είναι η μόνη πηγή πληροφοριών που έχουμε. Μέσω αυτών μπορούμε να γνωρίζουμε πληροφορίες όσον αφορά την κατασκευή των συνοικισμών. Το 1935 και πάλι η εφημερίδα «Νεολόγος» αναφέρει πως: «Πολλάκις εις το παρελθόν είχομεν ασχοληθή με το ζήτημα της στεγάσεως των προσφύγων Αιγίου και επανειλημμένως είχομεν τονίση ότι το σπουδαιότατον αυτό ζήτημα χρήζει ιδιαιτέρας προσοχής εκ μέρους των αρμοδίων, διότι αι εκάστοτε προσπάθειαι περιωρίζοντο εις μερίκας ανεπαισθήτους βελτιώσεις υπέρ μερικών μόνον οικογενειών. Τελευταίως όμως ο βουλευτής Αιγιαλείας .κ Θεοδ. Γκόφας εμελέτησε σοβαρώτατα το ζήτημα της στεγάσεως των προσφύγων Αιγίου και ειργάσθη ουκ ολίγον δια την λύσιν αυτού. Αποτέλεσμα των ενεργειών του κ. Γκόφα ήτο και η επίτευξις της εγκρίσεως σοβαρού κονδυλίου παρά του αρμοδίου Υπουργείου και η αποστολή μηχανικών δια την μελέτην

σχεδίων συμπληρωματικής ανεγέρσεως οικημάτων εις τον κάτω συνοικισμόν της οδού Τέμενης. Αυτά εγένοντο προ καιρού και ήδη το έργον της ανεγέρσεως 48 οικημάτων του συνοικισμού της οδού Τέμενης έχει περατωθή και πρόκειται λίαν προσεχώς τα οικήματα ταύτα να παραδοθούν εις τους εγγεγραμμένους δι' αυτά πρόσφυγας. Πρέπει όμως να σημειωθή ότι τα οικήματα αυτά έγιναν τόσον μικρά ώστε τα δύο δωμάτια τα οποία δίδονται εις εκάστην οικογένειαν είνε ανεπαρκέστατα, διότι είναι πάρα πολύ μικρά. Ούτω, είτε διότι οι μηχανικοί δεν εμελέτησαν καλά το ζήτημα του χώρου των δωματίων, είτε διότι εγένοντο οικονομίαι και μεγάλη φειδώ εις την χρήσιν υλικών, οι πρόσφυγες αν και θα στεγασθούν εις τα νέα οικήματα, θα παραμένουν άστεγοι λόγω του νόμου του αδιαχωρήτου». (Μαρινέλλης, 2000, σσ. 227-228)

Τα χρόνια περνούν και οι πρόσφυγες συνεχίζουν να ζουν σε άθλιες συνθήκες, με τον κίνδυνο λοιμώξεων να είναι καθημερινός και μέρος του πληθυσμού να μένει ακόμα σε σκηνές και παράγκες. Η πληροφορία περί ματαίωσης της ανέγερσης των νέων κτηρίων στην περιοχή της Δεξαμενής θα φέρει αναστάτωση στους προσφυγικούς κύκλους. Για ακόμα μια φορά πάνω στις ζωές των προσφύγων παίζονται πολιτικά παιχνίδια και προσπάθειες εκμετάλλευσης τους για ατομικά συμφέροντα. Αποκαλυπτικό είναι το άρθρο του «Νεολογού» στις 20/12/1935:

«Εγνώσθη ενταύθα ευρέως, και επροκάλεσεν αναστάτωσιν μεταξύ των προσφυγικών κύκλων της πόλεώς μας, ότι καταβάλλεται προσπάθεια παρά το Υπουργείω προνοίας εκ μέρους προσφύγων τινών δια την ματαίωσιν της ανεγέρσεως των νέων οικημάτων του προσφυγικού συνοικισμού Δεξαμενής. Η είδησις αυτή ευλόγως προκάλεσε και την αγανάκτησιν των προσφύγων εναντίον των ενεργούντων δια την ματαίωσιν που επιτακτικού έργου τούτου, οι οποίοι από ατομικά μικροσυμφέροντα κινούμενοι προσπαθούν να παρασύρουν και τους ανίδεους αθώους και δυστυχείς πρόσφυγας, διαδίδοντες τάχα, ότι πρόκειται να μείνουν άστεγοι μετά την κατεδάφισιν των σημερινών ελεεινών οικημάτων των. Όπως και άλλοτε εγράψαμεν τα σημερινά οικήματα –κοτέτσια- έχουν ανεγερθή κατά τέτοιον πρόχειρον τρόπον και τόσον πυκνωμένα, που η ζωή εκεί μέσα των άτυχων προσφύγων οικογενειών είνε τόσον ανθυγιεινή ώστε οι αρρώστιες ποτέ να μην υπολείπουν. Τον χειμώνα μάλιστα με τις βροχές ο συνοικισμός μεταβάλλεται εις μίαν κόλασιν λάσπης και διαρκούς υγρασίας και τα μικρά παιδάκια ξυπόλυτα, γυμνά κι ελεεινά μεγαλώνουν. Όσο το επιτρέπουν τα κρυολογήματα και τα μικρόβια του Κώχ. Η απ' αρχής ανέγερσις του εν λόγω συνοικισμού με οικήματα και δρόμους πληρούντας όλους τους κανόνας υγιεινής, ήτο

πλέον επιτακτική. Ημείς πιστεύοντες ότι θα ληφθή πάσα μέριμνα δια την προσωρινήν στέγασιν των προσφύγων του συνοικισμού Δεξαμενής, μέχρι περατώσεως του έργου, ζητούμεν την ταχείαν έναρξιν του έργου. Διότι δεν είναι ποτέ δυνατόν, δια τα ατομικά μικροσυμφέροντα μερικών, να καταδικαστούν οι δυστυχείς πρόσφυγες και να ζουν αιωνίως εις την κόλασιν που λέγεται Προσφυγικός Συνοικισμός Δεξαμενής Αιγίου». (Νεολόγος, 20/12/1935)

Η κατασκευή των νέων κτηρίων προχωράει με σταθερούς ρυθμούς αλλά ακόμα δεν είναι αρκετός ο αριθμός τους ώστε να καλύψει το σύνολο των προσφύγων που ζουν σε συνθήκες αστεγίας. Παρατηρείται δυστυχώς προσπάθεια εκμετάλλευσης του πόνου των προσφύγων για προσωπικά και μικροκομματικά συμφέροντα. Αναφορικά με την στέγαση και την ανέγερση κατοικιών το 1936 γράφεται σε εφημερίδα των Πατρών το εξής:

«Έπειτα από την ανέγερσιν των τελευταίων συμπληρωματικών οικημάτων του προσφυγικού συνοικισμού της οδού Τεμένης, εντός των ημερών περατούται και το έργον των αναγερθεισών ήδη πολυκατοικιών του προσφυγικού συνοικισμού Δεξαμενής. Και δια του έργου μεν αυτού στεγάζεται η πλειονότης των αστέγων προσφύγων και των οικούντων εις διαφόρους σταφιδαποθήκας και τρώγλας, πλην όμως η στέγασις και πάλιν των προσφύγων δεν πρόκειται να είναι ολοκληρωτική λόγω της ανεπάρκειας των οικημάτων. Αφού λοιπόν ούτως έχουν τα πράγματα, ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητος είνε το πώς θα διατεθώσι τα οικήματα, ούτως ώστε να στεγασθώσι οι έχοντες και την μεγαλύτεραν ανάγκην αμέσου στεγάσεως, λόγω της παντελούς ελλείψεως στέγης ή και της ελεεινής τοιαύτης. Επειδή δε πάντοτε εις τοιαύτας περιπτώσεις παρουσιάσθησαν αταξίαι και μεροληπτικάί ενέργειαι των επίδεξιών και επειδή ακόμη και εις την παρούσαν περίπτωσιν παρατηρούνται ενέργειαι προς κομματικάς εκμεταλλεύσεις και άλλων μορφών, οι υπεύθυνοι έχουν επιβεβλημένην υποχρέωσιν όπως δώσωσι μεγίστην προσοχήν εις την διανομήν των οικημάτων. Το Υπουργείον προνοίας και η Νομαρχία Πατρών, πρέπει το συντομώτερον να ζητήσουν από τους εν Αιγίω πρόσφυγας να υποδείξωσιν επιτροπήν η οποία να εξετάση κατά πόσον δικαιούται όλοι οι υποβαλόντες αιτήσεις να λάβωσιν οίκημα και να παρακολουθήση ακόμη την διά κλήρου διανομήν των οικημάτων, ώστε να λείψη κάθε μέσον εκμεταλλεύσεως οιασδήποτε μορφής. Το ζήτημα της στεγάσεως των προσφύγων Αιγίου, δεν είνε ιδιωτικής φύσεως ζήτημα, αλλά ενδιαφέρει όλους μας

και θα ηθέλομεν να ιδώμεν στεγαζομένους τους έχοντας πραγματικώς ανάγκην στεγάσεως» (Νεολόγος, 2/6/1936)

Τον Σεπτέμβριο του 1936 παρουσία του Νομάρχη Αχαΐας κ. Γιώτη θα διανεμόταν σαράντα νέες κατοικίες στον συνοικισμό της Τέμενης. Στο γραφείο του Ειρηνοδίκη Αιγιαλείας, υπό την προεδρία του Νομάρχη, συνήλθε η επιτροπή που εξέτασε τις αιτήσεις στέγασης. Εγκρίθηκαν τριάντα οκτώ αιτήσεις προς άμεση στέγαση και η διανομή θα γινόταν με κλήρωση και καταβολή 3.500 δρχ. σε ομολογίες προσφυγικών δανείων και 700δρχ. σε χαρτονομίσματα. Ανάμεσα στους 29 περιλαμβάνονταν και τέσσερις άποροι, την στέγαση των οποίων θα ενέκρινε το Υπουργείο Προνοίας. Σύμφωνα με όσα ανέφερε ο Νομάρχης σε εφημερίδα των Πατρών ολοκληρώνονταν 160 κτίσματα που θα στεγάσουν τον υπόλοιπο πληθυσμό προσφύγων του Αιγίου. (Μαρινέλλης, 2000, σσ. 232-233)

Οι συνθήκες διαβίωσης

Τον πρώτο καιρό οι συνθήκες ζωής ήταν άσχημες, το πρόβλημα της στέγασης δεν είχε επιλυθεί σε μεγάλο βαθμό, οι πρόχειρες κατοικίες βρίσκονταν σε άσχημη κατάσταση και οι περιοχές που είχαν εγκατασταθεί δεν διέθεταν φως, νερό και δρόμους.

Η τοπική κοινωνία και οι κοινοτικές Αρχές με εκδηλώσεις φιλανθρωπίας προσπαθούν στο μέτρο των δυνατοτήτων τους να προσφέρουν ανακούφιση στους πρόσφυγες. Για το ξεκίνημα που έκαναν οι πρόσφυγες στη νέα τους πατρίδα βρήκαν βοήθεια από φιλάνθρωπες κυρίες που τους παρείχαν τα αναγκαία βοηθήματα που χρειάζονταν για να δημιουργήσουν τα νοικοκυριά τους και να οργανώσουν τη νέα τους ζωή. Η δράση αυτή είχε αναπτυχθεί γύρω από την οικογένεια Φαραζουλή, οι οποίοι αποτέλεσαν τα ιδρυτικά μέλη του Συλλόγου «Ο Καλός Σαμαρείτης» και τα μέλη του Συλλόγου «Χριστιανική Στέγη» που είχε ιδρυθεί από το 1917 με πρόεδρο τον Γεώργιο Φαραζουλή. (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σ. 15)

Το στεγαστικό πρόβλημα των προσφύγων χρειάστηκε αρκετό καιρό για να επιλυθεί. Έμειναν για αρκετό καιρό σε σχολεία, στις σταφίδαποθήκες της παραλίας, στο κτήριο της «Σχολής του Λαού», εκεί που σήμερα στεγάζεται η Φιλαρμονική Αιγίου, σε σκηνές στην περιοχή της Δεξαμενής και σε ξύλινες παράγκες (παραπήγματα) σε οικοπεδικές

εκτάσεις, κοντά στην σημερινή οδό Νικ. Πλαστήρα, εκεί που αργότερα οικοδομήθηκε ο προσφυγικός συνοικισμός της Τέμενης.

Από τα άρθρα που βρίσκουμε στον τοπικό τύπο και μαρτυρίες της εποχής βλέπουμε πως ένα χρόνο μετά (Σεπτέμβριος 1923) η κατάσταση δεν έχει αλλάξει ιδιαίτερα, τα σχολεία κατοικούνται ακόμα από τους πρόσφυγες και κοντεύει η έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς, για ακόμα μια χρονιά οι σχολικές δομές δεν θα λειτουργήσουν και οι μαθητές δημοτικού και γυμνασίου θα βρεθούν σε ακατάλληλα κτήρια.

Ένα από τα δημόσια κτήρια που δόθηκαν στους πρόσφυγες για την στέγαση τους ήταν το κτήριο της «Σχολής του Λαού». Για να μπορέσουν να μείνουν εκεί χάρισαν την αίθουσα με λινάτσες ανά 5-6 τετραγωνικά μέτρα. Αυτός ο στενός χώρος ήταν το καταφύγιο τους και το νέο τους σπίτι για αρκετό καιρό, ίσα που χωρούσαν να κοιμηθούν στρυμωγμένοι στο πατώματα πάνω σε σακιά από λινάτσα (τα χρησιμοποιούσαν στην συλλογή σταφίδας) και σε κουρελούδες. Οικοσυσκευές δεν υπήρχαν και όλες οι δουλειές του νοικοκυριού όπως μαγείρεμα, πλύσιμο, ατομική καθαριότητα, γίνονταν υπαίθρια. Παρόμοιοι τρόποι διαμονής έγιναν από τους πρόσφυγες και σε άλλα μεγάλα κτήρια και παλιά αρχοντικά που τους παραχωρήθηκαν.

Σύμφωνα με ακόμα μία μαρτυρία ενός πρόσφυγα που έζησε ως παιδί 9 ετών την εγκατάσταση στην «Σχολή Λαού» και τις συνθήκες διαβίωσης, καταγράφεται:

«Μόλις φθάσαμε στην πόλη σας μας βάλανε τη μια φαμελιά απάνω στην άλλη σε μια αποθήκη της παραλίας. Όμως εκεί μέσα έκανε πολύ κρύο κι είχε υγρασία. Μέσα σε λίγες μέρες αρρώστησε βαριά η μικρή μου αδελφή. Ήταν περίπου πέντε χρονών και φοβερά εξεσθετισμένη. Ο γιατρός του Δήμου, που τον λέγανε Γεωργιάδη και πέρναγε δυο φορές την εβδομάδα από τα κτήρια που στεγάζονταν οι πρόσφυγες, φρόντισε να μεταφερθεί η οικογένειά μας σ' άλλο κτήριο, πιο ζεστό, στο κέντρο της πόλης. Θυμάμαι πως μας βόλεψαν σ' ένα μεγάλο σπίτι που πριν μερικά χρόνια λειτουργούσε ένα ιδιωτικό σχολείο. Είχε τ' όνομα "Σχολή Λαού". Ήταν μια ευρύχωρη ισόγεια αίθουσα, χωρισμένη με λινάτσες σε "δωμάτια" διαστάσεων περίπου τρία επί τρία. Εκεί η κατάσταση ήταν πιο καλύτερη. Βελτιώθηκε η υγεία της αδελφής μου. Είχε γίνει όπως πρώτα, χωρίς πυρετό, χωρίς βήχα και εξάντληση. Όμως το κρύο εξακολουθούσε να ναι τσουχτερό, γιατί ο χειμώνας εκείνης της χρονιάς ήταν ο βαρύτερος των τελευταίων χρόνων. Μέσα σ' εκείνη την καμαρούλα ήταν όλο κι όλο το νοικοκυριό μας: μια φουφού στη γωνιά, ένα ξύλινο κιβώτιο με λίγα ρούχα, πέντε κουβέρτες που μας

μοίρασαν και δυο εικονίσματα καρφωμένα στον τοίχο». (ΑΙΓΙΑΛΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σ. 27)

Οι τοπικές αρχές σε μια προσπάθεια ανακούφισης και βοήθειας των προσφύγων διορίζουν μόνιμο γιατρό για την περίθαλψη τους, τον Γεώργιο Γεωργιάδη, ο οποίος με ανθρωπισμό, αφοσίωση και ανιδιοτέλεια εκτελεί το λειτούργημά του. Αναπληρωτής του ήταν ένας άλλος λαμπρός επιστήμονας, μεγάλος ανθρωπιστής και πνευματικός ο Ιωάννης Ζωγράφος.

Κατά τη διάρκεια μιας περιόδου απουσίας του Γ. Γεωργιάδη, ο αντικαταστάτης του Ι. Ζωγράφος επιθεωρεί τους προσφυγικούς καταυλισμούς και προβαίνει εντυπωσιασμένος στην καταγραφή των παρατηρήσεων του. Η έκθεση/αναφορά αυτή του ιατρού περιέχει τις παρατηρήσεις του πάνω στις άσχημες καταστάσεις που βιώνουν οι πρόσφυγες παρά το πέρασ δύο και πλέον χρόνων από την εγκατάστασή τους. Μπορούμε να χωρίσουμε τις παρατηρήσεις του σε τέσσερις κατηγορίες: το στεγαστικό, την οικονομική κατάσταση, την υγιεινή και την ψυχολογική κατάσταση στην οποία βρίσκονταν.

Ο ιατρός Ι. Ζωγράφος αναφέρει πως τα κατασκευασμένα σπίτια δεν έχουν τον επαρκή χώρο για ζήσει μια οικογένεια και οι συνθήκες εγκυμονούν κινδύνους για τη δημόσια υγεία, όχι μόνο των κατοίκων του συνοικισμού αλλά ολόκληρης της πόλης. Πιο συγκεκριμένα οι παρατηρήσεις του έχουν ως εξής:

«Οι ύπο κατασκευήν οικισμοί δεν ικανοποιούν τας οικογενειακάς ανάγκας, διότι ο χώρος εκάστης εξ' αυτών δεν είναι επαρκής ώστε να περιλάβει το οικοκυριό των ολόκληρον και να λειτουργήσει ευχερώς η οικογένεια. Περί των παραγών, αποθηκών και λοιπών οικημάτων δεν ομιλώ, διότι ταύτα μόνον κατοικίαι δεν είναι. Και απορεί τις πώς, υπό τοιαύτας συνθήκας βίου, δεν ανεπτύχθη μέχρι σήμερον επιδημία τις, ή οποία να θέση εν κινδύνω την υγεία ολόκληρου της πόλεως».

Η οικονομική κατάσταση των προσφύγων δημιουργεί προβλήματα και στην διατροφή τους. Η απουσία του πατέρα και η φτώχεια έχουν σαν αποτέλεσμα τον υποσιτισμό των παιδιών. Ο ιατρός Ι. Ζωγράφος αναφορικά με την οικονομική κατάσταση αναφέρει πως «Δεν ευρίσκονται εις ευχάριστον θέσιν και διά τούτο διαιτώνται λιτότατα κατά το πλείστον. Πολλάί οικογένειαι, πολυμελείς ελθούσαι ενταύθα μετά την τραγωδίαν, άποροι εντελώς και με προστάτην την μητέρα και μόνον, του πατρός φονευθέντος εν

τω πολέμω ή αιχμαλωτισθέντος και με τέκνα εις μικρήν ηλικίαν, τρέφονται λίαν ανεπαρκώς».

Σε τέτοιες συνθήκες ζωής, η υγιεινή δυστυχώς απουσιάζει. Σε πολλές περιπτώσεις οι περιοχές που ζουν περικλύζονται από βαλτώδεις εκτάσεις και έλη όπως η περιοχή του συνοικισμού της Τέμενης, με αποτέλεσμα να κλονίζεται η υγεία των πολιτών και οι εξασθενημένοι οργανισμοί των προσφύγων να δοκιμάζονται από αρρώστιες και επιδημίες. Εν προκειμένω, ο ιατρός Ι. Ζωγράφος για άλλη μία φορά υπογραμμίζει ότι: «Εσχάτως πολλά οικογένεια, ελλείπει κίνησης, εμαστίστησαν από ελώδεις πυρετούς. Οι φαρμακοποιοί που εξυπηρετούν, προσφυγικάς οικογενείας παρακαλούνται να είναι ευγενέστεροι και να κάμνουν εις αυτούς μικροευκολίας τινάς, αί οποία δεν θίγουν σπουδαίως τα συμφέροντά των».

Ο λόγος για τον οποίο αποφεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό η δημιουργία εστιών μόλυνσης και εξάπλωσης ασθενειών ήταν η καθημερινή και επιμελής καθαριότητα των γυναικών στους συνοικισμούς. Όσον αφορά το ευαίσθητο θέμα της υγιεινής, ο ιατρός παραθέτει τα εξής: «Φρονώ ασφαλώς, ότι η μεγάλη καθαριότητα, την οποίαν διενεργούσι, καθημερινώς και εναμίλλως μεταξύ των, αι γυναίκες εις τε τα παραπήγματα και τον πέριξ χώρον, απέτρεψε τον κίνδυνον να αναπτυχθή κάποια επιδημία».

Παρ' όλες τις αντιξοότητες, η ψυχολογική κατάσταση έχει βελτιωθεί. Σε αυτό συμβάλει η αναμονή μετεγκατάστασης σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Αναπολούν βέβαια την πατρίδα τους έχοντας πάντα τον ευσεβή πόθο της επιστροφής. Συγκεκριμένα, ο ιατρός Ι. Ζωγράφος παραθέτει: «Η ψυχολογία των ανθρώπων τούτων είναι ότι παρ' όλην την εξοικίωσιν προς ημάς και την οσημέραι παρατηρουμένην βελτίωσιν της εν γένει θέσεώς των παρ' ημίν και την αναμενομένων οριστικήν εγκατάστασιν των εις τόπους καλλιεργήσιμους, διατηρούσι εν τη ψυχή των τον πόθον να επανέθωσιν εις την ευδαίμονα χώραν των, αντιλαμβανόμενοι ότι εν Ελλάδι δεν δύναται να έχωσι την ευημερίαν την πατρίδος των». (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σσ. 17-18)

Στο Αίγιο, αλλά και σε όσα σημεία της χώρας κατοικήθηκαν από πρόσφυγες, υπήρξαν δυο κατηγορίες που θα πρέπει να αναφερθούμε αναγνωρίζοντάς τους την γενναιότητα, την εσωτερική δύναμη και το σθένος. Πρώτον τις γυναίκες που ήρθαν μόνες σε ένα ξένο τόπο και δεύτερον τα ανήλικα παιδιά που βίωσαν τον πόνο και τον ξεριζωμό σε αυτή την τρυφερή ηλικία.

Οι προσφυγοπούλες έφτασαν στα ελληνικά χώματα ταλαιπωρημένες. Οι περισσότερες μόνες και υπό το βάρος των αντίξων συνθηκών έπρεπε να σηκώσουν όλα τα βάρη της οικογένειας. Οι γυναίκες αυτές έπρεπε να θρέψουν και να μεγαλώσουν τα παιδιά τους, τα περισσότερα σε μικρή ηλικία, να στήσουν ένα νέο σπίτι και να ανταπεξέλθουν στις αντίξοες συνθήκες. Ο μόχθος τους, η εργατικότητα τους ήταν ζηλευτά και απαράμιλλα. Παρά τον ρατσισμό και συχνά τον εξευτελισμό που βιώνουν από τους γηγενείς θα πέσουν με ορμή στον αγώνα της βιοπάλης, καταρρίπτοντας προκαταλήψεις και ανασφάλειες, σπάζοντας το ανδροκρατούμενο κατεστημένο, εδραιώνοντας τη χειραφέτηση της γυναίκας και τη διεκδίκηση εργασιακών δικαιωμάτων. Από το φθινόπωρο του 1922 και με την πάροδο του χρόνου η παρουσία της γυναίκας ως εργαζόμενης γίνεται περισσότερο αισθητή. Εξαιτίας του ζήλου και της προσήλωσης, οι γυναίκες των προσφυγικών κοινοτήτων ήταν περιζήτητες.

Ο δημοσιογράφος Μιχάλης Ροδάς δημοσίευσε στο 1925 στο «ΒΗΜΑ» των Αθηνών μια συγκλονιστική αφήγηση-μαρτυρία: «Την Σμύρνη γιε μου. Ποτέ μου δεν την ξέχασα, άρχισε να μου ιστορεί η κυρα-Κούλα, η σκέψη μου, η ψυχή μου ακόμα σεργιανίζουν εκεί στ' αγαπημένα χώματα της πανέμορφης - εκείνων των καιρών - Σμύρνης. Εκεί, έζησα με τους δικούς μου τα πιο όμορφα χρόνια της νιότης μου, χαρούμενα κι ευτυχισμένα! Ακόμα θορρώ πως ακούω στ' αυτιά μου το φοβερό "μαντάτο" που έφτασε στο μαχαλά μας εκείνο το πρωινό "Το μέτωπο έσπασε, ο στρατός υποχωρεί! Γρήγορα να φύγουμε!...Οι τσέτες, μπήκαν στη Σμύρνη και σφάζουν τους χριστιανούς!"...Μ' ένα μπόγο ρούχα και λιγοστά φαγώσιμα ξεκίνησα, εγκαταλείποντας το σπιτικό μου, μαζί με τα δύο παιδιά, το Στράτο και την Κατίνα, ακολουθώντας του γείτονες, παίρνοντας το μεγάλο δρόμο που έβγαζε έξω προς την Πούντα...Ο συχωρεμένος ο άντρας μου δούλευε εργάτης στους αλευρόμυλους του Καρμανιόλου. Τον γύρεψα, μα δεν τον βρήκα πουθενά...Αργότερα έμαθα πως τον έσφαξαν οι τσέτες και κατόπιν, τον έριξαν στη θάλασσα...Αποφάσισα να γυρίσω πίσω στην προκουμαία της Σμύρνης, γιατί άκουσα που λέγανε, πως τα ξένα καράβια που ήταν φουνταρισμένα στον κόλπο, θα παίρνανε τον κόσμο...

Εκεί η κατάσταση ήταν τραγική. Χιλιάδες γυναικόπαιδα στοιβαγμένα ασφυκτικά, αναζητούσαν μάταια κάποιο καράβι για να γλιτώσουν από τη φωτιά και το μαχαίρι του Τούρκου!... Την φωτιά την είχαν βαλμένη οι Τούρκοι φονιάδες για να ενοχοποιήσουν τους χριστιανούς!...Είδα σκηνές αλλοφροσύνης που δεν μπορώ να ξεχάσω. Είδα να κακοποιούν μπροστά στα μάτια μου κορίτσια και παντρεμένες γυναίκες...Είδα

ανθρώπους να πέφτουν στη θάλασσα, που είχε πήξει από τους πνιγμένους, να προσπαθούν να φτάσουν κολυμπώντας στα ξένα καράβια. Εκεί, οι ξένοι ναύτες τους εμπόδιζαν να πιαστούν από τους κάβους και τις σκαλιέρες, ρίχνοντας τους διάφορα αντικείμενα, ακόμα και βραστό νερό!...Όσοι από αυτούς είχαν κάποιες δυνάμεις και επέστρεφαν πίσω στην προκυμαία, τουφεκίζονταν από τους Τούρκους και χάνονταν μέσα στα βρώμικα νερά!...

Σε λίγο η νύχτα ήρθε φοβερή!...Με τα δυό μου παιδιά κουρνιαξάμε κοντά στο μώλο, θεονήστικοι, διψασμένοι, "ευτυχώς όμως ακόμα ζωντανοί"!...Ο θεός ως φαίνεται μας λυπήθηκε. Με το φέγγισμα της μέρας διπλάρωσε - σαν από θάμα - κάποιο σμυρνιό καϊκι! Επακολούθησε σκοτωμός ποιος να πρωτομπεί μέσα. Εγώ στάθηκα τυχερή, γιατί κατόρθωσα να τρυπώσω μέσα, μαζί με τα δυό μου παιδιά, πετώντας τον μπόγο στη θάλασσα...Με την ψυχή κυριολεκτικά στα δόντια, αφού χιλιάδες φορές κινδυνέψαμε να μπατάρουμε, φτάσαμε στη Μυτιλήνη κι από εκεί μ' επιβατηγό καράβι ήρθαμε στον Πειραιά...

Εδώ στο Αίγιο βρέθηκα "επί ξύλου κρεμάμενη" με τα δυο μου τα παιδιά, γδυτοί, πεινασμένοι, δίχως στέγη και δίχως γρόσι στην τσέπη μου...Αγωνίστηκα για να τ' αναστήσω...Δούλεψα σκληρά, γύρισα κουρελιασμένη, ξυπόλητη, πεινασμένη, άρρωστη, στα σοκάκια, ίσαμε να τα μεγαλώσω. Το αγόρι μου τον Στράτο, τον έχασα με το "δάγκιο" ολόκληρο παλικάρι!...Την Κατίνα μου την μεγάλωσα, την έστειλα σχολείο να μάθει δύο αράδες γράμματα, κατόπιν έπιασε δουλειά σε μοδιστράδικο και εγώ δούλεψα στις λόντζες της σταφίδας, στις υγρές και σκοτεινές σταφιδαποθήκες, δίπλα στο λιμάνι του Αιγίου». (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σσ. 21-22)

Τις δραματικές εκείνες ημέρες ανάμεσα στον προσφυγικό πληθυσμό υπήρξε πάρα πολύ μεγάλος αριθμός παιδιών. Από το δημοτολόγιο του Αιγίου την χρονιά 1923-1924 βλέπουμε το πλήθος των παιδιών, ηλικίας ενός έως πέντε ετών στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, που έφτασαν στην πόλη με τις οικογένειές τους. Παιδιά που ρίζωσαν και αποτέλεσαν το μέλλον αυτού του τόπου έχοντας βιώσει τον διωγμό, τις αντιξοότητες, τις στερήσεις και την πείνα. Μαρτυρίες μιλούν για ξυπόλητα και ημίγυμνα παιδιά να παίζουν στις αλάνες, στους λασπωμένους δρόμους, στα σοκάκια των καταυλισμών και των συνοικισμών. Παιδιά που έζησαν σε παράγκες χωρίς νερό, φως και θέρμανση αλλά παρ' όλα αυτά χάραξαν με επιτυχία τη δική τους σταδιοδρομία σε αυτή την πόλη. (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2003) (Ζουρόπουλος, 2022)

Οι αγώνες των προσφύγων για στέγαση

Η δημιουργία του προσφυγικού συνοικισμού στην περιοχή της Δεξαμενής έφερε πολλές αντιδράσεις από τους κατοίκους. Το πρόβλημα έφερε στο Δημοτικό συμβούλιο η «επιτροπή αντιδρούντων». Κατά την συζήτηση του ζητήματος μια Επιτροπή Προσφύγων εκπροσωπεί τους ενδιαφερόμενους πρόσφυγες. Μερικά από τα μέλη της επιτροπής ήταν: Σ. Μιμίκος, Λ. Ιωσηφίδης, Αθαν. Μαυρόπουλος, Αθαν. Αθανασιάδης, Κων. Κρητικός κ.α.

Ο «Τηλέγραφος», εφημερίδα των Πατρών, αναφέρει σχετικά με το γεγονός:

«Το ζήτημα της ανεγέρσεως νέου συνοικισμού παρά την Δεξαμενή παρουσιάζει μεγάλα εμπόδια κυρίως δια τους ατυχείς πρόσφυγες. Βεβαίως το σχετικόν κονδύλιον έχει εγκριθή παρά του υπουργείου και η δημοπρασία της ανεγέρσεως κατεκυρώθη επ'ονόματι ενός εργολάβου, ο οποίος προ ημερών ήρχισε να μετρά τας σχετικάς αποστάσεις, αλλά τι πρόκειται και πάλιν να γίνη; Θα κατεδαφισθούν βεβαίως αι σημερινά υπάρχουσαι τρώγλαι και αντ'αυτών θα ανεγερθούν άλλαι; Πρόκειται μήπως να επαναληφθούν αι ανεγέρσεις των οικημάτων του προσφυγικού συνοικισμού της οδού Τεμένης; Αλλά τότε θα ήτο χιλιάκις προτιμότερον οι ατυχείς πρόσφυγες να παραμείνουν εις τας σημερινάς τρώγλας των, παρά να ταλαιπωρηθούν επί μακρόν διάστημα δια να στριμωχθούν εις στενώτατα κοτέτσια καινούργη. Το ζήτημα της χαράξεως οδών ευρυχώραν και της ανεγέρσεως οικημάτων καλών και επαρκών να στεγάσουν οικογενείας, πρέπει να απασχολήση σοβαρώς το Υπουργείον προνοίας, ώστε να μη παρατηρηθούν ατασθαλίας περί την τελικήν πλέον στέγασιν των άτυχων προσφύγων Αιγίου. Ακόμη θα είχε να τονίση κάνεις ότι, θα έπρεπε μία επιτροπή με επικεφαλής τον Δήμαρχον Αιγίου, να φροντίση από τούδε δια την εξασφάλισιν της προσωρινής στέγης εις τους μέλλοντας να στεγασθούν εις τα νέα ανεγερθησόμενα οικήματα, δεδομένου ότι αυτά εις τα οποία παραμένουν πρόκειται να κατεδαφισθούν. Επίσης το αρμόδιον υπουργείον να προσέξη το ζήτημα της διανομής των οικημάτων, η οποία να γίνη όπως γίνεται παντού δια κλήρου εις δημόσιαν συγκέντρωσιν, ώστε να μη δοθή η ευκαιρία εκμεταλλεύσεως των προσφύγων από τους αιωνίους απομυζητάς του αίματος των, τους περιφήμους προσφυγοπατέρας».

Το 1929 μια ακόμα επιτροπή, κομματική αυτή τη φορά, μας δείχνει τις προσπάθειες των προσφύγων να διεκδικήσουν και με πολιτικές πιέσεις την καλύτερευση της ζωής

τους. Τα μέλη της εκλογικής επιτροπής αγώνα του κόμματος των Φιλελευθέρων Αιγίου ήταν: Ευ. Μαυρόπουλος, Ι. Σαββόπουλος, Στ. Μιμίκος, Λ. Ιωσηφίδης, Ζ. Μαρίνου, Κ. Κρητικός, Κ. Τσόγκας, Αθ. Μαυρόπουλος, Χ. Δράκος, Αθ. Αθανασιάδης, Κ. Σουβατζόγλου, Ζ. Φιλίππου και Ι. Κωστηρείζης.

Η επιτροπή αυτή στις 21 Απριλίου 1929 θα στείλει στον Ε. Βενιζέλο τηλεγράφημα στήριξης για τις επικείμενες εκλογές που επρόκειτο να γίνουν. Για τις εκλογές αυτές η Ανώτατη Διοίκηση των προσφύγων είχε προτείνει την απόχη όλων των προσφύγων (οι πρόσφυγες του Αιγίου είχαν αποφασίσει να μην εφαρμόσουν την απόφαση αυτή και να συμμετάσχουν κανονικά στις εκλογές). Εκτός από το τηλεγράφημα η επιτροπή θα συναντήσει και τον αρχηγό του κόμματος τον Ε. Βενιζέλο αναλύοντάς του τα προβλήματα και ζητώντας του να ενδιαφερθεί για τις κακουχίες που βιώνουν ώστε να ικανοποιήσει τις βασικές ανάγκες διαβίωσης των προσφύγων της πόλης. (Μαρινέλλης, 2000, σσ. 225-226)

Το κράτος μένει στις υποσχέσεις για την ανέγερση κατοικιών και υπάρχουν συνεχείς καθυστερήσεις, ενώ στους καταυλισμούς δεν υπάρχουν ακόμη φως, νερό και δρόμοι. Η κατάσταση αυτή οδήγησε στην αγανάκτηση και σε διαμαρτυρίες. Για να γνωστοποιήσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης τους ώστε να ενημερωθούν οι πολίτες, αλλά και να ασκήσουν πίεση στους τοπικούς άρχοντες και την κυβέρνηση οι πρόσφυγες θα επισκεφθούν τον τοπικό τύπο. Γεγονός που αποτυπώνεται στην Πατρινή εφημερίδα της εποχής «Νεολόγος» στις 26/8/1934 και ειδικότερα αναφέρει: «Προσελθούσα εις τα γραφεία μας χτες επιτροπή των εις Δεξαμενήν-Αιγίου κατοικούντων προσφύγων, διαμαρτυρήθη εντόνως δια την τακτικήν της εκεί Δημοτικής αρχής, έναντι αυτών, η οποία δεν είνε άλλο τι, ει μη εχθρική και εις άκρον αρμόζουσα. Συγκεκριμένως δε, από της παρελθούσης Δευτέρας οι πρόσφυγες ούτοι, οίτινες ανέρχονται εις εκατόν και πλέον οικογενείας. Στερούνται παντελώς ύδατος, διότι η Δημοτική αρχή έχει την γνώμην ότι το ύδωρ των προσφύγων είνε τόσον πολύ, ώστε να είνε δυνατή η χρησιμοποιήσις ποσότητος εκ τούτου και δι' άλλον σκοπόν. Κατ'αυτόν τον τρόπον όλος αυτός ο κόσμος παραμένει άνευ ύδατος και χωρίς καθαριότητα έκτης εκ της μη διελεύσεως του ύδατος εκ των τάφρων και υπονόμων. Σχετικόν υπόμνημα η επιτροπή αυτή υπέβαλε και εις τον κ. Νομάρχην ίνα εν προκειμένω επέμβη προς θεραπείαν των δικαίων των παραπόνων, δεδομένου μάλιστα ότι η παροχή του ύδατος και εν γένει τα έργα της υδρεύσεως των εγένοντοδαπάνη του Κράτους». (Μαρινέλλης, 2000, σ. 226) (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2003, σ. 14)

Η Συντονιστική Επιτροπή προσφύγων Αιγίου την περίοδο 1934-1935 θα ασκήσει πιέσεις και με επίμονες προσπάθειες θα προωθήσει το θέμα της επιπλέον ανέγερσης κατοικιών στους δύο συνοικισμούς.

Πρέπει να τονιστεί πως σύμφωνα με τα άρθρα, τα στοιχεία και τις μαρτυρίες που έχουμε, η αγανάκτηση, η δυσφορία και οι διαμαρτυρίες δεν είχαν ως κύριο αποδέκτη την κοινοτική/δημοτική Αρχή. Η συσσωρευμένη αυτή αντίδραση απευθυνόταν στην Πολιτεία, η οποία αδυνατούσε ή αδιαφορούσε να πραγματοποιήσει όσα είχε υποσχεθεί και προπάντων να στεγάσει τις άστεγες οικογένειες.

Οι διαξιφισμοί για πολιτικούς και κομματικούς λόγους θα δημιουργήσουν προβλήματα στην ευρύτερη κοινότητα των προσφύγων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου το 1936 για διακοπή ηλεκτροδότησης και υδροδότησης των περιοχών εκτός του σχεδίου πόλεως, δηλαδή στις περιοχές που κατοικούσε ο μεγαλύτερος αριθμός προσφύγων, με τη δικαιολογία της οικονομίας. Ένα γεγονός που προκάλεσε την αντίδραση σύσσωμης την τοπικής κοινωνίας. (Μαρινέλλης, 2000, σ. 231)

Εργασία και καθημερινότητα

Μπορούμε πια με βεβαιότητα να μιλήσουμε για το αποτύπωμα που άφησαν οι πρόσφυγες στην περιοχή του Αιγίου. Συνέβαλλαν σε τεράστιο βαθμό στην κοινωνική, πολιτιστική, πολιτισμική και οικονομική άνθηση του τόπου. Παρά τις ταλαιπωρίες και τις στέρσεις που πέρασαν, χάρη στην μόρφωση, την εργατικότητα και την επιδεξιότητα τους έφτιαξαν βιοτεχνίες, καλλιέργειες, αγροτικές εγκαταστάσεις, έκαναν γόνιμες ακόμα ελώδεις και άγονες περιοχές. Η σκληρή δουλειά των προσφύγων είχε ως αποτέλεσμα τον τετραπλασιασμό της γεωργικής παραγωγής, τοπικά αλλά και πανελλήνια. Οι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην πόλη του Αιγίου απασχολήθηκαν ως εργάτες στις καλλιέργειες και στις βιομηχανίες της περιοχής. Ειδικότερα οι γυναίκες δούλεψαν στις σταφιδαποθήκες ως εργάτριες, παραδουλεύτρες στα αρχοντικά και πλύστρες. Ο νεανικός πληθυσμός άνω των δέκα ετών απασχολήθηκαν ως βοηθοί σε μαγαζιά, λούστροι και παραγοί.

Άλλη μία μαρτυρία μας δίνει την εικόνα των εργασιακών συνθηκών της εποχής:

«...Οι άντρες γυρίζανε στα γιαπιά, στις αποθήκες και στο λιμάνι να φορτώνουν και να ξεφορτώνουν. Η δουλειά δεν ήταν ταχτική. Το μεροκάματο μικρό, της πείνας... Πώς να χορτάσουν τόσα στόματα στις μικροφαμελιές; Βάζανε στο τσουκάλι μερικά ρεβίθια, φακές, κάνα ζαρζαβατικό. Και λάδι με το κουταλάκι...» (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σ. 32)

Τα σταφιδεργοστάσια έδωσαν πολλές θέσεις εργασίας στους πρόσφυγες σε όλο το φάσμα προετοιμασίας του καρπού για την πώληση, από τον τομέα της επεξεργασίας του καρπού μέχρι την εμπορία και την εξαγωγή. Στο λιμάνι, το οποίο την περίοδο εκείνη άκμαζε, εργάστηκαν στον τομέα της φορτοεκφόρτωσης της σταφίδας.

Ένας ακόμα τομέας που διακρίθηκαν οι πρόσφυγες ήταν τα μικρά συνοικιακά καταστήματα και το λιανεμπόριο. Άνοιξαν μικρά παντοπωλεία, ψιλικατζίδικα, καταστήματα με είδη νεοτερισμών κ.α. Ήταν επίσης οι πρώτοι πλανόδιοι λιανοπωλητές και γυρολόγοι που εμφανίστηκαν στην πόλη του Αιγίου, αλλά και στα γύρω χωριά της περιοχής.

Όσον αφορά τη γεωργία ασχολήθηκαν με την καλλιέργεια ελαιόδεντρων, σταφίδας εσπεριδοειδών, κηπευτικών και άλλων καλλιεργειών που ευδοκιμούν στην περιοχή. Εντός της πόλεως συνέβαλαν έμπρακτα στην ανάπτυξη και την εξέλιξη της αγοράς ανοίγοντας καταστήματα αρτοποιίας, ζαχαροπλαστικής, επιπλοποιίας, επεξεργασίας ξύλου κ.α. Η ραγδαία ανάπτυξη της βιομηχανίας δεν θα είχε επιτευχθεί χωρίς αυτούς, καθώς επάνδρωσαν τα εργοστάσια της περιοχής, όπως η Χαρτοποιία και η σαπωνοποιία της ΕΤΕΛ.

Η Χαρτοποιία Αιγίου ξεκίνησε να κατασκευάζεται το 1924 και άρχισε την λειτουργία της το 1927, πέντε χρόνια μετά την έλευση των προσφύγων στην πόλη του Αιγίου, λύνοντας σχεδόν συνολικά το οξύ πρόβλημα της ανεργίας και της υποαπασχόλησης που βίωνε η προσφυγική κοινότητα. Άνδρες και γυναίκες στελέχωσαν όλους τους κλάδους του μεγάλου εργοστασίου δίνοντας με τη σειρά τους μια ώθηση σε μια νέα βιομηχανία που σύντομα έμελλε να φτάσει σε πολύ υψηλά ποσοστά αποδοτικής παραγωγής χαρτιού.

Από τα αρχεία και τις μαρτυρίες μπορούμε να γνωρίζουμε πως καταστήματα με πρόσφυγες-ιδιοκτήτες υπήρξαν τα εξής: δώδεκα αρτοποιία, έξι παντοπωλεία, έξι καφενεία, εννιά επιπλοποιία-ξύλουργία, τρία κουρεία, έξι ραφεία, δύο κρεοπωλεία, δύο ζαχαροπλαστεία, ένα φαρμακοποιείο, ένα καφεκοπτείο, ένα βιβλιοπωλείο, ένα

ψιλικατζίδικο, ένα φανοποιείο/ υδραυλικός, ένα κατάστημα ηλεκτρικών ειδών, μια ταβέρνα και ένα υποδηματοποιείο.

Θα πρέπει να γίνει αναφορά και στον μικρό αριθμό Αρμενίων που έφτασαν στην πόλη του Αιγίου μαζί με τους πρόσφυγες της Μικρασίας οι οποίοι άνοιξαν καταστήματα εμπορίας καφέ και ζαχαρωδών προϊόντων. (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2003) (Ζουρόπουλος, 2022)

Η γυναίκα πρόσφυγας αποκτά μια ηρωική μορφή με την πάροδο του χρόνου, μιας και η απουσία των ανδρών τις αναγκάζει να εργαστούν ώστε να συντηρήσουν την οικογένεια τους. Θα εργαστούν στον τομέα αποθήκευσης και συσκευασίας σταφίδας με τέτοιο ζήλο που δεν είχαν να ζηλέψουν τίποτα από τους άνδρες. Εργάστηκαν σκληρά και με την έξοδο τους από το σπίτι έφτασαν στην κατάκτηση εργασιακών δικαιωμάτων πετυχαίνοντας έτσι μια πλατύτερη και μεγαλύτερη χειραφέτηση νωρίτερα από τις υπόλοιπες γυναίκες στην περιοχή και ανέπτυξαν πρωτοποριακά το γυναικείο συνδικαλιστικό κίνημα.

Μαρτυρία που αφορά το ζήλο της γυναίκα της προσφυγιάς στον εργασιακό τομέα αναφέρει:

«...Οι γυναίκες της προσφυγιάς έδωσαν την πιο σκληρή μάχη για να επιβιώσουν οι φαμελιές τους. Βάλθηκαν να φτιάξουν τ' αναγκαία για να μπορέσουν να λειτουργήσουν τα νοικοκυριά τους. Άλλες πάλι ξαμολήθηκαν στους δρόμους και στις γειτονιές της πολιτείας ψάχνοντας για καμμιά δουλειά. Χτύπησαν πόρτες. Παρακάλεσαν, προσκύνησαν, ταπεινώθηκαν. Έγιναν παραδουλεύτρες στ' αρχοντόσπιτα. Πλύστρες, δουλικά, εργάτριες στις σταφιδαποθήκες. Τ' αγόρια από τα δέκα τους χρόνια πήγανε τσιράκια, παραγοιί, λουστράκια, βοηθοί σε μαγαζιά, καρφάδια σε εργαστήρια. Κάνανε δουλειές του ποδαριού. Όλοι ξεχύθηκαν στους δρόμους για να εξασφαλίσουν ένα κομμάτι ψωμί. Για να βάλουν στην άκρη λίγα λεφτά ν' αγοράσουν ένα πρόχειρο κρεβάτι να κοιμούνται, ένα τραπέζι να τρώνε, μια νυφτήρα να πλένονται...» (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σ. 31)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Πολιτισμός, σύλλογοι & αθλητισμός

Οι πρόσφυγες από την αρχική περίοδο της άφιξης τους οργάνωσαν σωματεία και συλλόγους, όπου μέσα από αυτούς έγιναν κοινωνοί με τον γηγενή πληθυσμό. Η έφεση των προσφύγων προς τις τέχνες, τα γράμματα και τον αθλητισμό δεν άργησαν να εμφανιστούν. Το ταλέντο τους και οι δυνατότητες τους στις καλές τέχνες, τη μουσική, το τραγούδι, την ποίηση και την λογοτεχνία θα ανέπτυξαν τον πνευματικό κόσμο του Αιγίου.

Στα καλλιτεχνικά δρώμενα της περιοχής, οι πρόσφυγες έκαναν την πρώτη τους εμφάνιση στην μπάντα της Φιλαρμονικής Αιγίου, η οποία εκείνη την περίοδο συμπλήρωνε τριάντα χρόνια ζωής. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και ο πόλεμος της Μικράς Ασίας είχαν διακόψει την καλλιτεχνική πορεία και δράση της «Ευτέρπης» και την περίοδο 1924-1925 οι πρόσφυγες συνέβαλαν στην ανασύσταση και την ενίσχυσή της. Η επαναλειτουργία της Φιλαρμονικής ορίζεται το 1925 και την πλαισίωσαν αρκετοί πρόσφυγες, νεαρής κυρίως ηλικίας, που γνώριζαν κάποιο μουσικό όργανο. Οι μουσικοί αυτοί εκτός από την ανασύσταση της «Ευτέρπης» έδωσαν και έναν διαφορετικό τόνο στην καθημερινότητα της πόλης. Η νότα τόνωσης της ζωής της πόλης είχε να κάνει με τη συμμετοχή τους σε καντάδες, γλέντια, πανηγύρια και τη δημιουργία μουσικών κομπανιών που έπαιζαν σε κέντρα διασκέδασης.

Τα Ανθεστήρια, ήταν μια τοπική γιορτή για τον εορτασμό της άνοιξης, των λουλουδιών και της ζωής. Η συμμετοχή των προσφύγων σε αυτή ήταν έμπρακτη και εντυπωσιακή, δίνοντας ένα ξεχωριστό καλλιτεχνικό πνεύμα. Βοηθώντας έτσι στην καθιέρωση και στην εξέλιξη της γιορτής που από την δεκαετία το 1930 και για πολλά χρόνια αποτέλεσε μια από τις μεγαλύτερες εκδηλώσεις του Δήμου.

Οι συγκυρίες της εποχής τους έδωσαν την ευκαιρία να διαπρέψουν ως μουσικοί σαν άριστοι χειριστές παραδοσιακών μουσικών οργάνων, καθώς είχαν μουσική και καλλιτεχνική παιδεία, συμβάλλοντας στη συγκρότηση της Χορωδίας του Αιγίου το 1933. Το προσφυγικό στοιχείο ήταν εντυπωσιακά μεγάλο στην μικτή Χορωδία της πόλης, αριθμούσε πάνω από ογδόντα μέλη (άνδρες και γυναίκες) και κατάφερε να ανέβει στην κορυφή του χορωδιακού κόσμου της χώρας. (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2003) (Ρίζες, 2003)

Οι πρόσφυγες ίδρυσαν συλλόγους και σωματεία ως σημεία συγκέντρωσης, κοινωνικών και πολιτικών ζυμώσεων, χώρους διάσωσης και διάδοσης του πολιτισμού, των ηθών και των εθίμων τους, αλλά και ως μέσο πίεσης στην Πολιτεία και τις τοπικές αρχές. Στο Αίγιο ιδρύθηκαν:

- Προσφυγικός σύνδεσμος «Η Ομόνοια» Αιγίου
- Σύλλογος προσφύγων Αιγίου «Η προποντίς» (1929)
- Αστικό Προσφυγικό Σωματείο «Η Μικρά Ασία» Αιγίου (1932)
- Σωματείο προσφυγικού συνδέσμου δεξαμενής Αιγίου «Η Αναγέννησις» (1935)

Ξεχωριστή θέση για τους πρόσφυγες είχε η ομάδα ποδοσφαίρου που ίδρυσαν αποκτώντας μεγάλη σημασία όχι μόνο για τους ίδιους αλλά και ευρύτερα τον τοπικό αθλητισμό καθώς είχε ένδοξη πορεία και υπήρξε φυτώριο ταλέντων που έγραψαν χρυσές σελίδες στον αθλητισμό.

- Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως (ΑΕΚ) Αιγίου (1931)

Η Αθλητική Ένωση Αιγίου (Α.Ε. Αιγίου) είναι αθλητικός σύλλογος του Αιγίου, η προσπάθεια ιδρύσεως της ξεκινά το 1926, αλλά το ιδρυτικό Καταστατικό κατατίθεται στο Πρωτοδικείο το 1931. Το αρχικό της όνομα ήταν Α.Ε.Κ. Αιγίου έως το 1952 όπου και μετονομάστηκε σε Αθλητική Ένωση Αιγίου. Ιδρύθηκε από πρόσφυγες που ήρθαν στο Αίγιο από την Μ. Ασία εξαιτίας της Μικρασιατικής Καταστροφής. Τα χρώματα της ομάδας είναι το κίτρινο και το μαύρο και έμβλημά της ο δικέφαλος αετός, και εδρεύει στη προσφυγική συνοικία του Αιγίου, τον Συνοικισμό Τεμένης. Θα αγωνιστεί στο πρωτάθλημα της Ε.Π.Σ. Πατρών με έδρα ένα υποτυπώδες γήπεδο στην περιοχή του Συνοικισμού, εκεί που σήμερα στεγάζεται το 3ο Γυμνάσιο Αιγίου, μετέπειτα θα μετακομίσει στο Εθνικό Στάδιο Αιγίου.

Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο του 1931 της «Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπόλεως Αιγίου» ήταν οι εξής:

Προέδρος: Ιωάννης Τρίγκαλος

Αντιπρόεδρος: Νικόλαος Θωμαΐδης

Έφορος: Δημήτριος Ευστρατίου

Γεν.Γραμματέας: Γεώργιος Σερεντέλος

Σύμβουλος: Ιωάννης Κελαντώνης

Σύμβουλος: Χρήστος Πετσόπουλος

Σύμβουλος: Χαράλαμπος Χρυσός

Ιδρυτικό Μέλος: Πολύτιμος Καραγιαννίδης

Ιδρυτικό Μέλος: Ηρώδης Βλαστός

Ιδρυτικό Μέλος: Πολύτιμος Προδρομάκης

Επιπλέον, οι πρόσφυγες ίδρυσαν έναν από τους πρώτους ποδοσφαιρικούς συλλόγους στο Αίγιο με την ονομασία «Κεραυνός». Τέλος, η μεγαλύτερη ομάδα της πόλης με διακρίσεις σε όλες τις κατηγορίες και τεράστια ιστορία είναι ο Παναιγιάλειος με έτος ίδρυσης το 1927. Η σχέση της ομάδας με το προσφυγικό στοιχείο ήταν άρρηκτη και αλληλοσυνδεόμενη. Τα προσφυγόπουλα των συνοικισμών του Αιγίου αναδείχθηκαν σε μερικά από τα βασικότερα ποδοσφαιρικά στελέχη (αθλητές, προπονητές, παράγοντες) της πανίσχυρης εκείνα τα χρόνια ομάδας.

Λογοτέχνες & ποιητές

Τα παράλια της Μικράς Ασίας και του Πόντου ήταν γνωστά για τον πλούτο και την ακμή τους, το εμπόριο, τη ναυτιλία και τη βιοτεχνία που τα έκανε διάσημα σε όλο τον κόσμο. Ταυτόχρονα, όμως, υπήρχε τεράστια άνθηση στο πολιτιστικό, μορφωτικό και καλλιτεχνικό τομέα. Υπήρχαν σχολεία, σχολές, εργαστήρια, μορφωτικά ιδρύματα, καλλιτεχνική δραστηριότητα και φιλεκπαιδευτικοί σύλλογοι. Όλο αυτό τον πλούτο οι πρόσφυγες τον έφεραν μαζί τους. Η συμβολή των προσφύγων δεν στάθηκε απλά και μόνο χρήσιμη, αλλά διεύρυναν τους ορίζοντες και μπόλιασε τη δημιουργικότητα στην Ελλάδα. Αυτόν τον καλλιτεχνικό θησαυρό ανακάλυψαν οι κάτοικοι του Αιγίου μέσα από τους πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην πόλη.

Ανάμεσα στις εξέχουσες προσωπικότητες που αναδύθηκαν από τον προσφυγικό πληθυσμό είναι κάποιες που ξεχώρισαν. Στην λογοτεχνία και την ποίηση βλέπουμε να πρωταγωνιστεί ο Κλέαρχος Μιμίκος και ο Αντώνης Βαλσαμίδης μαζί τον αδερφό του Γιάννη. Τα τρία αυτά άτομα εκτός από την καταγωγή και το πάθος τους για τα γράμματα του ένωνε και μια βαθιά φιλία.

Θα συναντήσουμε ξανά τον Γιάννη Βαλσαμίδη, ο πολυτάλαντος αυτός άνθρωπος έδωσε μια νέα πνοή στον πνευματικό κόσμο της πόλης, όπου μαζί με τον Μένη Κυδώνη θα διαπρέψουν στον χώρο της δημοσιογραφίας.

Στη τομέα της ζωγραφικής θα συναντήσουμε τον Κώστα Ανδρεάδη, ο οποίος είχε μεγάλη εξέλιξη και λαμπρή καριέρα. Ακόμη, θα πρέπει να αναφέρουμε πως υπήρξε και ένας μικρός αριθμός αυτοδίδακτων αγιογράφων, έργα των οποίων κοσμούσαν την Αγία Άννα, την πρώτη εκκλησία στον συνοικισμό της Τέμενης.

- Γιάννης και Αντώνης Βαλσαμίδης

Τα αδέρφια Βαλσαμίδη άφησαν το δικό τους αποτύπωμα, ο καθένας με τον δικό του ξεχωριστό και μοναδικό τρόπο. Η καταγωγή τους από το χωριό Σκοπιά (ή Σκουπιά), στο νησί Πασαλιμάνι της Προποντίδας, ο Γ. Βαλσαμίδης γεννήθηκε το 1908 και ο Α. Βαλσαμίδης το 1911. Πνεύματα ανήσυχα και οι δύο, με κλίση στα γράμματα και αξιόλογο ταλέντο στην ποίηση και την λογοτεχνία χάραξαν τον δικό τους καλλιτεχνικό δρόμο εξελίσσοντας πνευματικά τον τόπο.

Ο Γιάννης Βαλσαμίδης ήρθε σε πρώτη επαφή με τα γράμματα στο χωριό του και ύστερα στο νησί Χάλκη. Μετά τον ξεριζωμό, η οικογένειά του θα περάσει λίγο καιρό στο νησί της Λέσβου και ύστερα θα εγκατασταθεί στο Αίγιο. Ήταν μια δυναμική προσωπικότητα, από νωρίς μπήκε στη βιοπάλη, ενώ δεν σταμάτησε να μορφώνεται. Εργάστηκε στο πρακτορείο εφημερίδων των αδελφών Ζαγκλίφα από όπου βρήκε την κλίση του στη δημοσιογραφία. Το ταλέντο του σύντομα αναγνωρίζεται και διορίζεται ανταποκριτής του «Νεολόγου» των Πατρών αλλά και σε άλλες εφημερίδες της εποχής.

Είναι ένα ανήσυχο πνεύμα, γράφει ποιήματα, κριτικές, χρονογραφήματα, διηγήματα και τα δημοσιεύει στις εφημερίδες «Έρευνα» και «Φωνή του Αιγίου», επίσης ποιήματα του δημοσιεύονται σε έγκυρα περιοδικά όπως «Νεοελληνικά Γράμματα», «Νέα Εστία», «Νεοελληνική Λογοτεχνία», «Πειραϊκά Γράμματα», «Κριτικές Σελίδες» κ.α. Μαζί με τον συμπατριώτη του ποιητή και φίλο Κλέαρχο Μιμικό θα εκδώσει για ένα διάστημα το σατυρικό φύλλο «Βάτραχος», ενώ παράλληλα πρωτοστατεί στις πνευματικές εκδηλώσεις της πόλης, θα ιδρύσει φιλολογικούς συλλόγους, θα δώσει διαλέξεις και θα συνεργαστεί σε καλλιτεχνικές παραστάσεις.

Το 1940 με την έναρξη του πολέμου ο Γ. Βαλσαμίδης θα πολεμήσει για την ελευθερία, η ήττα και η κατοχή δεν είναι κάτι που μπορεί να δεχθεί. Θα συμμετάσχει στην Εθνική

Αντίσταση ενώ ταυτόχρονα θα γράφει πατριωτικά ποιήματα με το ψευδώνυμο «Ρήγας Φεραίος», τα οποία κυκλοφορούν κρυφά στους αγωνιστές και τον λαό. Για την εμπύχωση των νέων της πόλης και όσων είχαν καλλιτεχνικά ταλέντα το 1943 θα ιδρύσει την «Καλλιτεχνική Συντροφιά» κάτω από την τρομοκρατία του κατακτητή.

Τον Φεβρουάριο του 1944 θα συλληφθεί από την Γκεστάπο μέσα στο σπίτι του και μαζί με άλλους Αιγιώτες θα μεταφερθεί στην Πάτρα. Στις 23 Φεβρουαρίου 1944 θα εκτελεστεί αναφωνώντας για την Ελλάδα και την Ελευθερία.

Προς τιμήν του έχει δοθεί το όνομά του στην πλατεία του προσφυγικού συνοικισμού της Δεξαμενής.

ΣΠΙΤΑΚΙ ΠΟΥ ΓΕΝΝΗΘΗΚΑ

Σπιτάκι που γεννήθηκα, πόσο νοσταλγικά
η παθιασμένη μου καρδιά σ' αποζητάει με πόνο!
Ω! Θυμητήρια των παλιών καιρών που στοργικά
στη μνήμη μου, με τη χαρά μαζί σας αδελφώνω.
Καϊκια γοργοτάξιδα οι λογισμοί κ' ανοίγουν
τα μεταξένια τους πανιά - για πέταγμα φτερά.
Παίρνουν και μένανε μαζί να φέρουν, πριν να φύγουν,
σε σε σπιτάκι που δειλά πρωτόειδα τη χαρά.
Και να ξανοίγεται ο γιαλός - αγκάλη - να δεχτή
τους νοσταλγούς που φτάνουνε μέσα σε τρεχαντήρια!
Μα του σπιτιού μας, να! Θωρώ την πόρτα σφαλιστή
και - της καρδιάς μου σπαραγμός - έρμα τα παραθύρια.

(Ριζόπουλος, σ. 24)

Ο Αντώνης Βαλσαμίδης, από την άλλη, υπήρξε ένα ευαίσθητο άτομο που πληγώθηκε βαθιά κατά τα παιδικά του χρόνια από τον ξεριζωμό. Ήταν μια ζωνρή προσωπικότητα με έμφυτη φιλομάθεια και δίψα για γνώση. Θα τελειώσει το Γυμνάσιο στο Αίγιο και θα γραφτεί στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ενώ παράλληλα γράφει

ποίηση και πεζογραφία που δημοσιεύει σε εφημερίδες και περιοδικά του Αιγίου με το ψευδώνυμο «Θέμος Στεργιανός». Ο έφηβος ποιητής διένυε την παραγωγικότερη του περίοδο όταν προσβλήθηκε από φυματίωση. Η ζωή του δυσκολεύει, περνά τα καλοκαίρια του στα βουνά του Αιγίου προσπαθώντας να μετριάσει τον πόνο στα πνευμόνια του, με μόνη του παρηγοριά την ποίηση. Η υγεία του κλονίζεται και αναγκάζεται να κλειστεί στο νοσοκομείο «Σωτηρία», εκεί θα περάσει το υπόλοιπο της ζωής του με μόνη συντροφιά τα βιβλία, τους στίχους του και τα ποιήματά του.

Τα ποιήματά του είναι γεμάτα μελαγχολία, νοσταλγία και πόνο, θα μιλήσει για την χαμένη νιότη, τον έρωτα, την φύση και τις παιδικές του αναμνήσεις. Ήταν μόλις 29 χρονών όταν πέθανε το Πάσχα του 1940.

Απόσπασμα από το ποίημα : ΠΑΤΡΙΔΑ

Καλές μου εσείς Σκουπιώτισες, μου φέρνετε στο νου
τα παιδικά τα χρόνια μου που ξένοιαστα είχα ζήσει.

Όπου κι αν πάω: Πατρίδα μου - κ' ο κόσμος αδερφός.

Μα είν' η λαχτάρα δυνατή κι ο πόθος - ας το πω:

Τέτοια πατρίδα πουθενά δε βρήκα ούτε θάβρω!

(Ριζόπουλος, σ. 71)

- Κλέαρχος Μιμίκος

Γεννημένος στο νησί Πασαλιμάνι της Προποντίδας το 1913, έφτασε σε ηλικία 9 χρονών με την οικογένεια του στο Αίγιο όπου εγκαταστάθηκε και τελείωσε το Γυμνάσιο. Ήταν ιδρυτικό μέλος της Δημοτικής Βιβλιοθήκης της οποίας διετέλεσε Διευθυντής και τακτικός συνεργάτης της τοπικής εφημερίδας του Αιγίου «Έρευνα».

Η προσφορά του στον χώρο των γραμμάτων αποδεικνύεται μεγάλη και το 1933 βραβεύεται για την ποίηση του στο περιοδικό «Ξεκίνημα». Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου θα πρωτοστατήσει στην πνευματική άνθηση τους Αιγίου μέσω της ποίησης, της λογοτεχνίας και της δημοσιογραφίας.

Το ταλέντο του Κλ. Μιμίκου δεν χωρούσε στα στενά όρια της Αιγιάλειας και στις αρχές του '40 φεύγει για την Αθήνα. Εκεί θα ξεκινήσει μαζί με την ποιήτρια Ισιδώρα Καμαρινέα την έκδοση του έγκυρου λογοτεχνικού περιοδικού «Πειραϊκά Γράμματα» από το 1940 έως το 1947. Μετά τον πόλεμο η συνεργάτιδά του θα αποχωρήσει και το περιοδικό θα μετονομαστεί σε «Γράμματα». Παρά τους δύσκολους καιρούς ήταν αποδέκτης μεγάλου κύρους και κατέγραψε λαμπρή πορεία με μεγάλη προσφορά στον χώρο των γραμμάτων. Στα επόμενα χρόνια θα εργαστεί σε Αθηναϊκές εφημερίδες και στο περιοδικό «Σφαίρα» που εκδίδεται από την «Εργατική Εστία», παράλληλα μεταφράζει ποίηση από τα γαλλικά στα ελληνικά.

Ήταν πολυγραφότατος με δημοσιευμένες μελέτες, κριτικές αναλύσεις, διηγήματα και χρονογραφήματα υπογράφοντας τα ψευδώνυμα «Ελατος Φτέρης» και «Κ. Μαρμαρινός». Με θέματα κυρίως την φύση, τον άνθρωπο, τον έρωτα και τον ξεριζωμό από τα πάτρια εδάφη θα γράψει και θα δημοσιεύσει πλήθος ποιημάτων με ιδιαίτερη ευαισθησία, νοσταλγία και μελαγχολία. Στην «Νέα Εστία» δημοσίευσε σε συνέχειες, πριν τον θάνατο του, το θεατρικό του έργο (ιστορικό δράμα με τίτλο «Ανταρσία στην Ύδρα», τύπωσε επίσης τη μελέτη «Λάμπρος Πορφύρας» και την ποιητική συλλογή «Από τη ζωή του νησιού».

Μαρτυρίες

«Ο Βενιζέλος εκστρατεύει τα παλικάρια εναντίον της Τουρκίας. Οι Τούρκοι μας απειλούσαν ότι θα μας σφάζουν. Ο φόβος φώλιαζε στα στήθια μας. Και ήρθε η μέρα που μας ειδοποίησαν να εγκαταλείψουμε τα χωριά μας. Μας είπαν να πάρουμε ότι πιο πολύτιμο μπορούσαμε μαζί μας. Άραγε ποια να ήταν τα πολύτιμα; Οι λίρες, τα κοσμήματα που πήραμε ή εκείνα που αφήσαμε εκεί; Το σπίτι μας, τα χωράφια, την πλατιά θάλασσα που έβλεπα μόλις άνοιγα το παράθυρο του σπιτιού μας, την πόλη που δεν θα ξανά έβλεπα ποτέ πια; Όλα έτσι όπως τ' αφήσαμε. Μπήκαμε σ' ένα καράβι που ήρθε από την Κωνσταντινούπολη. Στοιβαχτήκαμε μέσα ο ένας πάνω στον άλλο. Μπόγοι από ρούχα και μερικά ζώα. Τα δικά μας τα αφήσαμε εκεί, αφού κόψανε τα σχοινιά που τα είχαμε δεμένα για να μην τα χάσουμε. Τουλάχιστον αυτά θα έμεναν εκεί, εξακολουθώντας να τρώνε την τροφή τους, χωρίς όμως το αφεντικό τους τώρα πια. Φύγαμε για την Ελλάδα που ήταν άγνωστη για μας. Αφήσαμε εκεί τα πάντα. Πρώτο λιμάνι η Θεσσαλονίκη, δεν μας δέχτηκαν γιατί είχαν προηγηθεί άλλα καράβια

με πρόσφυγες. Μας πήγαν στην Κρήτη αλλά ούτε εκεί μας άφησαν. Μας έφεραν στο Αίγιο. Αποβιβάστηκαμε. Επιστρατεύσαμε τις δυνάμεις μας και αρχίσαμε να ζούμε μέσα σε αποθήκες, σε παράγκες πάντα κοντά στη θάλασσα. Ζούσαμε και ελπίζαμε ότι κάποτε θα γυρίσουμε στο χωριό μας. Μα τα χρόνια περνούσαν. Αρχίσαμε με πολλές στερήσεις και αρκετή δουλειά να φτιάξουμε μικρές περιουσίες και προσπαθούσαμε να ενταχθούμε με τους ντόπιους. Οι περισσότεροι μας έβλεπαν εχθρικά πολύ περισσότερο από τους Τούρκους όπως μας έλεγαν. Δεν μας έβαζαν εύκολα στα σπίτια τους. Και όμως είχαμε τόσα να τους διδάξουμε. Είχαμε φέρει μαζί μας τέτοιο πολύτιμο πολιτισμό. Αυτό δεν ήθελαν να το παραδεχτούν. Τα χρόνια περνούσαν. Το όνειρο της επιστροφής έσβησε. Ριζώσαμε σ' αυτόν τον τόπο. Κάναμε οικογένεια, παιδιά, εγγόνια και δισέγγονα. Ζήσαμε λύπες και χαρές. Μία ζωή γεμάτη αγώνες. Μα δοξάζω το θεό γιατί τα καταφέραμε με τη βοήθεια του και υπάρχουμε ακόμη, για να θυμόμαστε την πατρίδα του έχουμε χάσει, αλλά και να διατηρήσουμε τον πολιτισμό, τα έθιμα και τις ατέλειωτες μνήμες...»

Ε. Ζαχαράκη, «Αχ πατρίδα μου γλυκεία» (Ρίζες, 2003)

«...Καλοντυμένες κυρίες έρχονται και ζητάνε κορίτσια φτωχών προσφυγικών οικογενειών για δουλάκια, στ' αρχοντικά τους. Άτεκνα αντρόγυνα ζητούν μικρά προσφυγόπουλα για να τα υιοθετήσουν. Ήρθαν επιτροπές για καταγραφή. Δώσανε δελτία για ψωμί. Μοιράσανε ψάθες για να στρώσουν χάμω στο χώμα και μερικές, μισοτριμμένες κουβέρτες για να σκεπαστούν τα γυναικόπαιδα...» (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σσ. 30-31)

«...Τους βλέπεις στοιβαγμένους κατάχαμα, ο ένας κουλουριασμένος κοντά στον άλλο και λες: -Θα μπορέσουν να ζήσουν; Θ' αντέξουν; Το κρύο μπάζει από παντού δεν θα τους θερίσει;...Τα λίγα κάρβουνα πόχουν εξασφαλίζει είναι μούσκεμα. Το ίδιο μούσκεμα στα βροχόνερα είναι οι ψάθες που κοιμούνται. Η μάνα φυσάει απεγνωσμένα τη φουφού με τα βρεγμένα κάρβουνα. Εκείνη επιμένει να μην ανάβει. Μελανιασμένα τα παιδιά από την παγωνιά. Κλαίνει τα μάτια τους από τον καπνό. Ξεχύνονται ξυπόλυτα στο δρόμο. Να παίξουν, να τρέξουν, να ζεσταθούν και να ξεχάσουν τα βάσανά τους...» (ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, 2002-2003, σ. 31)

Συμπεράσματα

Η μικρασιατική καταστροφή υπήρξε το τραγικό αποτέλεσμα μιας σειράς πολιτικών λαθών που έφερε την Ελλάδα και τους κατοίκους της Ιωνίας αντιμέτωπους με ένα προδιαγεγραμμένο τέλος.

Η λήξη του ελληνοτουρκικού πολέμου υπογράφεται με το αίμα χιλιάδων αμάχων στα παράλια της Μικράς Ασίας και τον ξεριζωμό του ελληνικού πληθυσμού της περιοχής. Δυστυχώς για τους πρόσφυγες το μαρτυρικό ταξίδι δεν τελειώνει με την άφιξη τους στην Ελλάδα, αλλά ξεκινά ένα μεγαλύτερο, αυτό της εγκατάστασης, της επιβίωσης και της αρχής μιας νέας ζωής.

Η κατεστραμμένη οικονομικά από τους πολέμους Ελλάδα θα πρέπει να σταθεί δίπλα στους κατατρεγμένους, η παροχή στέγης και τροφής είναι αναγκαία. Τον πρώτο καιρό θα στεγασθούν σε δημόσια κτήρια, παράγκες και παραπήγματα, ενώ η σίτιση θα επιτευχθεί συχνά με τη βοήθεια φιλανθρωπικών συλλόγων, εράνων και χρηματικής στήριξης από τους γηγενείς. Οι συνθήκες θα αρχίσουν να βελτιώνονται με τη σύσταση της ΕΑΠ, η οποία θα έχει την επίβλεψη της διαδικασίας στέγασης, απασχόλησης και αποκατάστασης των προσφύγων. Η Πολιτεία στο πρόσωπο της προσφυγικής κοινότητας θα δει την οικονομική της άνθηση, την εδραίωση της εδαφικής της ακεραιότητας και την αύξηση του πληθυσμού της χώρα που είχε δραματικά μειωθεί ύστερα από τους χρόνιους και εξοντωτικούς πολέμους.

Οι παραθαλάσσιες πόλεις έγιναν οι κύριες πύλες εισόδου των προσφυγικών ροών, με τα μεγάλα λιμάνια να υποδέχονται τον μεγαλύτερο όγκο και ύστερα να διανέμονται σε όλες τις περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Η Πελοπόννησος υπήρξε σταθμός μεγάλου αριθμού προσφύγων με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση λόγω λιμανιού και βιομηχανίας να συμβαίνει στην Πάτρα. Οι αρχικές δυσκολίες ξεπεράστηκαν και το προσφυγικό στοιχείο υπήρξε η κινητήριος δύναμη της πόλης για τα επόμενα χρόνια.

Αντίστοιχα και στο Αίγιο η έλευση των προσφύγων παρά τα προβλήματα και τις αψιμαχίες του πρώτου καιρού αποτέλεσε την έναρξη της αναδόμησης και της εξέλιξης της πόλης. Η αρχική εικόνα με ανθρώπους χωρίς φαγητό και στέγη έδωσε τη θέση της σε μια άλλη γεμάτη πάθος για ζωή και δημιουργία. Το φθινόπωρο το '22 υπήρξε σημείο καμπής για την πόλη του Αιγίου. Με μικρή αλλά σταθερή εξέλιξη η πόλη θα βίωνε με

την βοήθεια των προσφύγων μια περίοδο ανάπτυξης. Τα φτηνά εργατικά χέρια, η μόρφωση και το επιχειρηματικό δαιμόνιο των προσφύγων βοήθησε να εξελιχθεί ο βιομηχανικός τομέας και σε συνδυασμό με την αύξηση της γεωργικής παραγωγής η περιοχή έζησε την χρυσή της εποχή.

Οι αντίξοες συνθήκες που βίωσαν οι Μικρασιάτες δεν τους λύγισαν, το βάρος του ξεριζωμού και η απώλεια οικείων προσώπων δεν του έκαμψαν. Τουναντίον, κατάφεραν από το «τίποτα» να δημιουργήσουν μικρά και μεγάλα καταστήματα συμβάλλοντας καθοριστικά στην επιχειρηματική δραστηριότητα του τόπου. Η εργατικότητα και η οξυδέρκεια τους υπήρξαν σημαντικοί παράγοντες για την γρήγορη ένταξη τους στην τοπική κοινωνία.

Ειδική αναφορά θα πρέπει να γίνει στην προσφορά, την πυγμή και την δύναμη των γυναικών της προσφυγιάς. Μεγάλος αριθμός εκ των οποίων ήρθαν μόνες, συχνά χήρες, με παιδιά στην αγκαλιά. Κόντρα στα σημεία των καιρών και τις συνήθειες της εποχής θα βγουν στο μεροκάματο ασκώντας τεράστια επίδραση στη γυναικεία χειραφέτηση και στην ανάπτυξη τον γυναικείου συνδικαλισμού.

Τεράστια υπήρξε η προσφορά των προσφύγων στον πνευματικό, καλλιτεχνικό και αθλητικό χώρο. Το αποτύπωμα τους στις τέχνες, τα γράμματα και τον αθλητισμό είναι ανεξίτηλο. Η συμβολή τους στην κοινωνία του Αιγίου, αλλά και ευρύτερα σε όλη τη χώρα ήταν καθοριστική και αξιομνημόνευτη.

Η λογοτεχνία, η ποίηση, οι τέχνες, οι επιστήμες, ο αθλητισμός και γενικότερα σχεδόν κάθε τομέας γνώρισε την άνθηση, την αναπτέρωση και την εξέλιξη λόγω της συμβολής των προσφύγων.

Ο πόνος και οι δυσκολίες που βίωσαν έχουν αποτυπωθεί γλαφυρά από πρόσφυγες συγγραφείς, όπως η Διδώ Σωτηρίου και ο Ηλίας Βενέζης. Όλοι μιλούν για όσα άφησαν όμως τον μεγαλύτερο θησαυρό τον έφεραν μαζί τους, τον μοιράστηκαν με τους υπόλοιπους Έλληνες και έκαναν μια χώρα να πατήσει ξανά στα πόδια της.

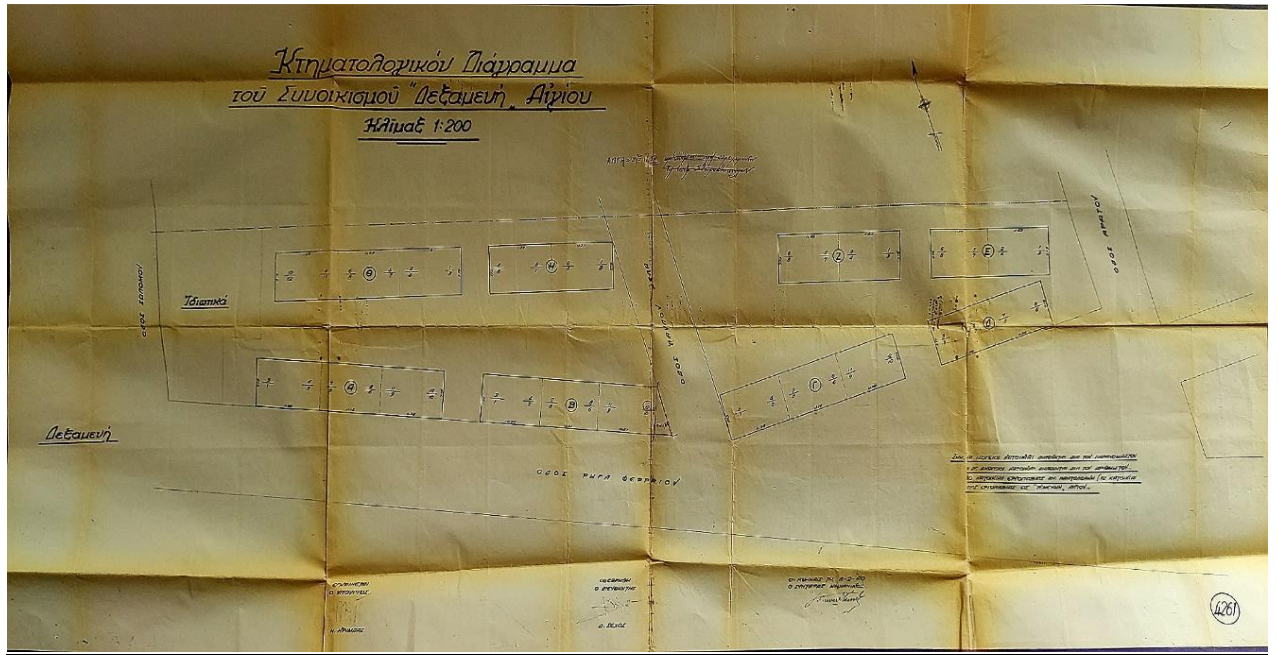
Φωτογραφικό υλικό

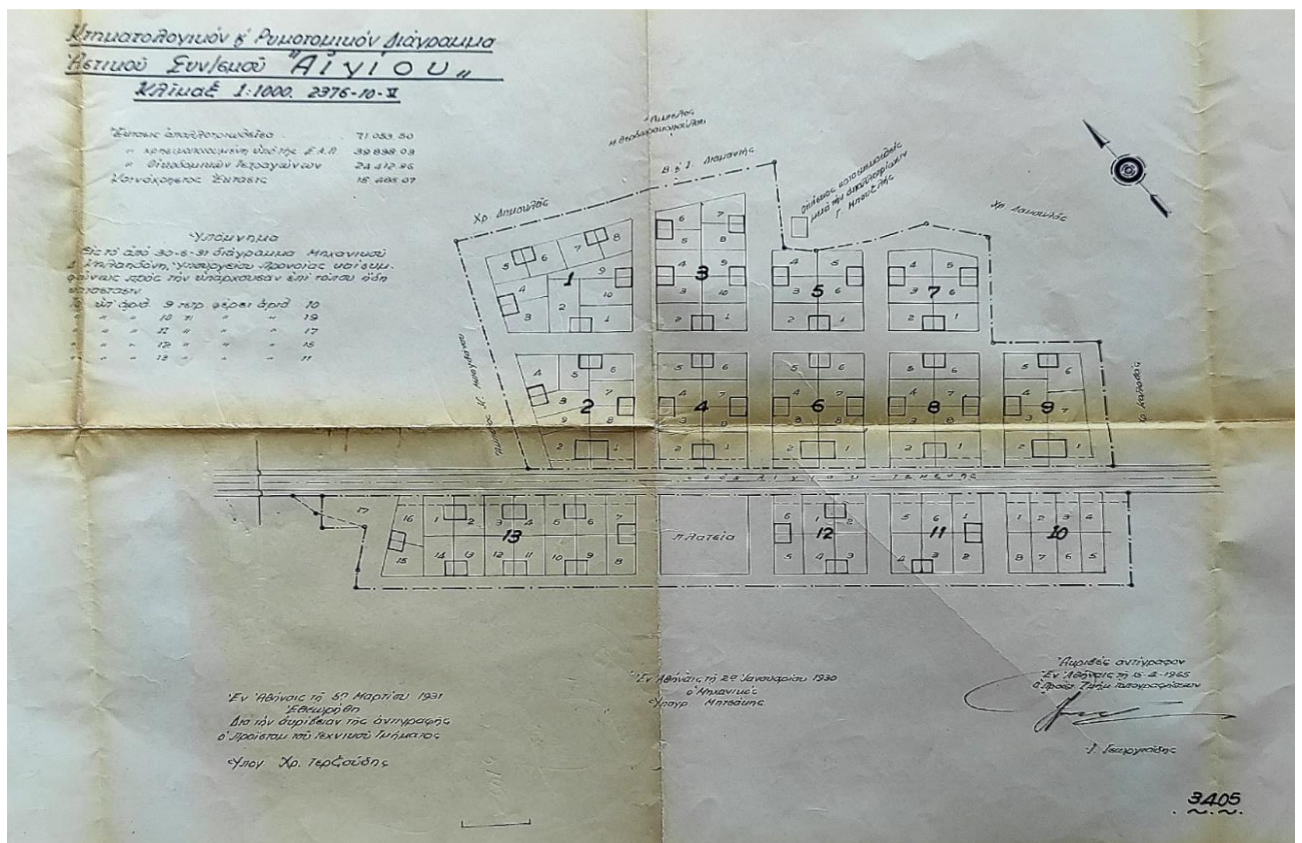
Το υδραγωγείο και η δεξαμενή της πόλης, στις αρχές του 20^{ου} (Εν Αιγίω, 2001)

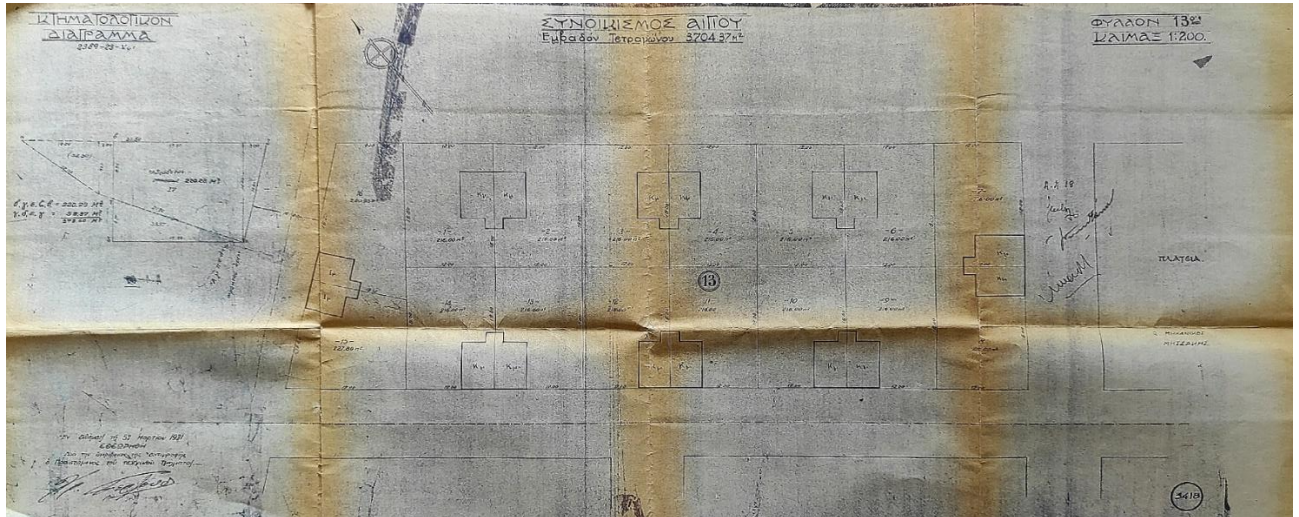

1925 Γενική άποψη του εργοστασίου της Χαρτοποιίας όπως ήταν στην αρχική του μορφή. Αρχείο: Σπύρου Γιαννακόπουλου (Εν Αιγίω, 2001)

Κτηματολογικό Διάγραμμα του Συνοικισμού Δεξαμενής, Πηγή: Γενικά Αρχεία του Κράτους - Τμήμα Γ.Α.Κ Αχαΐας

Κτηματολογικά Διαγράμματα του Συνοικισμού Τέμενης, Πηγή: Γενικά Αρχεία του Κράτους - Τμήμα Γ.Α.Κ Αχαΐας

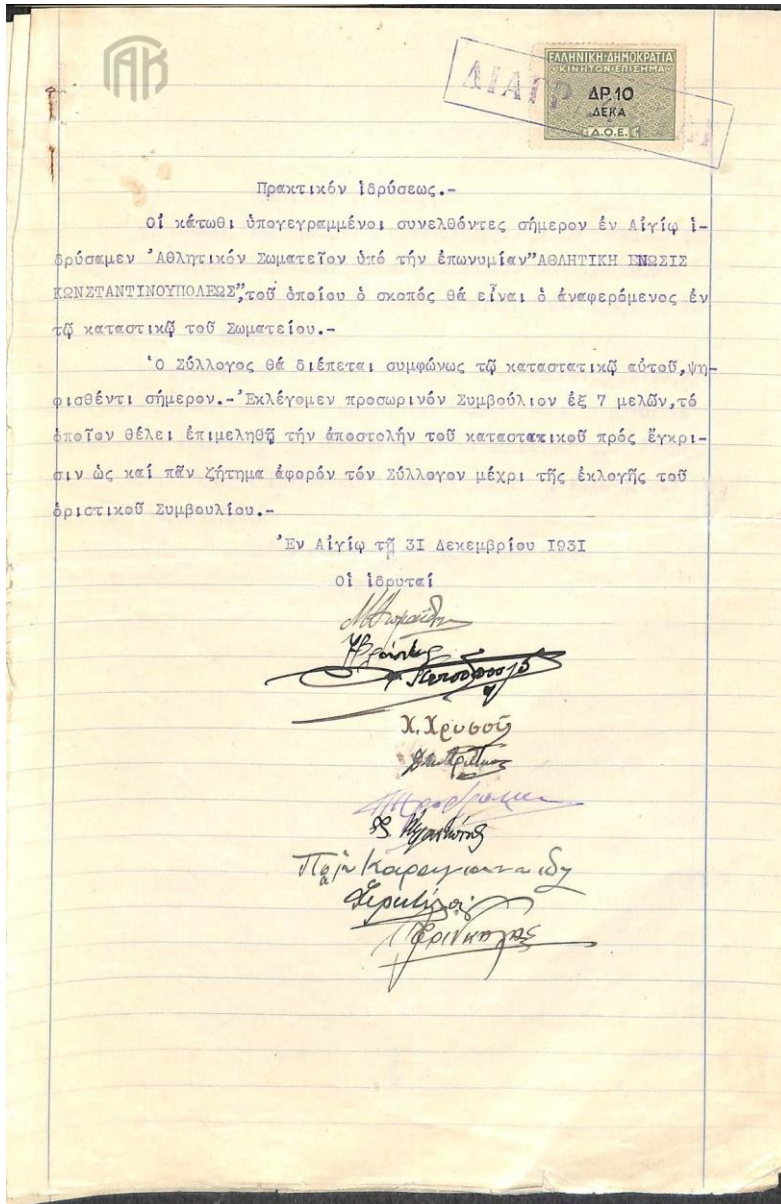
Οι συνοικισμοί Δεξαμενής και Τέμενης σήμερα

Google

Εικόνα ©2023 CNES / Airbus, Maxar Technologies, Δεδομένα χάρτη ©2023 50 μέτρα

Το πρακτικό ίδρυσης της «Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπόλεως Αγίου» Πηγή: Γενικά Αρχεία του Κράτους Αχαΐας, Αρχείο Πρωτοδικείου Πατρών, Φάκελος Α.Ε.Κ. Αιγίου

Πίναξ

Εργασίον υπό διοργανωσίαν μου, ἰδιώτου καινοτομικῆς ἐπιχειρήσεως ἐπὶ ἀποδοτικῆς ἐπιβιώσεως τῆς ἀπὸ ἀναρρώσεως ἐπιμακίαν μέρει, ἔχοντα ἐπιπέδον ποιότητος ἐπὶ ἀποδ. 3 τῶν ἐπιμακίαν νόμων ἀποδοτικῶν ἀραιοῦται.

διοργανωσίαν μου	ἰδιώτου	κατασκευῆ
Ἰωάννης Βρίμαζος	Πρόεδρος	αἴμα
Χωροῦθι Βιμαζοῦ	ἀποδοτικῶν	3
Δημήτριος Βιμαζοῦ	ἔργον	1
Στέφανος Βιμαζοῦ	ἐπιμακίαν	3
Ἰωάννης Βιμαζοῦ	ἐπιμακίαν	3
Αἰεὶδης Βιμαζοῦ	3	3
Χαροῦθι Χρυσοῦ	3	1
Ποσειδώνιος Κοσμοπολίτης	ἔργον	3
Αἰεὶδης Βιμαζοῦ	3	3
Ποσειδώνιος Κοσμοπολίτης	1	3

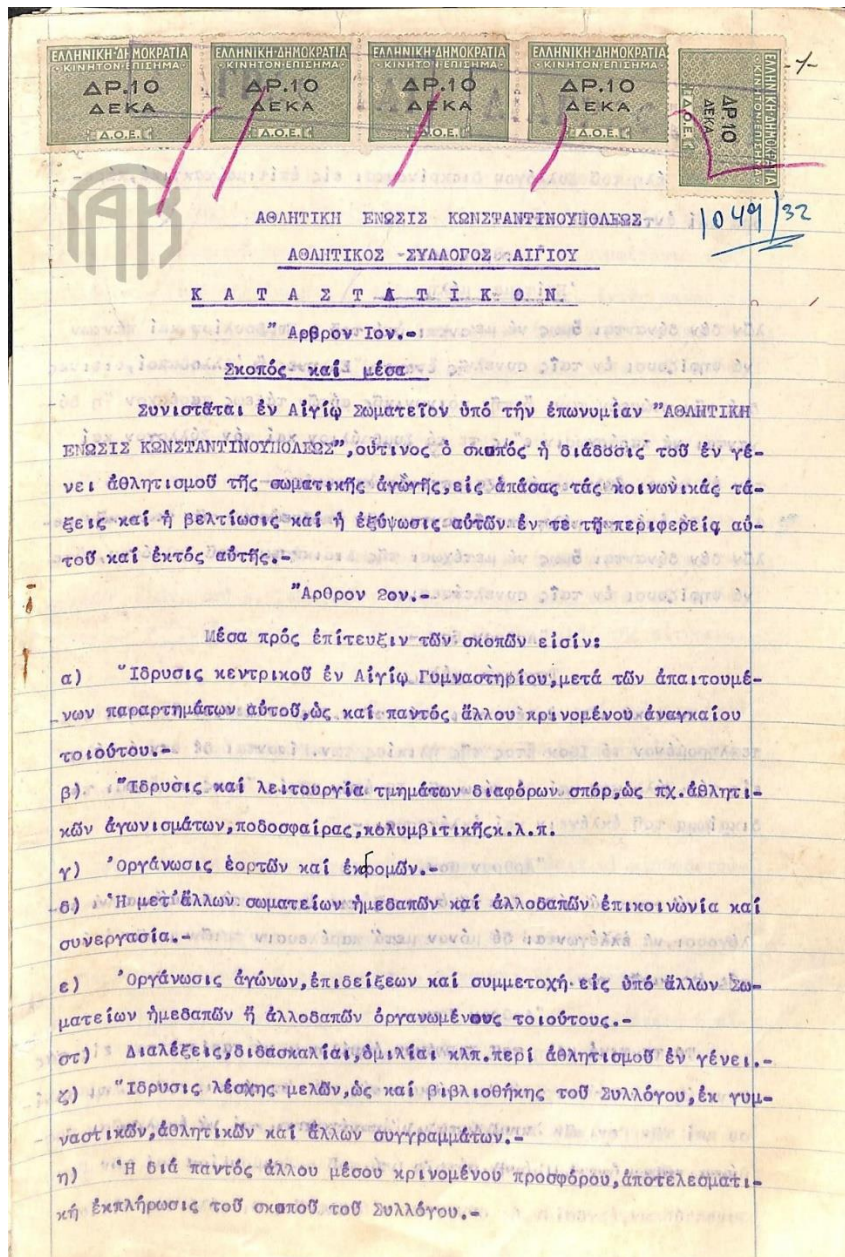
Ἰαννου 31 ἡμέρας 1931

Βιβλιοπότης οὗτος Πίναξ

Ποσειδώνιος Κοσμοπολίτης

Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο του 1931 της «Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπόλεως Αιγίου» Πηγή: Γενικά Αρχεία του Κράτους Αχαΐας, Αρχείο Πρωτοδικείου Πατρών, Φάκελος Α.Ε.Κ. Αιγίου

Η πρώτη σελίδα του Καταστατικού της «Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπόλεως Αιγίου» Πηγή: Γενικά Αρχεία του Κράτους Αχαΐας, Αρχείο Πρωτοδικείου Πατρών, Φάκελος Α.Ε.Κ. Αιγίου

 ΠΟΥΛΙΜΑΣ (Επώνυμον) ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ (Όνομα) Τον Πρωτόδικ. Αριθ. Δελτ. 19810	ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ	Εθνος	Αρ.
	1940-41 ΠΑΝΑΓΙΓΙΑΛΕΙΟΣ ΑΙΓΙΟΝ	ΑΙΓΙΟΝ	100 5-8-40
	1945-46 Α.Ε.Κ.	ΑΙΓΙΟΝ	5-8-45
			1949-50

 ΦΑΚΟΣ (Επώνυμον) ΘΕΟΔΩΡΟΣ (Όνομα) Αριθ. Δελτ. 17854	ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ	Εθνος	Αρ.
	1940 ΠΑΝΑΓΙΓΙΑΛΕΙΟΣ ΑΙΓΙΟΝ	ΑΙΓΙΟΝ	100 2-1-39
	1945-46 Α.Ε.Κ.	ΑΙΓΙΟΝ	5-8-45
			1949-50

ΠΣΠ 188 ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ (Επώνυμον) ΠΕΤΡΟΣ (Όνομα) Αριθ. Δελτ. 16206 ΔΕΛΦΙΝΕΣ ΚΑΡΔΙΑΣ	ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ	Εθνος	Αρ.
	1938-39 ΠΑΝΑΓΙΓΙΑΛΕΙΟΣ ΑΙΓΙΟΝ	ΑΙΓΙΟΝ	100 11-11-39
	1944-45 ΠΑΝΑΓΙΓΙΑΛΕΙΟΣ ΑΙΓΙΟΝ	ΑΙΓΙΟΝ	100 11-11-45
			1949-50

Δελτία ταυτότητας ποδοσφαιριστών που έπαιξαν στον Παναγιάλειο και στη Α.Ε.Α.
 Αρχείο: Αντώνη Μαστροκυριάκου (Εν Αιγίω, 2001)

Α.Ε.Κ. Αθηνών 1931

Το καφενείο Νικομήδεια του Γεώργιου Κατσανάκη στον προσφυγικό συνοικισμό της Δεξαμενής

1935 Αναμνηστική φωτογραφία μαθητών του ιδιωτικού νηπιαγωγείου της Άννας Καρακάση, με καταγωγή από το Αϊδίι, στον προσφυγικό συνοικισμό. Αρχείο: Λεωνίδα Μαυρουδή (Εν Αιγίω, 2001)

Δεκαετία '30 Καφενείο στο Συνοικισμό Αρχείο: Στράτου Χαριτωνίδη (Εν Αιγίω, 2001)

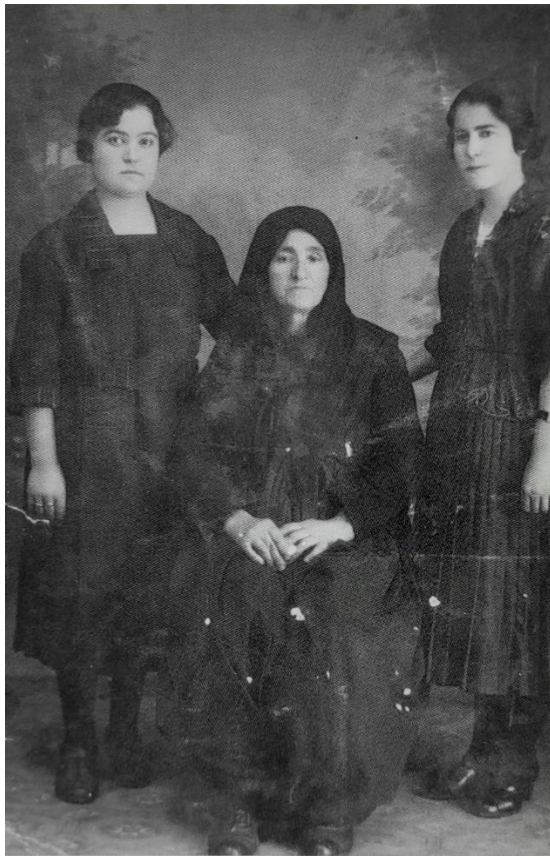

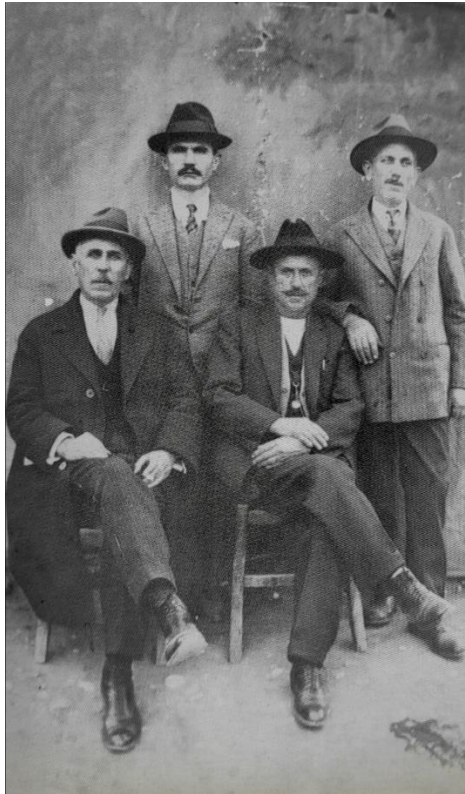
1930 Παρέα σε ταβέρνα στον προσφυγικό συνοικισμό Αρχαίο: Ελένης Παρίση (Εν Αιγίω, 2001)

1936 Παρέα από τον προσφυγικό συνοικισμό στην Αλυκή την Καθαρά Δευτέρα για κούλουμα. Αρχαίο: Λεωνίδα Μαυρουδή (Εν Αιγίω, 2001)

Δεκαετία του '20 Οικογενειακές φωτογραφίες προσφύγων. Αρχεία: Βέτας Μαρίνου,
Κων/νου Ιωάννου, Ελένης Παρίση (Εν Αιγίω, 2001)

Ο Κων/νος Παλέρης στον προσφυγικό συνοικισμό. Αρχείο: Φωφός (Εν Αιγίω, 2001)

Ο Ζαφείρης Μαρίνος από το Πασαλιμάνι ιδιοκτήτης της πρώτης μπουραρίας της πόλης στην περιοχή του συνοικισμού. Αρχείο: Βέτας Πορτοκάλη

Βιβλιογραφία - Πηγές

- Bierstadt, E. H. (1997). *Η Μεγάλη Προδοσία, Ο ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων στη Μικρασιατική Καταστροφή και στη συνθήκη της Λοζάνης*. Αθήνα.
- Horton, G. (1926). *Η Κατάρρα της Ασίας*. Indianapolis : The Bobbbs - Merrill Company.
- Smith, M. L. (2009). *Το όραμα της Ιωνίας – Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία, 1919-1922*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Woodhouse, C. M. (2008). *Η ιστορία ενός λαού Οι Έλληνες από το 324 έως σήμερα*. Αθήνα.
- ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, Η. Σ. (2002-2003).
- ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ, Η. Σ. (2003, Άνοιξη).
- Ανδρικόπουλος, Γ. (2003, Οκτώβριος). Προβλήματα στέγης και υγιεινής τωβ προσφύγων του Αιγίου. *Ρίζες*.
- Ανδριώτης, Ν. (2003). *Οι πρόσφυγες»* (Τόμ. 7).
- Ανδριώτης, Ν. (2020). *Πρόσφυγες στην Ελλάδα 1821-1949 Άφιξη, Περίθαλψη και αποκατάσταση*. Αθήνα.
- Βακαλόπουλος, Α. (2005). *Νέα ελληνική ιστορία. 1204-1985*. Θεσσαλονίκη .
- Βενέζης, Η. (1931). *Το νούμερο 31328*.
- Γ., Λ. (1992). *Οι πρόσφυγες του 1922 Η προσφορά τους στην ανάπτυξη της χώρας*. Θεσσαλονίκη.
- Δημαράς, Κ. Θ. (1991). *Της Μεγάλης Ταύτης Ιδέας*. Αθήνα.
- Εν Αιγίω*. (2001). Αίγιο.
- Έρευνα. (11/9/1922).
- Έρευνα. (23/10/1922).
- Έρευνα. (23/7/1922).
- Έρευνα Αίγιον. (31.7.1922).
- Ζολώτας, Α. Π. (1995). *Η Εθνική Τραγωδία*. Πανεπιστήμιο Αθηνών (Ε.Κ.Π.Α.).
- Ζουρόπουλος, Φ. (2022). *Η προσφυγιά του '22 Οι μικρασιάτες στο Αίγιο*. Αίγιο.
- Μαργαρίτης, Γ. (2002). *Οι Πόλεμοι - Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα. 1900-1922. Οι Απαρχές*. Αθήνα.
- Μαρινέλλης, Λ. Χ. (2000). *1922 Οι πρόσφυγες στην Πάτρα*. Πάτρα.
- Μιχελή, Λ. (1992). *Προσφύγων Βίος και Πολιτισμός*. Αθήνα.
- Νεολόγος. (2/6/1936).
- Νεολόγος. (20/12/1935).
- Πελαγίδης, Ε. (n.d.). *Η ανθρωπογεωγραφία του προσφυγικού ζητήματος*.

- Ρίζες. (2003). *Έρευνα*, σ. 9.
- Ρίζες. (2003, Οκτώβριος).
- Ριζόπουλος, Κ. (n.d.). *Γιάννης & Αντώνης Βαλσαμίδης*.
- Ροδάς, Μ. (1/7/1943). *Ελεύθερον Βήμα*.
- Ροδάς, Μ. Λ. (1950). *Η Ελλάδα στην Μικρά Ασία Η Μικρασιατική Καταστροφή*. Αθήνα.
- Ροδάς, Μ. Λ. (1950). *Η Ελλάδα στην Μικρά Ασία. Η Μικρασιατική Καταστροφή*. Αθήνα.
- Ροδάς, Μ. Λ. (n.d.). *Το χρονικό μιας επαρχίας. Τα πρώτα μου χρόνια*. Νέα Εστία.
- Σβολόπουλος, Κ. (2014). *Ελληνική εξωτερική πολιτική 1830-1981*. Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Συλλογικό. (n.d.). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ: Νεώτερος Ελληνισμός από το 1913 ως το 1941* (Τόμ. 15). Εκδοτική Αθηνών.
- Σωτηρίου, Δ. (n.d.). *Ματωμένα Χώματα*.
- Τζανακάρης, Β. (2009). *Στο όνομα της προσφυγιάς, Από τα δακρυσμένα Χριστούγεννα του 1922 στην αβασίλευτη δημοκρατία του 1924*. Αθήνα.
- Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Κ. Σ. (2005). *Πάτρα. Από Την Αρχαιότητα Έως Σήμερα*.
- Χαραλαμπίδης, Μ. (2011). *Η Ιστορία της Μικράς Ασίας* (Τόμ. 7).